

Kürt Sorununun Uluslar arası Boyutu ve Türkiye

Cilt II
1960'lardan 2000'lere

Nobel Yayın Dağıtım
1. Baskı - 2004
356 Sayfa

Yrd. Doç. Dr. Erol Kurubaş

Yrd. Doç. Dr. Erol Kurubaş, 1971, Sinop doğumlu. Lisansını 1993'te Gazi Üniversitesi İİBF Uluslar arası İlişkiler Bölümünde, yüksek lisansını 1996'da ve doktorasını 2000'de Ankara Üniversitesi SBE Uluslar arası İlişkiler Anabilim Dalında tamamladı. Halen Süleyman Demirel Üniversitesi İİBF Uluslar arası İlişkiler Bölümünde öğretim üyesi olarak görev yapmaktadır.

ARKA KAPAK

Elinizdeki kitap Kürt sorununun ikinci kez uluslararası gündeme girdiği süreci bilimsel değerlendirmelerini ışığında, ciddi ve soğukkanlı bir biçimde ele almaktadır. Kitapta başlıca şu sorulara cevap aranmaktadır: 1960'larda Kürt hareketi neden ve nasıl canlandı? Kürt hareketi nasıl bir örgütsel ve ideolojik süreçten geçti? Kürt sorununun ikinci kez uluslar arası gündeme girmesine yol açan iç ve dış dinamikler nelerdi? Başta PKK olmak üzere Kürt örgütleri yurt dışında nerelerde, nasıl örgütlendiler, ne gibi etkinliklerde bulundular? Küresel ve bölgesel güçler Türkiye'deki Kürt sorununa nasıl yaklaştılar? Terörü ve teröristleri desteklediler mi? Kürt sorunu Türkiye'nin ikili ilişkilerini nasıl etkiledi? Uluslar arası örgütlerde Kürt sorunu neden ve nasıl ele alındı? Buralarda neden Türkiye aleyhine kararlar alındı? Gelişmeler karşısında Türkiye neler yaptı?

ÖNSÖZ

12 Eylül darbesinin Türkiye'ye bıraktığı miraslardan biri de Kürt hareketinin dünyaya açılması oldu. Bu olayla yurt içinde ortadan kalkan Kürt hareketi, yurtdışında yeni bir hayat alanı buldu.

Körfez Savaşı sayesinde 70 yıl aradan sonra yeniden hatırlandılar. Birçok devlet ve uluslararası örgüt farklı nedenlerle onlarla yakından ilgilenmeye başladı. Artık Türkiye'deki Kürt sorunu, sadece Türkiye'yi ilgilendiren bir konu olmaktan çıktı.

GİRİŞ

Etnik boyut taşıyan sorunlara yabancı devletlerin karışması, ayrıca ilgili devletin bir takım uluslar arası normlara ve zamanın yükselen değerlerine aykırı hareket ederek bu sorunların üstesinden gelmeye çalışması ve bizzat etnik hareketleri başlatan grupların dış destek arayışı içine girmesi sonucu bu tip sorunlar kısa sürede uluslararası gündeme taşınabilmekte ve uluslar arası politikanın bir konusu olabilmektedir.

Bu dönemde uluslar arası topluluk, pek çoğunu Türkiye'nin benimsediği bazı uluslararası belgelerdeki kimi normlara dayanarak, Kürtleri "etnik azınlık" ve Kürt sorununun da "etnik sorun" olarak nitelendirmektedir. Etnik sorunun çözümünde bir ülkenin birlik ve bütünlüğünü zedelemekten kaçınarak çeşitli haklar vermenin tek yolunun üniter devletler içinde son derece ırkçu olan azınlık statüsü tanımak olmadığı dünyadaki uygulamaların çeşitliliğinden anlaşılmaktadır. ... Basit bir yaklaşımla Kürtleri azınlık olarak nitelendirmek gerçekçi bir yaklaşım olmaz, zaten azınlık statüsünü ne Türkiye ne de Kürtler kabul etmektedirler. Sorunun temel aktörlerine rağmen yabancı aktörlerin azınlık statüsünü dayatmaları anlamlı olmadığı gibi, art niyetli ve çözüme hizmet etmeyen bir yaklaşımdır.

Etnik ortaklığın her zaman bir etnik grup oluşturmayacağı varsayımından an hareketle, Kürtler uzun süre etnik öz bilince sahip olmadıklarından bir etnik grup da oluşturamamışlardır. Bunun en büyük nedeni, Kürtlerin yüzyıllardır içinde yaşadıkları toplumsal yapının aşiretlere dayanması ve bunun halen devam ediyor olmasıdır. Bu yapı Kürtlerde etnik ortaklık duygusunun gelişmesini engellediği gibi, ortak bir kültürün veya kültür öğelerinin ortaya çıkmasını da engellemiştir.

Kürtler ... halen feodal sosyal yapıları büyük oranda devam eden, güçlü bir etnik bilinci olmayan ve birbirlerine karşı sadakat duymayan, var olan potansiyeli harekete geçirebilecek ve hareketi tabana yayabilecek güçlü bir liderliği de bulunmayan bir topluluktur. Ayrıca Kürtlere yardım edebilecek bir akraba devlet de yoktu. Bundan başka yaşadıkları bölgede, hiç değilse Türkiye'de, sınır değişimini gerektirecek bir gelişme de yoktu. Dahası, Kürt

hareketinin bu dönemde dinamiğini oluşturan PKK, uluslararası toplulukça hiçbir biçimde kabul edilemeyecek bir yönetime, terörizme başvurmuş ve uyuşturucu ticaretine girerek uluslararası organize bir suç örgütüne dönüşmüştü.

Bütün bunlara rağmen Kürt hareketinden kaynaklanan sorun bu yıllarda inanılmaz ölçüde uluslararasılaşabilmiştir. Demek ki, bu yıllarda bir takım özel koşullar bir araya gelmiştir. Kürt sorununun uluslar arası gündemde ver almasına neden olan özel koşulların bir kısmını iç dinamikler oluşturmaktadır. (i) 12 Eylül rejimi, insan hakları ihlalleri yüzünden vatandaşlarını ve özellikle Kürt kökenlileri yabancılaştırmış, birçok Kürt milliyetçisinin yurt dışına kaçarak etkinliklerini oralarda yürütmesine neden olmuştur. (ii) Üstelik bu durum, ülkenin insan hakları ihlalcisi olarak görülmesine ve dış dünyada muazzam zayıflamasına yol açmıştır. (iii) Türkiye'nin azınlıklar konusundaki genel tutumu ve bundan kaynaklanan uygulamalarının 1990'larda güçlenen ve yaygınlaşan uluslararası hukuktaki gelişmelere ters düşmesi, onun bu görünümünü daha da güçlendirmiştir. (iv) Ayrıca Türkiye'nin Kürt sorununu ağırlıklı olarak terör bağlamında ele alarak çözmeye çalışması ve bu çerçevede kullandığı güvenlik temelli yöntemler hem iç hem de dış politikasında çıkmazlara neden olmuştur. (v) Böylece bir yandan içeride demokratikleşme ve insan hakları konularında ciddi sıkıntılar yaşanmış, öte yandan dışarıda hem Avrupa bağlantısının zayıflaması söz konusu olmuş, hem de zaten bir takım sorunlarının olduğu komşularıyla ilişkileri daha da sorunlu hale gelmiş, sonuçta dünyanın "istikrarsız ülkelerinden biri" imajına sürüklenmeye başlamış, en azından uluslararası alanda böyle gösterilme çabalarına hedef olmuştur. (vi) Tüm bunların dışında, Kürt hareketinin 1980 sonrasında hatırı sayılır oranda güçlenmesi ve Kürt etnik bilincinin görece kitleselleşmesi, Batılı ülkeleri böyle bir hareketi yakından izlemeye zorlamıştır.

Kürt sorununun uluslararası boyut kazanmasına yol açan özel koşullardan bir kısmı da 1990'dan sonra ortaya çıkan dış dinamiklerle ilgilidir. (i) Bu dönemde Türkiye uluslararası alanda, paradoksal olarak, 1925'lere oranla zayıflamıştır. Çünkü, iki savaş arasında Türkiye'nin muazzam yararlandığı "devletin görelî özerkliği" artık yoktur. (ii) Bunun yanı sıra, uluslararası sistemdeki yapısal değişimle birlikte Batılı büyük devletler, özellikle SSCB'yi ortadan kaldırdıktan sonra her türlü müdahaleyi yapacak kadar serbestleşmişlerdir. (iii) Bu gelişmelere paralel olarak, küreselleşme akımının da büyük etkisiyle uluslararası topluluk bu tür sorunların devletin iç işi olduğunu artık kabul etmemekte, gerek ulus-devleti zayıflatmak için gerekse kendi üstyapısını yaymak için çok kültürcülüğü empoze etmektedir. Yalnız, bundan anlaşılması gereken şey ulus-devletin parçalanması değil, ulus-devletin insan haklarına ve bireysel olarak azınlık haklarına saygı gösterir duruma getirilmesidir. Ama bu da kaçınılmaz olarak ulus-devletin asimilasyonist "ulus" niteliğini ve tekçi "egemenlik" anlayışını dönüştürmekte, kimi ilkelere bu dönüşüme direnmektedirler. (iv) Dolayısıyla uluslararası topluluğun Kürt sorunuyla ilgilenmesinin önemli bir nedeni, sadece "emperyalizmin/yabancı güçlerin Türkiye üzerinde oyun oynaması" değil, aynı zamanda bu tip sorunların çözümü konusunda uluslararası hukukta gelinen aşamadır. Zaten bu nedenle Batı dünyasında yer almayı daima temel dış politika hedefi kabul eden ve Batılı normlara uyma çabası içinde olan Türkiye uluslararası baskılara fazla ses çıkaramamaktadır. (v) Bunların dışında Kafkaslarda ve Balkanlarda başlayan etnik hareket dalgasını ve Kuzey Irak'ta "Kürt devleti" oluşturmaya yönelik çabaları da Kürt sorununu uluslararası gündeme taşıyan bu dış dinamiklere eklemek gerekir. Bunlar uluslararası ilginin bu tip sorunlarda yoğunlaşmasında ve süreklilik kazanmasında önemli rol oynamışlardır. (vi) Kuşkusuz tüm bu dış dinamiklere yabancı devletlerin Türkiye'yle ilgili reel politikten kaynaklanan çıkar tanımlamaları sonucu bir dış politika aracı olarak Kürtleri kullanmak arzusu/çabası da eklenmelidir.

Demek ki, iç dinamik tarafından azdırılan dış dinamik, Kürtlerin yürüttüğü uluslararası etkinlikler sayesinde uluslararası boyut kazanma potansiyeline zaten sahip olan Kürt sorununun hiç beklenmedik ölçüde güçlenmesine ve uluslararasılaşmasına yol açmıştır.

Bu gelişme, bir yandan Türkiye'yi uluslararası platformlarda zora sokarak hem Batı bağlantısına hem de komşularıyla ilişkilerine önemli zararlar vermiş, öte yandan Kürt hareketinin gücünün çok çok üstünde bir etkinlik kazanmasını ve geniş bir manevra alanı elde etmesini sağlamıştır. Ama aynı zamanda bu gelişme, hem Türkiye'yi zor duruma sokmak isteyen yabancı devletlerin Kürt sorununu kendi çıkarları doğrultusunda kullanmalarına hem de Kürt hareketinin yeniden biçimlenerek nihai hedefinin belirlenmesinde önemli rol oynamıştır. 1990'lardan itibaren Kürt hareketinin söyleminde ve yönteminde yaşanan değişimin en önemli nedeni budur. Kürt hareketi, zayıf iç dinamikten doğan bir hareketin uluslararasılaşması halinde yabancı devletlerin bir dış politika aracı haline dönüşmesi olasılığının çok yüksek olduğunu gösteren önemli bir örnektir.

Bu çerçevede uluslararası boyut kazanmış olan Kürt sorununun artık sadece mevcut ulusal düzeyde çözümlenmesinin gittikçe zora girdiği söylenebilir. Çünkü artık uluslararası topluluk bu sorunun çözümünü yakından ilgilidir ve önerdiği, hatta dayattığı çözüm de devletlerin benimsemediği/benimseyemeyeceği kolektif haklar anlamında azınlık hakları veya ayrılma anlamında kendi kaderini tayin hakkı değil, aksine uluslararası alanda genel kabul gören hatta olmazsa olmaz haline getirilmeye çalışılan bireysel haklar anlamında birtakım kültürel hakların verilmesi, daha açık ifadeyle çok kültürcülük ve demokratikleşmedir.

Sonuçta, uluslararası topluluktaki genel eğilimin *şimdilik* Kürt sorununu kullanarak Türkiye'yi parçalama değil, uluslararası normlara uydurma olduğu söylenebilir. Kuşkusuz bazı kişi, kurum ve devletler bu genel eğilim dışında kalabilirler. Ayrıca bu uluslararası normlara uyma konusunda Türkiye üzerinde oluşturulan baskı, kimi devletlerin dış politika hedeflerine hizmet ediyor olabilir ve öyledir de. Ama bu, oluşan politikanın asli unsuru değildir. Eğer öyle olsaydı uluslararası topluluğu yönlendirme kapasitesine sahip büyük devletler Türkiye'yi gözden çıkararak, resmen Kürtleri muhatap alır ve Kürt sorununu uluslararası örgütlerin bağlayıcı kararlar alan birimlerinin gündemine taşırlardı. Şimdilik böyle bir olgu söz konusu olmadığına göre, büyük devlet politikaları ve bunların etkisi altında gelişen uluslararası topluluğun genel eğilimi ne Türkiye'yi parçalamak, ne de bir Kürt devleti kurmaktır.

Bununla birlikte tüm bu sözü edilenlerin "şimdilik" kaydıyla varsayıldığı vurgulanmalıdır. Gelecek uluslararası konjonktür bu varsayımların aksini ortaya çıkarabilir. Örneğin Türkiye gözden çıkartılabilecek bir ülke haline gelebilir. O nedenle uzun süreli stratejik hesaplar yapan büyük devletler gelecekte ortaya çıkabilecek sürpriz gelişmelere hazırlıklı olmak için ellerinde bir takım kozlar bulundurmaya isterler. İşte Kürt sorunu karşısında büyük devletlerin politikaları tam da bu ekseninde oluşmakta ve bir yandan Türkiye'yi uluslararası normlara uymaya çağırırmaktalar, öte yandan Kürtleri bir "yedek kart" olarak ellerinde tutmak istemektedirler. Bu durum yabancı devletlerin Türkiye'ye karşı izledikleri ikircikli politikayı da (terörü kınarken terör örgütünü dolaylı destekleme, Türkiye'yi desteklerken Türkiye'yi dolaylı olarak kınama hatta yaptırım uygulama) kısmen açıklamaktadır.

Son tahlilde Kürt sorunu uluslararası örgütlerin ve büyük devletlerin kesin çözüm için filen harekete geçtikleri ve Türkiye'ye açıkça yaptırım uyguladıkları bir uluslararası sorun değildir.

Birinci Bölüm

KÜRT SORUNUNUN ULUSLARARASI BOYUT KAZANMASINA ZEMİN HAZIRLAYAN ETKENLER

I- İÇ ETKENLER

A. Kürtlük Bilincinin ve Kürt Milliyetçiliğinin Gelişmesi

1960'ların başından itibaren Kürtlerin kimlik bilincindeki gelişme ve sonrasında kurulan örgütler, sorunun uluslararası boyut kazanmasında dolaylı bir etken olmakla birlikte bu işin olmazsa olmazını oluşturdu. Çünkü, ancak bu sayede Kürt hareketi hatırı sayılır bir hal aldı ve bu nedenle Batılı devletler bu sorunla ilgilenmeye başladılar. Ayrıca 1980 sonrası uluslararası düzeyde etkinlik gösteren Kürt örgütlerinin hemen tamamı 1970'lerde kurulan Kürt örgütleriydi. 1980'lerdeki birtakım gelişmeler sayesinde bunlar dünyaya açıldılar ve Kürt sorununu uluslararası platformlara taşıdılar.

1. 1960-80 Arası Kürt Hareketinin Yeniden Doğuşu

a. Kürtlük Bilincinin Gelişmeye Başlaması

1930'ların sonunda Kürt ayaklanmalarının tam olarak bastırılmasından sonra, 1960'larda Kürtlerin yeniden bir kimlik mücadelesine girdikleri ve kimi Kürt kökenli aydınların Kürt milliyetçiliğini yeniden diriltmeye çabaladıkları görülmektedir. Özellikle 1943'te Van'ın Özalp ilçesinde, İran sınırında kaçakçılık yapan 33 Kürt köylüsünün Orgeneral Mustafa Muğlalı tarafından kurşuna dizilmesi sonucu ortaya çıkan olay, 1938-58 arasında Kürt hareketindeki kopukluğu gidermesi ve Kürtlük bilincinin yeniden doğmasına katkısı bakımından önemlidir.

Van Özalp civarında bir aşiretin mensuplarından 38 kişi, kaçakçılık yaptıkları gerekçesiyle yakalanırlar. Bunlardan beşi tutuklanır, otuz üçü serbest bırakıldıktan hemen sonra Orgeneral Muğlalı'nın emri ile yeniden yakalanır ve İran sınırına götürülüp, orada jandarma tarafından kurşuna dizilirler. 1943'den, 1956'ya kadar bu olayla ilgili hiç bir soruşturma yapılmaz. Olayın canlı tanıklarından Yüzbaşı Dr. Reşit Ersezer, daha sonra bu olayı şöyle anlatır: 'Orduevinde müfettiş Avni Doğanla Orgeneral Mustafa Muğlalı arasında bir tartışma çıktı. Muğlalı ona, "Sen bu işe karışma, ben emri yüksek yerden aldım, icap ederse seni bile yok ederim" dedi. (İsmail Beşikçi, Muğlalı Olayı, Ankara, Yurt yayınları, 1992, s. 33). 1956-58 yıllarında Demokratik Parti Van milletvekillerinin bu olayı Meclis'te gündeme getirmeleri, İstanbul ve Ankara'daki Kürt kamuoyunda da yankısını buldu, üniversitelerdeki Kürt öğrenciler de bu olay hakkında bilgilendiriler. Olay mahkeme ve Meclis oturumlarındaki kayıtlara "Orgeneral Muğlalı Olayı" olarak geçti. Muğlalı DP'nin CHP'yi karalama süreci içinde 1950'den sonra tutuklandı ve cezaevinde öldü.

1960'lara gelindiğinde gerek ulusal, gerek bölgesel ve gerekse uluslararası konjonktür Kürt milliyetçilerinin yeni bir hareket başlatması için son derece elverişliydi. 1958 sonrası Irak'ta yaşanan gelişmeler Türkiye'deki Kürt milliyetçilerini cesaretlendirmekteydi.

Ülke içinde ise, özellikle 27 Mayıs darbesi sonucu çıkarılan anayasanın doğurduğu özgürlükçü ortamda gelişen sol akımlar, Kürtlerin içinde yer alabilecekleri ve kendilerini ifade edebilecekleri meşru zemini oluşturdu. Ayrıca Türkiye'nin batısına doğru yaşanan göç olgusu, pek çok Kürt'ün doğuyla batı arasındaki eşitsiz ekonomik gelişmenin ve kültürel farklılıkların farkına varmalarını sağladı. Bundan sonra doğudan gelen gençler okumak ve siyasetle uğraşmak olanağını buldular. Ayrıca bu genç öğrenciler birbiriyle tanışma ve birlikte hareket etme fırsatını da yakaladılar. Bunlar arasında Musa Anter, Medet Serhat, Tarık Ziya Ekinci, Faik Bucak, Sait Elçi, Sait Kırmızıtoprak, Yaşar Kaya gibi kimseler vardı. Bunlar Kürt hareketinin hem teorik hem pratik alanda gelişmesinde etkili oldular. Entelektüellerden küçük fakat etkin bir grup oluşturarak "Doğuculuk" akımının doğmasını sağladılar. Özellikle Musa Anter ve arkadaşlarının çıkarttığı ve doğunun geri kalmışlığını işleyen *İleri Yurt* gazetesi bu açıdan önemliydi.

İleri Yurt gazetesinde Musa Anter'in Kürtçe "Kımlı" şiirini yayımlamasının ardından Kürtler önemli bir gündem konusu haline idiler. Daha sonraki yıllarda Kürtlerin özellikle basın-yayın alanında çalışmalarını yoğunlaştı. Bu süreçte birçok dergi çıkartıldı.

Devletin doğuda uygulamaya koyduğu komando baskınlarına tepki olarak 1967'de başlayan gösteriler Kürtlük bilincinin geliştiğini göstermesi bakımından önemliydi. 1967 sonbahar aylarında Doğu Anadolu'nun sorunlarına dikkat çekmek ve devlet politikalarını protesto etmek için Türkiye İşçi Partisi'nin de (TİP) katılımıyla geniş bir dizi miting düzenlendi. "Doğu Mifingleri" adıyla anılan bu gösterilerden ilki 16 Eylülde Diyarbakır'da yapıldı. ... Bu mitinglerle "Doğu sorunu", Türkiye kamuoyuna taşınmaya çalışıldı ve konuyla ilgili bir kamusal bilincin doğması sağlandı.

12 Mart 1971'de sıkıyönetim ilan edilmesinin ve 27 Nisan 1971'de "Devrimci Doğu Kültür Ocakları"nın (DDKO) bölücülük suçlamasıyla kapatılmasının ardından birçok kesime karşı olduğu gibi örgütlerde faaliyet gösteren Kürtlere karşı da geniş tutuklamalar başlatıldı. ... Yargılama sırasında hem askeri savcının iddianamesi hem de sanıkların savunmaları siyasi içerikli oldu. Tarafların üzerinde durduğu konu Kürtlerin ayrı bir etnik grup olup olmadığı ve Kürtçe diye bir dilin varlığıydı. ... Askeri savcının iddianamesinde ise "Kürtlerin bir Orta Asya boyu olduğu ve dolayısıyla Turani ve özbeöz Türk oldukları" ve "Kürtçe denilen dilin aslında Türkçe'nin bir lehçesi olduğu" belirtiliyordu.

12 Mart'ın bir diğer önemli uygulaması TİP'in kapatılması oldu. TİP hakkında 29 Ekim 1970'te, 4. Kongresinde kabul ettiği Kürtlerle ilgili kararından dolayı Anayasa Mahkemesince bölücülük suçlamasıyla kapatılma davası açıldı. 1971'de TİP Genel Başkanı Behice Boran "Kürt asıllı vatandaşları azınlık olarak görmediklerini, sadece bu kişilere uygulanan anayasa dışı baskıların kaldırılmasını talep ettiklerini" belirterek kendilerini savundu. TİP'in bu tutumu Kürt milliyetçilerinde hayal kırıklığına yol açtığı gibi partinin kapatılmasını da engelleyemedi. 30 Mayıs 1975'te TİP yeniden kurulduğunda, Kürtlerin önemli bir kısmı yeni oluşumda yer almadı.

b. Kürtlerin Siyasal Eğilimleri

1960'larda yeniden canlanmaya başlayan Kürt hareketinin 1920'lerdeki ve 1930'lardaki Kürt hareketlerinden önemli bir farkı vardı. Bu dönemde Kürt hareketi kısmen gelenekselliğin izlerini taşımakla birlikte daha çok eşzamanlı olarak yükselen sol akımların etkisinde gelişti. Bunun nedeni Kürtlerin sol akımları muhalif bir güç olarak görmeleriydi. ... Ayrıca onlar bu sayede gereksinim duydukları uluslararası desteği sağlayabileceklerini de umuyorlardı. Kürtler için Marksist-Leninist ideoloji uluslararası tecrit edilmişliği aşmada bir araçtı.

TİP'in kurulması ve örgütlenmesiyle birlikte pek çok Kürt kökenli aydın ve yerel politikacı bu partinin saflarında yer aldı. Pek çok üniversiteli Kürt genci, TİP'in örgüt birimlerinde ve gençlik kolu olan - Fikir Kulüpleri Federasyonu (FKF) içinde görev aldı. Ama bu kimseler parti içindeki çalışmalarında kendi Kürt kimliklerini ön plana çıkardılar. Böylece zamanla parti içinde bu kişilerden oluşan bir "Doğular Grubu" doğdu. Gelecek yıllarda Kürtlerin kuracağı ayrı örgütlerin çekirdeğini bu grup oluşturdu. Bu grup TİP içindeki 'sosyalist devrim'i savunanların tarafındaydı. Karşılarında ise "milli demokratik devrim tezi"ni savunanlar bulunuyordu.

TİP'in 29 Ekim 1970'te yapılan 4. Kongresinde Kürt sorunu her yönüyle tartışıldı ve konuyla ilgili bir karar alındı. Kararda "Türkiye'nin doğusunda Kürt halkının yaşamakta olduğu" ve bu halk üzerinde "hakim sınıfların, faşist iktidarın, baskı, terör ve asimilasyon politikası uyguladıkları" ilan edildi.

Doğunun sorunlarına eğileceğini söyleyen ve Kürtlere karşı görece hoşgörülü görünen CHP ve onun lideri Ecevit, Kürtlere daha çekici geliyordu. Bu dönemde sol akımların Kürt hareketine bakışları ise değişmedi. Milli demokratik devrim çizgisini izleyenler de dahil hemen hemen bütün sol gruplar, Kürt Marksistlerinin ayrı örgütlenmesine iyi gözle bakmıyorlar ve onları emperyalizmin kucağına düşmekle suçluyorlardı.

1971 sonrası Kürt hareketinin önemli isimleri arasında - özellikle Kürt solu içinde olanlar arasında ... amansız bir ideolojik tartışmanın yaşandığı görüldü. Musa Anter, Tarık Ziya Ekinci ve Naci Kutlay'ın başını çektiği küçük bir azınlık, eski çizginin ve Türk solu ile ilişkilerin devamından yana tavır koyarken, büyük bir çoğunluk yenilik ve ayrı örgütlenme istiyordu. Bu eğilimler içinde kurulan Kürt örgütleri esas olarak iki geleneğin ürünüydüler. Birinci grup muhafazakar-gelenekçi Barzani yanlısı Kürt geleneğini temsil eden TKDP'nin ürünü olanlardı ve bu gelenekselciler daha çok özerkliği amaçlıyorlardı. 1970'lerde bu partiden doğan gruplar partinin geleneksel eğilimini benimsemediler ve sola kaydılar. İkinci grupta Marksist-Leninist geleneğin ürünü olanlar yer aldı. Bunlar kültürel hakların yanı sıra doğunun yeniden sosyo-ekonomik yapılanmasını ve daha eşitlikçi bir toplumsal yapının oluşturulmasını istiyorlardı.

Bu dönemde hemen hemen bütün Kürt örgütlerinin nihai amacı bağımsız bir Kürt devleti kurmaktı, ama yöntemde aşamıyorlardı. 12 Eylül 1980'de darbe olduğu sıralarda PKK hariç diğer örgütlerin liderleri ve kadroları ülke içindeydi. Bu nedenle bu örgütler ülke içinde çökertildi. Kaçabilenler Kuzey Irak'a gittiler ve oradaki Kürt gruplarına sığındılar. Olanağını bulduklarında ise Şam ve Tahran üzerinden Avrupa'ya geçtiler ve orada yeniden örgütlendiler. Böylece yurtdışına açılmış da oldular.

c. Kürt Örgütlerinin Kurulması

i. 1960-70 Sürecinde Kürt Örgütleri

(a) "Avrupa Kürt Talebe Cemiyeti"nin Uzantısı "Türkiye Kürt Talebe Cemiyeti"

27-31 Aralık 1967'de Belgrad'ta yaptığı 12. Kongresinde alınan 10 maddelik kararda Türkiye'ye açıkça yöneltilmiş bir ifade yer almadı. Ama Batı Berlin'de Ağustos 1969'da yapılan 13. Kongresinde Türkiye'ye ilişkin kararlar da alındı. Bu kararlara göre Barzani'nin Irak'a yaptığı gibi Türkiye'ye karşı da harekete geçmesi gerektiği, Türkiye'de yaşayan Kürtlerin eğitimden yoksun bırakıldıkları ve baskı altında oldukları, Kürt haklarının korunması için Kürdistan Demokrat Partisinin Türkiye'nin doğu illerinde beş şube açması gerektiği belirtiliyordu. Hazırladıkları "Kürdistan haritası"nda ise 20 Türkiye ili yer alıyordu. Kongreye Türkiye'den 18 delege katılmıştı. Bunlar muhtemelen Avrupa'da okumakta olan Türkiyeli Kürt öğrencilerdi.

(b) "Irak Kürdistan Demokratik Partisi"nin Uzantısı "Türkiye Kürdistan Demokrat Partisi"

Kürt hareketinde, sol akımların yanı sıra muhafazakar-gelenekselci Barzani taraftarı olan diğer bir akım bulunmaktaydı. Bu akımı başlatanlar gizli bir örgütlenme ile KDP'nin bir benzerini Türkiye'de kurmayı düşünmekteydiler. Bu çerçevede 16 Eylül 1961'de Silopi'de Abdülkadir Ökten, Faik Bucak, Ömer Turan, Sait Elçi ve bir grup Kürdistan Demokrat Partisi Mesullüğü adı altında gizli bir siyasi grup oluşturdu. Bu grup Türkiye dışındaki başta Barzani'nin liderliğindeki KDP olmak üzere diğer Kürt örgüt ve gruplarıyla yakın temasa girdi.

1960'ların ortasına gelindiğinde Irak'ta Barzani hareketinin hükümete karşı mücadelesi iyiden iyiye hızlandı. Kürtçe yayın yapan radyolar bu mücadeleyi çevre ülkelerdeki Kürtlere aktarmakta ve onlardan mücadelelerini desteklemelerini istemekteydi. Bu istekler Türkiye'de kısa sürede yankısını buldu. 1961'de oluşturulan çekirdek kadro, 11 Temmuz 1965'te merkezi Diyarbakır olmak üzere Türkiye Kürdistanı Demokrat Partisini (TKDP) kurdu. Milliyetçi özelliklere sahip ve Barzani hareketine sempatiyle bakan partinin genel erliğine Avukat Faik Bucak getirildi. Partinin üst organlarında Sait Elçi, Sait Kırmızıtoprak (Dr. Şivan), Hikmet Buluttekin(Çeko), Nazmi Balkaş (Sero), Hasan Yıkılmış (Brusk) gibi öteden beri hareketinin içinde yer alan isimler yer aldı. Kurulan örgüte bazı Kürt aydınları pek sıcak bakmadılar. Bu nedenle partinin bünyesini daha çok kırsal alan insanları, mollalar, esnaf ve işçiler oluşturdu. Böylece yurt içinde 1938'deki Dersim Tedip Harekatından bu yana Kürtler ilk kez kendi adlarına bir siyasal hareket oluşturmuş oldular.

Partinin program ve tüzüğünde milliyetçi, ama ayrılıkçı olmayan unsurlar ön plandaydı. ... Programda Kürt halkının kendi kaderini tayin hakkının bulunduğuna işaret ediliyor, "Türkiye Kürdistanı" adının tanınması, Kürt dilinin resmi dil olması, Kürtçe yayınlara izin verilmesi ve Kürtçe eğitim gibi isteklere yer veriliyordu.

TKDP'nin KDP ile yakın temasları çekirdek kadronun oluşturulduğu yıldan itibaren artarak sürdü. TKDP, Irak ve Suriye KDP'leriyle dayanışma içindeydi ve özellikle Irak KDP'sinin çizgisini adım adım izliyordu.

28 Ocak 1968'de Sait Elçi ve arkadaşları tutuklandılar, kendilerine verilen bir yıllık cezayı çektikten sonra Elçi, 1969'da parti kadrolarını Irak'a gönderdi. Barzani Türkiye'den gelenlere geniş imkanlar sağladı. Bu arada parti içinde muhalefet güçlendi. Sait Kırmızıtoprak partinin milliyetçi çizgisinden rahatsızdı ve daha sol bir çizgi izlemesi gerektiğini savunuyordu. Irak'a geçtikten sonra muhalefetini daha da sertleştirdi. Bu görüş ayrılığının sonunda Kırmızıtoprak *Türkiye'de Kürdistan Demokrat Partisi*'ni kurdu. Elçi aralarındaki sorunları görüşmek üzere bir adamıyla birlikte Mayıs 1971'de Kuzey Irak'a geçti ve Kırmızıtoprak'la buluştu. Ama Kırmızıtoprak her ikisini de öldürttü. Barzani bu olay üzerine S. Kırmızıtoprak, H. Buluttekin ve H. Yıklmış'ı idam ettirdi.

(c) Devrimci Doğu Kültür Ocakları (DDKO)

1960'larda sol akımların Kürt hareketine ve doğudaki duruma Kürt milliyetçilerinden farklıydı. Her şeyden önce, sol gruplar Kürtlerin kendi kimlikleri temelinde hareket etmelerini ve örgütlenmelerini soğuk karşıyorlardı. Onlara göre Kürt halkı ve Kürt sorunu vardı, ama bu sorun şu anda sosyalistlerin sorunu değildi. Zaten sosyalist iktidarla birlikte bu sorun kendiliğinden çözülecekti. Ayrıca sorunun kökeni etnik değil, sınıfsaldı.

Bu anlayış farkı kısa süre sonra TİP içindeki Kürt gençlerinin bir örgüt kurmalarına neden oldu. Böylece 1969'da ortaya DDKO'lar çıktı. Bunların önemli bir özelliği cumhuriyetin ilk yasal Kürt örgütleri olmalarıydı.

DDKO tüzüğü'nün ilk iki maddesi demerin hangi amaçlara yönelik çalışacağını ortaya koymaktaydı. Buna göre DDKO siyasetle uğraşmayacak ve "insan hak ve hürriyetlerini savunmak, halkın bütünlüğünü devrimci çizgide geliştirip yaşatmak, demokratik özem

ve gereksinimlere cevap verebilecek kültürel ve sosyal faaliyetlerde bulunmak, ırkçı, şoven ve antidemokratik akımlara karşı, insani değerlere dayalı toplumsal muhtevalı bir misak-ı milli anlayışını hakim kılmak amacını" güdecekti.

ii. 1971-80 Sürecinde Kürt Örgütleri

(a) Geleneksel Eğilimden Doğan Kürt Örgütleri

Bu eğilimdeki örgütler 1960'larda İKDP'den etkilenecek kurulan TKDP'nin devamı olanlardı. Ama 1970'lerin TKDP'si, aslında geleneksel eğilimi değil bir tür milliyetçi-sol eğilimi temsil etmekteydi. TKDP 1972'de Şıvancılar grubunun ayrılmasından sonra 1973'te başsız kaldı, sonra birkaç Kürt örgütü tarafından temsil edilir oldu. Bunların başında kuşkusuz Şıvancılar adıyla da anılan ve TKDP'den henüz ayrılmadan önce kurulan Türkiye'de Kürdistan Demokrat Partisi gelmekteydi. Yurtiçindeki Şıvancılar 1972'de partiyi feshettiklerini söylemişlerse de, yurtdışındaki Şıvan taraftarları bunu kabul etmediler ve örgütün devam ettiğini bildirdiler. Parti 20-25 Nisan 1975'te yaptığı bir toplantı sonucu programını değiştirerek, özerklik yerine bağımsızlığı hedefleri arasına aldı ve Marksist-Leninist ilkeleri benimsedi.

1975'te Barzani'nin yenilgisinin de katkılarıyla Barzani'ye karşı tutum benimseyen parti, onun aleyhinde Türkiye'de bildiriler dağıttı ve Talabani yanlısı bir çizgi izledi. ... örgüt SSCB yanlısı bir tutum içine girdi ve Talabani'yle aktif ilişkiler geliştirdi. ... Türkiye'de Kürdistan Demokrat Partisi TKDP'nin 3. Kongresinde yaşanan kesin ayrılıktan sonra 1977'de Kürdistan İşçi Partisi adını aldı ve 1983'e kadar bu adla TKDP geleneğinden doğan bir diğer parti *Kürdistan Ulusal Kurtuluşçuları* (KUK) oldu. 12 Eylül darbesinin ardından yurt içinde büyük ölçüde etkinliğini kaybeden KUK'çular Suriye'ye kaçtılar.

(b) Marksist-Leninist Gelenekten Doğan Kürt Örgütleri

Bu gelenekten gelenler de aslında ikiye ayrılabilir. Birincisi TİP geleneğinden gelenler, ikincisi Dev- Genç geleneğinden gelenlerdi. Birinci geleneği kapatılan DDKO'ların devamı sayılabilecek ve içinde Şıvancılardan bir grubun da yer aldığı, 28 Kasım 1974'te kurulan DDKD temsil etmekteydi. DDKD 1975'te İzmir ve İstanbul'da, 1977'de Diyarbakır'da şubeler açtı. Fakat çok etkin bir politika geliştiremedi ve 12 Eylül darbesiyle ortadan kalktı. DDKD'nin önemli bir yanı, içindeki bir grubun Komal yayınevini kurarak özellikle "sömürge tezi"ni işleyen yayınlar yapmasıydı. Bir diğer önemli yanıysa birçok önemli örgütün bu demekten çıkmış olmasıydı. Kawa ve Rızgari grupları bu dernekten ayrılanlarca kuruldu.

1978'de grup ilk bölünmesini yaşadı ve ayrılan grup *Ala Rızgari* (Kurtuluş Bayrağı) adlı bir dergi çıkartmaya başladı. Ala Rızgari, Talabani ve SSCB yanlısıydı. ... ve bunlar devrimciliği ön planda tutmaktaydılar. Onlar işçi sınıfının partisi olacak bir örgüt olmayı istiyorlardı. Rızgari ise daha çok "Marksist-Leninist öncelikli bir kitle partisi"

olmayı düşünüyordu. Bu grup 12 Eylül darbesiyle büyük bir çöküntü yaşadı. Ancak 1980'lerin ortasında yurtdışında tekrar toparlanmayı ve örgütlenmeyi başarabildi.

DDKD'den, SSCB'nin sosyal emperyalist devlet olduğu görüşünü savunması nedeniyle ayrılan ve Mao'nun görüşlerini benimseyen bir başka grup ise, 1976'da *Kawa*'yı kurdu ve aynı adlı bir dergi çıkarttı. Kürt milliyetçiliğine en yakın örgütlerden biri olan *Kawa*, yöntem olarak silahlı mücadeleye inanıyordu.

TİP geleneğinden gelen bir başka örgüt *Özgürlük Yolu* olarak da bilinen *Türkiye Kürdistanı Sosyalist Partisiydi* (TKSP). ... Ocak 1975'te Kemal Burkay, Mehdi Zana, Tarık Ziya Ekinci ve İhsan Aksoy'un liderliğinde gizlice kurulan ve Devrimci Halk Kültür (DHKD) destekçilerinin de katıldığı parti, kuruluşunu kamuoyunda ilan etmedi. 1976'da DDKD'den TKSP'ye katılanlar Tunceli, Ağrı, Diyarbakır illerinde taraftar buldu. 1975'te *Özgürlük Yolu (Riya Azadi)*, 1977'de de *Roja Welat* adlı dergileri çıkartan TKSP, daha çok demokratik mücadeleyi benimsedi. Temelde kendi kaderini tayin ilkesi çerçevesinde ayrı devlet fikrini savunmasına rağmen federasyona açık kapı bıraktı ve bu özelliği ile diğerlerinden ayrıldı. TKSP'nin bir başka özelliği Barzani karşıtı ve Talabani yanlısı olmasıydı. TKSP ile PKK arasında bu dönemde ciddi bir çatışma ve anlaşmazlık vardı. Çin-Sovyet uyuşmazlığında Sovyet tezlerini benimsedi.

Aslen bir hukukçu olan Burkay 1965'te TİP'e üye oldu. 12 Mart'ta hem TİP hem DDKO davasında yargılandı ve 8 yıl hapis cezasına çarptırıldı. 1972'de Suriye'ye kaçarak iltica talebinde bulundu. Bu dönemde birçok Ortadoğu ve Avrupa ülkesine gitti. 1974 affından sonra Türkiye'ye geri döndü. *Özgürlük Yolu*'nu çıkartmaya başladı ve DHKD'yi kurdu. Böylece TKSP'nin alt yapısını oluşturdu. ...12 Eylül darbesinden sonra yeniden yurtdışına kaçtı.

Bir diğer Dev-Genç geleneğinden gelen grup, Kurtuluş hareketinden 1978'de Ferit Uzun öncülüğünde ayrılan *Tekoşin*'di (Mücadele). Grup aynı adla bir dergi çıkarttı. *Tekoşin* grubu silahlı bir ayaklanmadan yanaydı. *Tekoşin*'in TKSP ile iyi ilişkileri vardı ama Kürt hareketi içinde bir ağırlığı yoktu.

(c) Kürdistan İşçi Partisi (PKK)

Dev-genç geleneğinden gelen en önemli örgüt kuşkusuz temelleri 1974'te atılan *Partiya Karkeren Kurdistan*'dır (PKK-Kürdistan İşçi Partisi). PKK, Marksist-Leninist gelenekten doğan örgütler içinde incelenebilir.

PKK, 1970'lerin başında Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'ndeki doğu kökenli öğrencilerden Abdullah Öcalan ve arkadaşlarının oluşturduğu bir gruptan doğdu. Öcalan 1973 baharında yapılan toplantıda ilk defa arkadaşlarına bir örgüt kurma düşüncesinden söz etti. Toplantıda "Kürdistan için ulusal demokratik mücadele başlatma" fikri üzerinde bir mutabakat sağlandı. 1974'te Ankara Tuzluçayır'da Rıza Altun'un evinde yedi kişiden oluşan bu arkadaş gurubu tarafından yapılan toplantıda PKK'nın temelleri atıldı.

Bu arkadaş grubu 1974'te Ankara Demokratik Yüksek Öğrenim Derneği (ADYÖD) içinde yer aldı. Öcalan ve arkadaşları "*Kuzey Kürdistan*" olarak nitelendirdikleri Doğu ve Güneydoğu Anadolu'yu Türkiye'nin sömürgesi olarak görmekte, Kürt sosyalistleri Türk sosyalistleri ile değil, ayrı örgütlenmeleri gerektiğini düşünmekte, Kürt halkının kurtuluşunun özerklikle değil, bağımsızlıkla olabileceğine ve hedefin bağımsız, birleşik ve sosyalist bir Kürdistan olduğuna inanmaktaydılar. 1975'te ADYÖD kapatılana kadar dernek yönetim kurulunda yer alan Öcalan aynı tarihte yedi gün gözaltına alındı. 1975'ten itibaren Ankara'da öğrenci kitlesi içinde örgütlenen bu grup, 1976'da yapılan Dikmen toplantısı ertesinde güneydoğuda faaliyet göstermeye başladı. Aynı yıl Öcalan örgütlere faaliyetlerini duyurdu. 1976'da kendilerini *Kürdistan Devrimcileri* olarak tanıtan bu 25 kişilik grup, bir süre *Ulusal Kurtuluş Ordusu* ve *Apocular* olarak anıldı.

Urfa'nın Halfeti ilçesi Ömerli köyünde 1949'da doğan Öcalan 1969'da Tapu Kadastro Meslek Lisesini bitirmiş ve Temmuz 1969-Eylül 1970 tarihleri arasında Diyarbakır'da, 1970-71 arasında da İstanbul Bakırköy'de tapu memurluğu yapmıştır. 1971'de İstanbul Hukuk Fakültesini kazanmış, daha sonra burslu olarak okuyacağı Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesine yatay geçiş yapmıştır. Öcalan, liderliğini Doğu Perinçek'in yaptığı TİKP tarafından yayımlanan *Şafak Bildirisi*'ni SBF'de dağıttığı için 31 Mart 1972'de tutuklanmıştır. Ama 8 Nisan 1972'de nöbetçi askerî savcı Baki Tuğ'a verdiği ifadede suçsuz olduğunu ve eyleme katılmadığını belirten Öcalan 30 Haziran 1972'de Mahir Çayan ve arkadaşlarının öldürülmesini protesto için başlatılan boykota katılmak suçundan 3 ay ceza almış, böylece 8 Nisan-24 Ekim 1972 tarihleri arasında toplam 7 ay Mamak Cezaevinde tutuklu kalmıştır. Bundan sonra ileride PKK'yı kuracakları arkadaşları Haki Karer ve Kemal Pir ile aynı evde yaşamıştır.

PKK'nın çekirdek kadrosunu oluşturacak olan bu grup içinde Abdullah Öcalan, Haki Karer,

Kemal Pir, M. Hayri Durmuş, Mazlum Doğan, Cemil Bayık ve Şahin Dönmez vardı. Dikkat çeken husus, bu kişilerden Haki Karer ve Kemal Pir'in Türk olmalarıydı.

18 Mayıs 1977'de Gaziantep'te örgüt yöneticilerinden Haki Karer'in öldürülmesi sonrasında ... silahlı mücadeleyi ön plana çıkaran grup, bölgede faaliyet gösteren diğer Kürt ve Türk sol örgütleriyle silahlı çatışmalara girdi.

Örgüt 27 Kasım 1978'de Diyarbakır'ın Lice ilçesinin Fis köyünde yapılan ve iki gün süren toplantıda partileşti. ...Abdullah Öcalan kongrede oybirliğiyle parti genel sekreteri seçildi. Partinin ilk merkez komitesinde 7 kişi yer aldı. Bunlar Abdullah Öcalan (Genel Sekreter), Kesire Yıldırım (Öcalan'ın karısı), Şahin Dönmez, Cemil Bayık, Mehmet Karasungur, Mazlum Doğan, M. Hayri Durmuş'tu (son ikisi 1982'de Diyarbakır hapishanesinde öldüler). Diğer önemli isimler arasında Duran Kalkan, Ali Haydar Kaytan, Resul Altınok, Baki Karer ve Sakine Polat vardı. Bu toplantı PKK'nın 1. Kongresi olarak anıldı. Nisan 1979'dan itibaren örgütün bildirilerinde. ... Kuruluş bildirgesi ilk toplantıda kararlaştırıldığı gibi, 1979 başlarında Siverek'te Bucak aşireti ile çatışmaya girildiğinde açıklandı. Bu PKK'nın ilk eylemiydi.

Temmuz 1979'da milletvekili Mehmet Bucak'a PKK'lılar tarafından saldırı düzenlendi. Bucak saldırıdan yaralı olarak kurtuldu. PKK'nın kırsalda giriştiği bu silahlı eylemlerin temel niteliği birbirine düşman olan iki aşiretten birine yavaşarak diğerine saldırmak şeklindeydi. 1979-80 arasında PKK ile Batman civarındaki Raman aşireti arasında da çatışmalar oldu. O sıralarda PKK'ya karşı propaganda yoluyla mücadele eden bir başka grup ise *Aydınlık* gazetesi çevresiydi ve PKK'yı "MİT'in örgütlediği bir çete" olmakla suçluyordu.

Bu hareketin doğuşunda önemli iki etkenden Vietnam devrimi, diğeri ise Türkiye devrimci gençlik hareketiydi.

Şili'de Allende'nin demokratik yoldan, seçimle ele geçirdiği iktidar darbeyle yıkılmış ve bu sonuç, o hava içerisinde barışçı sosyalist mücadelenin başarılı olamayacağına kanıtı olarak görülmüştü. Aynı zamanda Vietnam'ın, kısa süre sonra da Kamboçya'nın silahlı kurtuluş mücadeleleri zaferle sonuçlanmış ve ABD bölgeden atılmıştı. İki ülkede de "ulusal kurtuluş", Marksist-Leninist örgütlerin liderliğinde kazanılmıştı. O halde başarılı olmak için bu şekilde hareket edilmeliydi. O sıralarda Türkiye'de bu düşünce sol içinde oldukça yaygındı. PKK'nın parti programında bunlara yer vermesinde bu düşüncelerin önemli etkisi vardı.

2. 1980'lerde Kürt Hareketinin Dinamikleri ve Eğilimi

1980 sonrası Türkiye'de yaşanan bazı gelişmeler hem Kürtlük bilincinin ve Kürt milliyetçiliğinin gelişmesine hem de Kürt örgütlerinin dışa açılmasına neden oldu. ... ilki, geçmişin mirası ve 12 Eylül rejiminin uygulamalarıydı.

1980 sonrası bu birikim Kürtlerin yaşadıkları bölgelere taşındı. Bu dönemde Kürtlere yönelik baskı politikaları ise bu birikimi harekete geçirmek için yeterli oldu. Özellikle uygulamaya konulan dil yasağı, geniş çaplı tutuklamalar ve Diyarbakır Askeri Cezaevindeki kimi uygulamalar ve doğuda özel bir vurgu ile sürdürülen Türklük propagandası bölge halkı tarafından yerel kimliğine ve kişiliğine bir saldırı olarak algılandı ya da en azından sıradan bir Kürt vatandaşının kendisine bunların niye yapıldığını ve kendisinin kim olduğunu sormasına yol açtı.

PKK bu süreci iyi değerlendirdi ve yurtdışına kaçırıldığı insanları hem kendine bir militan, hem de bir Kürt milliyetçisi yapmayı başardı. ... Sonuçta 12 Eylül rejiminin uygulamaları bir yandan Kürtlük bilincinin yükselmesine, öte yandan bölge halkının ilk başlarda PKK'ya duyduğu antipatinin ortadan kalkmasına, sonra da sempatisine neden oldu.

Daha sonraki yıllarda terörle mücadele için izlenen bazı politikalar, özellikle köy boşaltma ve askeri operasyonlar, Kürtlük bilincinin gelişmesine ve perçinlenmesine yardımcı oldu. Bir grup milletvekilinin hazırladığı bir raporda güvenlik operasyonlarının ve köy boşaltma/yakma uygulamalarının Kürt milliyetçiliğini beslediği ve özellikle gençleri PKK saflarına katılmaya zorladığı belirtilmekteydi. Barkey'e göre askeri operasyonlarla toplumsal kutuplaşmanın birleşmesi, iyice asimile edilmiş Kürtlerde bile kimlik bilincinin uyanmasına neden oldu. Ayrıca Özal ekonomisi Türkiye'de hızlı bir iç göç olayı başlattı. Bu süreç Kürtlerin daha gelişmiş illere gitmelerini ve oralarda bir yabancılaşma ve kimlik bunalımı psikolojisi içinde etnik kimliklerine sarılmalarına yol açtı.

PKK Merkez Komite Üyesi Kemal Pir'in, "Kürdistan özgürlük mücadelesinin kalbi Diyarbakır'da, Diyarbakır'ın kalbi de zindanda atmaktadır" ifadesi PKK'lıların yoğun olarak buldukları bu cezaevinin birer eğitim merkezi haline dönüştüğünü açıkça göstermektedir. ... Diyarbakır Cezaevinde tutuldu bulunan PKK MK üyelerinden Mazlum Doğan 21 Mart 1982'de, Ferhat Kurtay ile Eşref Anyık, Mahmut Zengin ve Necmi Onur ise 17 Mayıs 1982'de kendilerini yakarak uygulamaları protesto ettiler. Bunun üzerine PKK'lı tutuklular 14 Temmuz 1982'de ölüm orucu eylemini başlattılar. Eylem sonucunda PKK MK Üyeleri M. Hayri Durmuş, Kemal Pir, Akif Yılmaz ve Ali Çiçek öldü.

İlk başlarda halk PKK'lıların devlete ihbar ediyordu. Fakat zamanla bu yapılmamaya başlandı. Bu durum Kürtlerin devlete olan sadakatlerinin tamamen PKK'ya yönelmesi bile zayıfladığı şeklinde yorumlanabilir.

PKK bu dönemde 1980 öncesinde olduğu gibi bölgenin ekonomik geri kalmışlığı ve sömürüldüğü temalarına değil, "Kürt kimliği" temasına vurgu yapan bir dil kullandı. Bu dil PKK eylemlerinin halkın gözünde meşrulaşmasına da yol açtı. PKK 15 yılda Kürt milliyetçiliğinin bir daha ortadan kaldırılamayacak biçimde canlanmasını sağladı. Kürtlüğünü unutanlar bile PKK sayesinde Kürtlük bilincine sahip hale geldiler. Ayrıca PKK eylemleri sonucu

bölgenin feodal yapısında bölge halkı için sadakat odağının değişmesine (din yerine milliyetçiliğin geçmesine) neden oldu. PKK'nın 15 yıl boyu varlığını sürdürmesinin önemli nedenlerinden biri de buydu.

Bu dönemde yaşanan bölgesel ve uluslararası gelişmeler de bilincinin artmasına katkıda bulundu. 1985'te başlayan Bulgaristan'daki Türklere yönelik uygulamalar, özellikle ad değiştirme kampanyaları, Türkiye'deki uygulamalarla paralellik kurulmasına yol açtı. 1988'de Kuzey Irak'tan Türkiye'ye gelen Kürt mülteciler Türkiye'deki Kürtlerin kendilerini ayrı bir etnik grup olarak görmelerinde önemli rol oynadı. Bu tarihten sonra Kürtler arasındaki sınırlar ortadan kalkmaya ve "ortak acı" ve "ortak sevinç" duyulmaya başlandı.

Özellikle Avrupa'daki Kürtlerin yeni iletişim teknolojisinin olanaklarını kullanır hale gelmeleri Kürt milliyetçiliğinin gelişmesine büyük katkı sağladı. Uydu aracılığıyla yapılan televizyon yayınları, internet, e-posta, faks ve hücresel telefonlar devletler tarafından izlenmesi zor bir iletişim ağının kurulmasına, böylece egemenlik alanlarının daralmasına yol açtı.

Haziran 1990'da kurulan Halkın Emek Partisi (HEP), 1991 genel seçimlerine SHP'yle ittifak yaparak girdi ve Doğu ve Güneydoğu'da kendilerinin aday gösterildiği 8 ilin 34 milletvekilliğinden 26'sını kazandı. Temmuz 1993'te HEP'in kapatılmasından sonra onun çizgisini sürdüren Halkın Demokrasi Partisi (HADEP) 1995 seçimlerinde ülke genelinde % 4.65 oranında oy almasına rağmen, Kürtlerin oturduğu 18 ilin 8'inde oyların % 20'sinden fazlasını aldı. Diyarbakır ve Hakkari'de oy oranı sırasıyla % 46.3 ve % 54.2'ye ulaştı. 1999 genel seçimlerinde ise 8 il ve 16 ilçe belediye başkanlığını almayı başardı.

Kürtlerin 20. Yüzyılın başından beri milliyetçi çabalar içinde oldukları bilinmektedir. "Motivasyon" ölçütünü üç açıdan değerlendirmek gerekir. Bunlardan birincisi olan "jeopolitik konum" açısından Kürtlerin sınırdaki olması, ama denize açılımlarının olmaması, bu ölçütün ve olumsuz yönler taşıdığını göstermektedir. İkinci olarak, "irredentizm olanağı" açısından bakıldığında sınırın öte tarafında Kürtlerin olması önemlidir. Ama bunlar arasında dil, gelişmişlik düzeyi, demokrasi, sınıf ve liderlik açısından ciddi farklılıklar vardır. ... Üçüncü olarak, "uluslararası konjonktür"de azınlık haklarına yapılan muazzam vurgunun Kürt milliyetçiliği açısından avantaj oluşturduğu kuşkusuzdur. Ama dünyanın gittikçe ulus üstü birimlere yönelmesi, aynı oranda bir dezavantajı beraberinde ektedir. Son olarak, "beklenti" unsuruna bakmak gerekir. Yani yeni bir devlete kavuşunca daha iyi yaşayacaklarını umuyorlar mı yoksa bu yöndeki beklentileri zayıf mı? Ayrıca mevcut yönetimde beklentileri var mı? Beklenti unsuru yakından ilintili olduğu motivasyonla birlikte Kürt milliyetçiliğinin yönünü belirlemede anahtar konumdadır. Dolayısıyla Kürt kökenli Türkiye vatandaşları, "gönüllerindeki gönence ve kültüre ulaşma" bakımından zorlanmaz ve bu olanakları gerçekten elde ederlerse, bağımsızlık aşamasına geçmeden kültürel milliyetçilik aşamasında kalabilirler.

B. Türkiye'nin Kürt Sorununa Yaklaşımı ve Terörle Mücadelesinden Kaynaklanan Etkenler

1. Terörle Mücadelede Diplomasinin İhmalı ve Tek Yönlü Dış Politika Yürütülmesi

a. 1984-87 Dönemi: "Güvenlik" Temelli Dış Politika

1984'te Eruh ve Şemdinli'de PKK ilk eylemlerini gerçekleştirdiğinde yönetimde siviller vardı. Dönemin başbakanı Turgut Özal'ın olaya tepkisi, "...Büyütülecek bir şey yok, basit bir eşkıyalık, terör olayıdır, bastırılmıştır" şeklindeydi. ... PKK tehdidine karşı hükümetin tepkisi büyük ölçüde sadece askeri içerikliydi ve içeride alınacak bazı önlemlerle sorunun halledileceği düşünülmekteydi.

Hükümet öncelikle sınırdan sızmaları önlemek amacıyla Ekim 1984'te sınır bölgelerindeki köyleri boşaltmaya karar verdi. Ayrıca 1985 tarihli Köy Yasasına eklenen iki maddeyle "geçici köy koruculuğu" adı verilen bir uygulama başlatıldı. 1905-1908 arası oluşturulan Hamidiye Alaylarına benzetilen bu sistem sayesinde hükümet, sadece kırsal alanda güvenlik sağlamayı değil, aynı zamanda aşiretlerin devlete sadakatlerini de belirlemeyi amaçladı. Mart 1987'de geçici köy kurucularının sayısı 6.000'ken bu sayı 1995'te 65.000'e ulaştı.

Diplomasi sadece askeri önlemlere ilişkin olarak kullanılmaktaydı. Örneğin bu anlayış doğrultusunda Irak'la "sıcak takip" içeren bir anlaşma imzalandı ve Türk Silahlı Kuvvetlerinin 1988'e kadar bu anlaşmaya dayanarak Kuzey Irak'a sınır ötesi operasyonlar yapması sağlandı. ... 1987 ... Olağanüstü Hal Bölge Valiliğini ve Asayiş Kolordu Komutanlığını kurdu.

b. 1988-93 Dönemi: Diplomasıye Yer Veren Yeni Stratejinin Benimsenmesi

PKK ile Kürt sorununun birbirinden ayrılması ... Özal'a göre sorun tek boyutlu olarak ele alınmamalı ve çözüm için sadece askeri yöntemler kullanılmamalıydı. Türkiye PKK ile mücadele ederken, onun dayanaklarını elinden alan birtakım çalışmalar başlatılmıyordu. Bu Kürt kimliğinin tanınması anlamına geliyordu. Özal'ın bu düşüncesinde dış etkenlerin önemli rolü vardı. 1987'de AT'ye yapılan tam üyelik başvurusunun reddedilmesi bu etkenlerden birincisiydi.

İkinci etken, 1988'deki Kürt mülteci kriziydi. İlk kez 1988'de Iraktan Türkiye'ye gelen Kürt mülteciler konusunda Özal, Kürtlerin Türkiye'de akrabaları olduğundan söz ederek Genelkurmayın muhalefetine rağmen bu mültecilere sınırları açtı. 1988'deki ikinci Kürt mülteci akını (birincisi 1975 sonrasında yaşanmıştı) Kürtlerin varlığını yadsayan Türk resmi ideolojisine önemli bir darbe vurdu. Türkiye'de "Kürt" sözcüğünün açıkça söylenip yazılmaya başlanması da bu olaydan sonra oldu.

Üçüncü etken, 1988'de yayımlanan ve Türkiye'de Kürt etnik azınlığın varlığından ve haklarının ihlal edildiğinden söz eden ABD İnsan Hakları Uygulamaları Ülke Raporlarıydı.

Özal her fırsatta Türkiye'nin Kürtler konusundaki resmi ideolojisini değiştirmeye yönelik özel bir çaba harcadı.

Bir yandan PKK'nın eylemlerinin arttığı ve tam anlamıyla uluslararası boyut kazandığı, öte yandan Kuzey Irak'ta önemli gelişmelerin yaşandığı 1991-93 süreci, Türkiye'nin Kürt politikasında da bir dönüm noktası oldu. Bu politikanın özünde "Kürt realitesi"nin tanınması, böylece Kürt halkının kimlik mücadelesinin PKK'dan kopararak, PKK'nın dayanaklarının elinden alınması ve PKK'nın bir örgüt Türkiye'de de terörizm sorunu olduğu konusunda ikna edilmesi vardı. Bu sayede PKK'nın dış desteği kesilebilir ve sorunun uluslararası platformlarda "etnik kimlik ve azınlıklar" yerine "terör" çerçevesinde ele alınması sağlanabilirdi.

Üçlü bir strateji izlendi. Bu stratejinin ilk ayağını Kürtlere birtakım haklar tanınması, ikinci ayağını daha iyi mücadele etmek için askeri önlemlerin artırılması ve etkinleştirilmesi, üçüncü ayağını ise, bölgesel ve uluslararası düzeyde terörizm bağlamında diplomatik girişimlerde bulunulması oluşturdu.

Türk ve dünya kamuoyunda Kürtler konusunda gelişen ... yoğun ilgi sonucu 1991'de Başbakan Demirel ve yardımcısı İnönü "Kürt realitesi"ni kabul ettiklerini açıkladılar.

Kısa süre sonra dolaylı deyimlerle de olsa Kürtçe'yi yasaklayan 2932 sayılı yasa kaldırıldı, Kürtçe yayınların çıkmasına göz yumuldu. Haziran 1990'da Kürtler yasal bir parti olan Halkın Emek Partisini kurdular. 20 Ekim 1991 seçimleri sonucu HEP, SHP üzerinden Meclis'e girdi.

1991 sonunda belirlenen askeri stratejiye (bölgesel savunma stratejisi) uygun olarak Türk ordusu Güneydoğu'da yeniden örgütlendi. ... Alınan güvenlik önlemleri kısa sürede etkisini gösterdi ve 1992 sonunda PKK'ya önemli kayıplar verdirildi.

Ama stratejinin bu ayağında PKK'nın ve diğer Kürt grupların yurtdışındaki etkinliklerine karşı herhangi bir girişimde bulunulması öngörülmemekteydi. Bu büyük bir eksiklikti.

Aslında Kürt sorunuyla PKK'yı birbirinden ayırmaya yönelik olan bu çabalar, Kürt sorununa siyasi bir çözüm için zemin hazırlaması anlamına geliyordu ve bu çözüm Özal ve ABD'nin Kürt politikalarının mantıksal bir sonucuydu.

Askeri açıdan köşeye sıkışan PKK, artık siyasi platformlarda sorununun çözümlenmesi gerektiğini savunmaya başladı.

c. 1993-1996 Dönemi: Diplomasinin Geri Plana İtilmesi

Özal'ın ölümü ... Halbuki, bu strateji ancak bir bütün olarak uygulandığında başarılı olabilirdi.

Özal'ın ölümünden sonra şiddet eylemleri arttı. Mayıs-Ekim arası 1.600 kişi öldü. ... bu arada bir generalin öldürülmesi, askeri önlemlerin ön plana çıkarılmasına zemin hazırladı. ... Ayrıca PKK'nın desteğini kesmek ve sızmaları önlemek için tartışmalı bir köy boşaltma politikası uygulamaya koyuldu. 1995'te bu köy ve mezraların sayısı resmi rakamlara 2.253'tü.

Bu sıralarda Öcalan'a suikast de düzenlenmiş, ama başarı elde edilememişti. ... Susurluk Raporunda yapılan bu eylemlere yer verilmiş ve bunlar doğrulanmıştır. ... Öcalan yakalandıktan hemen sonra jandarma istihbarat sorgu subaylarına verdiği ilk ifadede kendisine ilk suikast eylemini Abdullah Çatlı ve Bucak aşiretinin ortaklaşa yaptıklarını söylemiştir.

Bu dönemde Kürt sorunu konusunda MGK'nın etkinliği arttı. MGK'daki genel eğilim sorunun bölücü terörizm olarak değerlendirilmesi yönündeydi. Dolayısıyla ağırlıklı çözüm yolunun askeri önlemlerin artırılması olduğuna inanılmaktaydı. Bu yaklaşım PKK'nın içerde küçülmesine, dışarıda ise büyümesine ve etkinliğini arttırmasına yol açtı, ama bu yetkililerce çok iyi algılanamadı.

1996 sonunda yaşanan iç siyasi gelişmeler Türkiye'nin Kürt politikasının değişiminde önemli rol oynadı. Bu değişiklik kısa süre içinde Türkiye'nin iç ve dış ilişkilerini belirleyen Milli Güvenlik Belgesine yansdı. Bu son derece önemli değişikliğe göre PKK tehdit unsuru olmaktan çıkarıldı ve yerine "irtica" konuldu.

1989'dan başlayarak birkaç yılda bir yapılan uluslararası Kürt konferanslarına Türkiye ne katıldı ne de bunları engellemek için yeterince gayret gösterdi. Halbuki yabancı devletlerden birçok resmi görevlinin katıldığı bu konferanslarda Türkiye'yi ilgilendiren kararlar alındı.

Güneydoğu'da savaşılan güvenlik güçlerinin sayısı 1994'e kadar 90.000 civarındayken, 1994'te 160.000'e çıkmış, 1999'da 300.000'e ulaşmıştır.

TOBB tarafından Prof. Dr. Doğu Ergil'e hazırlanan bir raporda hükümet politikaları eleştirilerek, Kürt sorununun basit bir terör olayı olarak değerlendirilmesinin yanlışlığı vurgulandı. Ayrıca raporda Kürtlerin büyük çoğunluğunun Türkiye'den ayrılmak istemediği, ama devletin yeni bir siyasi ve idari yapıya kavuşturulmasından yana görüş bildirdikleri görülmekteydi. (Ağustos 1995). Bu rapor Türkiye'deki Kürt politikasında bir kilometre taşıydı. Raporun ortaya çıkışında Anadolu sermayesinin terör sonucu ticaret yapamayan Güneydoğu kanadının TOBB'a dayatmasının önemli rolü oldu. Rapordan sonra daha ürkek de olsa TÜSİAD raporu geldi. Böylece işadamları ve başka kuruluşlar da tartışmaya katılarak sorunun bir an önce çözülmesi gerektiğini, bunun için tek çözümün güvenlik önlemleri olarak gösterilmesinin yanlış olduğunu belirttiler

d. 1996 Sonrası Dönem: Diplomasıye Önem Verilmeye Başlanması

Sonuç olarak, Türkiye'nin 1990'ların sonuna kadar sorunun uluslararası boyutunu görmezlikten gelerek veya yeterince önem vermeyerek, sadece "terörizm" temelinde diploması yürütmesi, üzerindeki uluslararası baskıların önemli nedenlerinden birini oluşturdu.

2. Türkiye'nin Azınlık Anlayışı ve Bundan Doğan Uygulamaların Uluslararası Sözleşmelerle Çelişmesi

Türkiye'nin azınlık anlayışını biçimlendiren üç temel dayanak bulunmaktadır. Bunlardan birincisi 1982 Anayasası ve Anayasa Mahkemesi'nin yorumları, ikincisi 2820 sayılı Siyasi Partiler Yasası, Üçüncüsü Lozan Barış Antlaşması'dır. Kürt sorununa uluslararası ilginin artmasında Türkiye'nin bu dayanaklar temelinde benimsediği azınlık anlayışının ve bundan kaynaklanan uygulamaların, çeşitli uluslararası belgelerdeki hükümlerle çelişmesinin önemli rolü vardır. Bu uygulamalar arasında dil yasağı, siyasi partilerin kapatılması ve dil yasağına paralel olarak kültürel haklar kapsamında kendi dilinde eğitim ve yayın yapma hakkının yasaklanması sayılabilir.

1980'lerde Kürt milliyetçiliğinin yükselişine karşı gösterilen sert tepki, 1982 Anayasasına da yansımıştır. Anayasada "devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğü"ne yapılan vurgu, ayrı bir Kürt etnik kimliğinin tanınmasına yol açacak herhangi bir düşünceyi ifade etmeyi yasaklamıştır.

Anayasa Mahkemesi bu terimin kesinlikle ırksal bir anlam taşımadığı ve tamamen tarihsel ve kültürel bir üst kimlik olduğu görüşündedir. Mahkeme Türk milletinden sayılmanın tek "vatandaşlık bağı" olduğunu ve dil, din, ırk gibi farklılıkların göz önüne alınmayacağını, bunun doğal sonucu da yurttaşlar arasında tam bir eşitlik sağlandığı ve azınlıkların bulunamayacağını belirtmiştir.

26. maddede belirtilen "düşüncelerin açıklanması ve yayılmasında kanunla yasaklanmış olan herhangi bir dil kullanılamaz" ifadesiyse, esasen Kürtçe konuşma yasağı anlamına gelmektedir. "Kanunla yasaklanmış bir dilde yayını yapılmaz", hükmünü içeren 28. madde ve "Türk vatandaşlarına Türkçe'den başka dilin anadil olarak okutulamayacağı ve öğretilmeyeceği"ni belirten 42. madde bunu tamamlamaktadır. Zaten 22 Ekim 1983'te çıkarılan 2932 sayılı *Türkçe'den Başka Dillerde Yapılacak Yayınlar Hakkında Kanunla* da Kürtçe'nin kullanılması resmen yasaklanmıştır.

Bu yasanın 2. maddesinde "Türkiye tarafından tanınmış devletlerin birinci resmi dilleri dışındaki herhangi bir dille düşüncelerin açıklanması, yayılması ve yayınlanması yasaktır" ifadesine yer verilmektedir. Bazı yazarlar, Irak'taki ikinci resmi dilin o zamanlarda Kürtçe olmasından dolayı bu hükme yer verildiğini belirtmektedirler.

24 Temmuz 1923 tarihli Lozan Barış Antlaşması da Türkiye'nin resmi azınlık anlayışını oluşturan bir başka dayanaktır. ... Antlaşmada azınlıkların belirlenmesinde "soy, dil, din" ölçüleri yerine sadece "Müslim-Gayrimüslim" ayrımının esas alınması ... Buna göre Rum, Ermeni, Musevi, Süryani ve Bulgarlar azınlık haklarına sahip, Kürt, Laz, Çerkes, Arnavut, Abaza vs. Müslüman etnik gruplarsa azınlık haklarına sahip değildiler.

Türkiye için azınlık, "statüleri ikili ya da çok taraflı uluslararası belgelere tabi olan insan toplulukları"dır. ... Zaten Kürtlerin büyük çoğunluğu ve özellikle Kürt milliyetçileri de farklı nedenlerle de olsa kendilerini azınlık olarak görmemektedirler.

Antlaşmanın 44. maddesine göre burada geçen haklar sadece gayrimüslimler açısından "uluslararası güvence"ye alınmıştır, ama bu güvenceden yoksun olmakla birlikte, "hiçbir yasa, yönetmelik ve resmi işleme ortadan kaldırılamayacak" olan haklara üç grup daha vardır. Dolayısıyla antlaşmada sayılan haklar dört grup

vatandaş için geçerlidir. Bunlardan birincisi gayrimüslimler, ikincisi tüm Türk vatandaşlar, üçüncüsü Türkiye’de oturan herkes, dördüncüsü Türkçe’den başka dil konuşan Türk vatandaşlardır.

Dikkat edilirse burada ‘din’ ölçütü bile kullanılmamıştır. Eğer öyle olsaydı çeşitli mezhepler, örneğin Aleviler de azınlık olurdu (Baskın Oran)

Türkiye’nin bu dayanaklardan ortaya çıkan resmi azınlık anlayışı, azınlık konusunu ele alan hemen hemen bütün uluslararası sözleşmelerle ters düşmektedir. ... Türkiye *Irak Ayrımcılığının Bütün Biçimleriyle Ortadan Kaldırılması Hakkında Uluslararası Sözleşmeyi* 1972’de imzalamış, fakat onaylayıp yürürlüğe sokmamış, *BM Kişisel ve Siyasal Haklar Sözleşmesine* 1. ve 27. maddesinden dolayı uzun süre taraf olmamış, *BM Çocuk Hakları Sözleşmesini* ancak 17, 29 ve 30. maddelerine çekince koyarak kabul etmiş, *Eğitim’de Ayrımcılığa Karşı UNESCO Sözleşmesini* imzalamamış, AGİK/AGİT Belgelerine “ulusal azınlıklar” teriminin sadece uluslararası anlaşmalarla kabul edilenlere (Lozan Barış Antlaşmasında kabul edilen dinsel azınlıklar kastediliyor) işaret etmesi gerektiğinde ısrar eden bir çekince koyarak imzalamış ve AGİT Ulusal Azınlıklar Yüksek Komiseri’nin “terörizm”le ilgili durumlarda terörist örgüt ve destekçileriyle görüşme yapamayacağını duyurmuştur.

Bundan başka Türkiye Avrupa Konseyi’nin bir üyesi olarak AİHS’ye taraftır. 25 Eylül 1989’dan itibaren Avrupa İnsan Hakları Divanı’nın zorunlu yargı yetkisini de tanımıştır. Ama 1998’de yürürlüğe giren *Ulusal Azınlıkların Korunması Çerçeve Sözleşmesini* ve *Bölgesel veya Azınlık Dilleri Avrupa Şartı*’nı imzalamamaya karar vermiştir.

Kısacası, resmi anlayış “Türk ulusu”nun farklı köklerden (etnilerden) gelen kişilerden oluştuğunu kabul etmekle beraber, bu kökenlerin azınlık statüsü tanınmasını ve azınlık hakları verilmesinin gerektirmediği düşüncesindedir. Farklı etnik kökenden vatandaşlarının kimliklerini sürdürme, kendi anadillerinde konuşma gibi kültürel haklarını yalnızca özel alanla sınırlamakta, kamu hayatında anadilin kullanılabilmesi, bu dillerde eğitim ve kitle iletişimi yapılabilmesi gibi hakları tanımamaktadır.

Gerçi devlet uluslararası sözleşmelerden doğan azınlık haklarını hukuken sadece azınlık statüsü tanıdığı gruplara uygulamakla yükümlüdür. Ama Batı’yla bütünleşme hedefindeki bir ülkenin uluslararası sözleşmelerden ve diğer gelişmelerden etkilenmemesi ve Batılı ülkelerin de onu etkilemeye çalışmaması düşünülemez.

Kaldı ki azınlıkların korunması konusunda dünyadaki son gelişmeler Türkiye’yi daha çok köşeye sıkıştırmaktadır. ... Bir ülkede azınlık bulunup bulunmadığına artık ülke karar verememektedir. Uluslararası sözleşmeler bir ülkede farklı dil, din ve kültüre sahip olan kişileri azınlığa mensup birey olarak kabul etmekte ve onlara gittikçe artan oranlarda haklar getirmektedir. Bunu yaparken de o ülkeye sormamaktadır. Çünkü artık azınlıkların korunması ulusal yetki alanının dışındadır ve “meşru uluslararası ilgi konusu”dur. ... Türkiye 1954’te AİHS’ye katılarak kuramsal olarak, 1987’de de bireysel başvuruyu kabul ederek uygulamada bu konunun “ulusal yetki alanı” dışına çıkmasına razı olmuştur. Sonuçta Türkiye’nin bu çelişkili durumu Kürt sorununa uluslararası ilginin artmasına neden olmuştur.

Bu durumdan kurtulmak için Türkiye’nin önünde iki yol vardır Birincisi, uluslararası sözleşmelere hiç katılmayarak herhangi bir yükümlülük altına girmemek ve böylece uluslararası toplumdaki ve Batı’dan kopmak, ikincisi, Kürtleri azınlık statüsüne sokmadan asimilasyoncu politikalarla vazgeçerek azınlıklar konusunda birçok açıdan benzeştiği Fransa gibi hareket etmek. ... Kürtlere grup değil de birey hakları tarzında “kültürel haklar” vermek veya bunlar zaten var denilirse bunun önündeki fiili engelleri kaldırmak ve demokratikleşme yolunda uluslararası gelişmelere uygun yasal düzenlemeler yapmaktır. ... Ama bu bir engel olarak görülmemelidir. Hatta bu, devletin konuya daha sıcak bakmasını sağlamalıdır. Çünkü bir kere eğer Kürtler arasında ortak bir dil yoksa ‘birlik ve beraberlik’ açısından tehlike oluşturması da söz konusu olamaz.

3. Terörle Mücadelede Ortaya Çıkan İnsan Hakları İhlalleri

Uluslararası örgütlerin ve bazı devletlerin Türkiye’deki Kürt sorunuyla ilgilenmelerinin bir başka nedeni, Doğu ve Güneydoğu bölgelerinde yaşanan insan hakları ihlalleridir.

Bu ihlallere neden olan uygulamaların temelindeyse olağanüstü hal rejimi, Terörle Mücadele Kanununun uygulanış biçimi ve PKK’yla hukukiliği tartışmalı yöntemlerle mücadele etmeye çalışan bölgede çeteleşmiş gruplar yatmaktadır. ... İnsan hakları ihlallerinin başlıcaları şunlardır: İşkence ve kötü muamele, zorla köy boşaltma ve göç ettirme sonucu ikamet ve seyahat özgürlüğünü kısıtlama, adam kaçıracak faili meçhul cinayetler ve yargısız infazlarla yaşam hakkını çiğneme, basına sansür koyma.

Yaşam hakkı, işkence ve insanlık dışı aşağılayıcı ceza ve işlemlere uğramama hakkı, köle ve kul olarak tutulmama hakkı, cezaların geriye yürümemesi ilkesi hiç bir suretle ihlal edilmeyecektir. ... Olağanüstü halin düzenlenmesinde gereklilik, ölçülülük, geçicilik ve ayrımcılık yapmama ilkeleri çerçevesinde hareket edilmesi gereği ortaya çıkmaktadır.

Olağanüstü Hal Bölge Valiliğinin tasarruflarına karşı yargı yolu kapatılmış, 1990'da çıkarılan 430 sayılı Kanun Hükmünde Kararnameyle bölge ve il valilerinin işlemlerine karşı yargıya başvurma hakkı bireylerin ellerinden alınmış ve bazı cezalar bölgede iki katına çıkarılmıştır. ... Ayrıca bölge valisi kişisel olarak hukuki, cezai ve mali sorumluluktan bağışık tutulmuştur.

İnsan hakları ihlallerine neden olduğu öne sürülen bir diğer konu 12 Nisan 1991 tarih ve 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanunudur.

Bu yasanın yetkililere verdiği geniş yetkiler, hükümetin "faili meçhul cinayetler" işlediği iddialarına da neden olmuştur. Bu iddialar, 1990'da ... 11, 1991'de 31, 1992'de 362, 1993'te 467, 1994'te 400, 1995'te 92 vakayla devam etmiştir.

Faili meçhul cinayetlerin arttığı 1991'de Doğu'da "Hizbullah" adlı bir örgütün adı sık sık duyulmaya başlandı. Bölgede zamanla Hizbullah söylemi "Hizbulkontra"ya dönüştü Ersever'in söylediklerine göre Şırnak, Cizre, Uludere bölgesinde işlenen faili meçhullerden korucu Babatlar aşireti, Diyarbakır, Bitlis, Bingöl, Elazığ ve Tunceli bölgesindekilerden ise devlet görevlisi olduğu ileri sürülen bölge halkı tarafından "Sakallı" olarak bilinen, "Yeşil" kod adlı Mahmut Yıldırım sorumluydu. Bu söylenenleri diğer itirafçılar da doğrulamaktaydı.

Ersever PKK'yla daha etkin mücadele etmek için PKK'lı itirafçılardan ekipler kurulduğunu, bu ekiplerden en önemisinin başında eski PKK komutanlarından General Zinnar kod adlı Alaattin Kanat'ın bulunduğunu, daha sonra bunların yozlaşarak jandarma ve polisle birlikte eroin, silah kaçakçılığı ve haraç işine giriştiklerini belirtmiştir. Bu ekiplerin Jandarma İstihbarat Grup Komutanlığına bağlı olarak çalıştıklarını söyleyen Ersever ayrıca Jandarma İstihbarat ve Terörle Mücadele (JİTEM) adlı bir birim olmadığını, bu birimin esas adının Jandarma İstihbarat Grup Komutanlığı olduğunu, ama JİTEM adıyla deneme mahiyetinde kısa süreli bir örgüt kurulduğunu ve sonra kaldırıldığını ifade etmiştir. Dönemin Genelkurmay Başkanı Doğan Güreş de yıllar sonra yaptığı bir açıklamada JİTEM'in resmi bir varlık olmadığını, ama Jandarma İstihbarat Emniyetin kısaltılarak bu şekilde kullanıldığını söylemiştir. Susurluk Raporunda "JİTEM'in varlığı unutulabilir bir gerçek değildi" denilerek, bölgede etkili faaliyetler yürüttüğü, bünyesinde yer alan çok sayıda korucu ve itirafçıdan dolayı dikkat çektiği ve bu nedenle ferdî suç oranının arttığı, Yeşil'in bunlardan biri olduğu belirtilmektedir. Kuruluş gerekçesi terörle ilgili haber toplama faaliyetleri olan JİTEM resmîyette Jandarma Asayiş Komutanlığına bağlıdır. Uygulamada bu birim istihbarat değil, asker-polis nitelikli bir birim olup, görevi PKK'yla ilgili bilgi toplamak ve sabotaj eylemleri düzenlemektir. 1995'te JİTEM lağvedilmiş, çalışanları başka illere atanmıştır.

İnsan Hakları Derneği, 1995'te Olağanüstü Hal Bölge Valiliğinde yapılan bir açıklamaya göre 753'ü tamamen, 235 kısmen olmak üzere toplam 988 köy ile 1.535'i tamamen 141'i kısmen olmak üzere toplam 1.676 mezra boşaltılmıştır. ... Türkiye İnsan Haldan Vakfına göre sadece 1994'te boşaltılan ya da yakılan köy-mezra sayısı 1.000'dir. ... 1998'de köy boşaltma iddialarını ve "zorunlu göç"ten kaynaklanan sorunları inceleyen Meclis Komisyon raporunda 820 köy ile 2.345 mezranın boşaltıldığı ve buralarda yaşayan 378.335 kişinin çeşitli yerlere göç etmek zorunda kaldığı belirtilerek, olağanüstü halin kaldırılması önerilmiştir.

Bu süreç içinde adı ister JİTEM, ister kontrgerilla, ister Hizbullah isterse de Hizbulkontra olsun, bu "yasa dışı yarı resmi görünümü çete"ler PKK'yla mücadelenin de bir parçası olarak birçok insan haklarını çiğneyerek çeşitli faili meçhul cinayetler işlemişlerdir. Bu çetelerin bölgedeki güvenlik birimlerinin bir parçası gibi faaliyet göstermesi, bazı "yargısız infaz", "faili meçhul cinayet" ve "kontrgerilla eylemleri"nin devlete atfedilmesine ve Türkiye'nin uluslararası platformlarda suçlamasına neden olmuştur.

Bu güne kadar birçok ulusal ve uluslararası insan hakları örgütleri bölgede incelemeler yapmış, yayınladıkları raporlarla insan haklarının çiğnendiğini bildirmişlerdir. ... özellikle köy boşaltma uygulamalarını en vahim insan hakları ihlali olarak değerlendirmişlerdir. Onlara göre bu uygulama "uluslararası hukukun sivilere çatışma sırasında göçe zorlama yasağını açıkça çiğneme anlamına gelmektedir. Uluslararası hukuka göre siviller yalnızca dolaysız bir tehlikeden korunmak ya da bölgede çatışmaların sürmesi durumunda göçe zorlanabilirler. Halbuki Türkiye bu önlemi bir ayaklanma bastırma yöntemi olarak kullanmış, boşaltılan köyleri yakmış, sivillere kötü muamelede bulunmuş ve gereksinimlerini karşılamaksızın onları göçe zorlamıştır".

Bu eleştiriye göre, 1949 tarihli Cenevre Sözleşmeleri ve 1977 tarihli Ek 2. Protokol çerçevesinde Türkiye ve PKK birer "taraf" olarak görülmektedirler. Taraflar bu "iç nitelikteki silahlı çatışmada" adı geçen sözleşmelerdeki kurallara uygun hareket etmek zorundadırlar. Sözleşmeye göre tutsaklar savaş esiridir, baskı ve kötü muameleyle tutulamaz, propaganda malzemesi yapılamazlar. Tutsakların düşüncelerini değiştirmeleri için baskı yapılamaz. Savaş tutsaklarının ihtiyaçları karşılanmak ve Kızılhaç vasıtasıyla aileleriyle görüşürülmek zorundadır. Taraflar savaşta sivil yerleşim yerleri saldıramazlar. ... Tutsaklar, kendi içlerinde örgütlenebilir ve temsilcilerini seçebilirler.

Halbuki PKK'nın "savaşan taraf" olması mümkün değildir. Çünkü bu statü bir sivil savaş durumunda ve ülkenin bir kısım topraklarının savaşan tarafın güçleri tarafından denetim altına alındığında söz konusudur.

Bazı Batılı devletler ve insan hakları örgütlerinin Türkiye'nin Cenevre Sözleşmesi hükümlerini uygulamasını istemelerinde iyi niyet aramak zordur. Ama bu sonucu değiştirmemekte, sorunun uluslararası alanda Türkiye aleyhine tartışılmasına neden olmaktadır.

Türkiye yasalarını ve terörle mücadele için aldığı önlemleri uluslararası standartlara uydurmak zorundadır. Ancak bunu yaptığı takdirde kendi aleyhine işleyen propaganda kiskacından kurtulması mümkün olabilecektir.

4. Sınır ötesi Askeri Operasyonlar ve Uluslararası Tepkiler

a. Operasyonların Amaçları

Türkiye'deki Kürt sorununun uluslararası boyut kazanmasında etkili olan bir başka etken de ... sınır ötesi askeri operasyonlardır.

b. 1983-1988 Dönemi: Anlaşmaya Dayalı Operasyonlar ve Bölgesel Tepkiler

Türkiye ilk sınır ötesi askeri operasyonu 1983'te, yani henüz PKK Türkiye'de ilk eylemini gerçekleştirmeden önce düzenledi. ... Böylece Kuzey Irak ilk kez Türkiye'deki Kürt sorununun bir parçası oldu.

15 Ekim 1984'te Irak'la bir "sıcak takip" anlaşması yapıldı. ... Anlaşma sonuçta Irak'ın da Türkiye'deki Kürt sorununda rol almasında ve böylece sorunun bölgeselleşmesinde bir kilometre taşı oldu.

Daha sonra Türkiye bu anlaşmaya dayanarak 1986 ve 1987'de Irak topraklarına iki sınır ötesi operasyon düzenledi. İlk operasyonda KDP'ye de zarar verildi. Türkiye böylece, KDP-PKK arasında yapılan işbirliği protokolünden duyduğu rahatsızlığı göstermiş oldu.

1987'de Kuzey Irak'a düzenlenen hava operasyonu ... Irak'a yardım etmek amacıyla düzenlendiği kanısını uyandırmaktaydı. Bu durum Batı'nın Irak'ı destekleyen politikalarına da uygundu. Bunun da etkisiyle Batılı ülkeler operasyona hiçbir tepki vermediler. Bu operasyonun ardından Mayıs 1987'de KDP, PKK'yla olan ittifakına resmen son verdi. Böylece o güne kadar sınır ötesi operasyonlarla istenen sonuçlardan biri alınmış oldu.

Suriye ve Libya bu operasyonu kınadı. İran ise gelişmelerden memnun değildi ve operasyonu Türkiye'nin tarafsızlık politikasından bir sapma olarak değerlendirmekteydi. Bundan sonra PKK ile ilişkilerinin gelişmesinde bu operasyonun rolü olduğu düşünülebilir. Dolayısıyla 1987'deki operasyon Türkiye'deki Kürt sorununa İran'ın da dahil olmasına yol açarak, sorunun bölgeselleşmesine önemli bir katkı yaptı.

c. 1991 Sonrası Dönem: Meşru Müdafaa Dayalı Operasyonlar ve Uluslararası Tepkiler

1988'de Irak'ın sıcak güvenlik protokolünü yürürlükten kaldırmasının ardından Türkiye operasyonları "meşru müdafaa" gerekçesine dayandırarak sürdürdü. ... operasyonlar sorunun uluslararası gündemde kalmasının önemli bir aracına dönüştü. Ayrıca Türkiye birçok üçüncü Dünya ülkesinin gözünde Filistinlilere durmadan cezalandırma operasyonları yapan İsrail'le özdeşleşti.

1991'de ilk kez "meşru müdafaa"ya dayandırılarak yapılan sınır ötesi operasyon Avrupa devletleri tarafından büyük bir tepkiyle karşılandı.

25 Ekim 1991'de yeni bir operasyon düzenlenince Barzani'nin tepkisi daha da sert oldu. ... Almanya, operasyon sonrası Türkiye'ye yapılan askeri yardıma ambargo koydu.

1992'de Türkiye Kuzey Irak'a ciddi boyutlara varan operasyonlar yaptı. ... Almanya 25 Marttaki operasyondan sonra Türkiye'ye yapılan silah sevkiyatını durdurduğunu açıkladı. ... Batı'nın ve Kürt grupların bu denli sert tepki göstermelerinin önemli bir nedeni operasyonun, Kuzey Irak'ta Mayıs 1992'de yapılacak seçimleri engellemeye yönelik olduğu düşüncesiydi.

12 Ekim 1992'de yapılan operasyon, KDP'nin ilk kez büyük destek vermesi bakımından dikkat çekiciydi. ... Ama işin bir başka ilginç yanı, Batılı ülkelerin operasyona başlangıçta tepki göstermemiş olmalarıydı. ... Batılı ülkeler sadece operasyonun uzamasından şikayetçiydiler. Batı'nın bu tutumunun nedeni ... Batı kamuoyunun operasyonun o sıralarda PKK ile savaşan KDP'yi korumaya yönelik olduğunu düşünmesiydi.

Türkiye o zamana kadar yapılan en büyük sınır ötesi operasyonu Mart 1995'te gerçekleştirdi.

35,000 askerin katıldığı ve Irak'tan 40 km içeri girilen bu operasyonun bir nedeni 1994'te başlayan ve tüm çabalara rağmen durdurulamayan KDP-KYB arasındaki çatışmalarıdır. Türkiye, bu çatışmaların PKK'nın rahat hareket etmesine olanak sağladığını savunuyordu

1995'teki geniş çaplı operasyonların bir benzeri 1997'de gerçekleştirildi. 14 Mayıs'ta yine KDP'yle işbirliği yapılmak suretiyle başlayan ve 45 gün süren operasyona AB, İngiltere ve Fransa dışında Arap dünyasından da o güne kadar görülmemiş tepkiler geldi. Irak, Suriye, Mısır Libya operasyonu "Türk istilası" olarak değerlendirdi.

d. Operasyonların Sonuçları

Böylece rutin hale gelen operasyonlar ve bunlara gösterilen tepkiler 1998 ve 1999 boyunca sürdü. Bununla birlikte askeri nedenlerle yapılan, ama siyasi sonuçlar doğuran bu operasyonlardan Türkiye umduğunu bulamadı.

ABD'ye genellikle Türkiye'den yana tavır aldı, sadece operasyonların uzamasından rahatsızlık duydu. ABD'nin bu tutumu, başlangıçta Kuzey Irak'ı denetim altında tutmak için Türkiye'de bir güç (Çekiç Güç) konuşlandırmak istediğinden, daha sonra da Irak'taki yeni yapılanma konusunda Türkiye'yi razı etme çabalarından kaynaklanmaktaydı.

Ama ABD'nin bu desteği Türkiye'ye pahalıya mal oldu. Bir yandan Çekiç Güç ve Kuzey Irak'taki oluşum, öte yandan Avrupa'yla olan ilişkilerin bozulması, Türk dış politikasının ciddi bir çıkmaza girmesine neden oldu. Gösterilen tepkiler sonucu Kürt sorununun uluslararasılaşması da başlı başına bir sorundu.

e. Kürt Nüfusun Yerleştiği Coğrafyadan Kaynaklanan Etkiler

Kürtlerin üzerinde yaşadıkları coğrafya kendi içinde jeopolitik bir bütünlük göstermemektedir. Bu topraklar tarihin hiçbir döneminde bağımsız bir jeopolitik alan olarak varolamamıştır. Bunun nedeni, bu toprakların bir geçiş bölgesi olmasıdır. ... Dolayısıyla bölgenin jeopolitik konumu zaten birçok devletin üzerinde rekabet etmesine neden olacak bir yapıdadır. Birçok devletin bir bütün olarak Kürt sorunuyla ilgilenmelerinin önemli bir nedeni budur.

Jeoekonomik açıdan bakıldığında, bu toprakların petrol ve su kaynaklarını barındırması açısından bir rekabet alanı olduğu görülmektedir. ... Petrol uluslararası rekabete, ... su, bölgesel rekabete neden olmaktadır. Böylece devletlerin üzerinde oynayabilecekleri bir Kürt-petrol-su denklemi ortaya çıkmaktadır.

Jeoetnik temelde de Kürtlerin, Ortadoğu'nun diğer üç büyük önemli unsuru olan Türk, Arap ve Farısların etkinlik alanlarına yayılmış oldukları görülmektedir. Bu nedenle bu üç unsurdan biriyle ilgili bir politika geliştiren her büyük güç Kürtleri şu ya da bu şekilde stratejik denklemin bir yerinde kullanmaya çalışmaktadır.

II. DIŞ ETKENLER

A. Kuzey Irak'taki Gelişmelerden Kaynaklanan Etkiler

1. 1960-80 Arası Gelişmelerin Etkisi: İç-Dış Politika ilişkisini Sağlaması

a. Türkiye'nin Kürt Politikalarına Etkisi

Türkiye 1958'de Irak'ta yaşanan darbe sonrası oluşan ortamda Barzani'nin önderliğindeki Kürt hareketinin Türkiye'deki Kürtleri kışkırtabileceği varsayımından hareket etmekteydi.

Gelişmelerin ülkesindeki Kürtleri kışkırtmasından korkan Türkiye birtakım önlemler almaya başladı. 22 Eylül 1959'da *İleri Yurt* gazetesinin sahibi, yazı işleri müdürü ve önemli yazarlarından Musa Anter tutuklandı. Bu gelişme Türk siyasi hayatında "49'lar Olayı" olarak bilinen 49 Kürt kökenlinin tutuklanmasının başlangıcıydı. Tutuklananlar arasında Musa Anter, Sait Kırmızıtoprak, Sait Elçi, Medet Serhat ve Yaşar Kaya gibi adları sonradan sık sık duyulacak olanlar vardı.

27 Mayıs hareketinin ardından da 1 Haziran 1960'ta 485 Kürt kökenli gözaltına alınarak Sivas'taki bir kampta toplandı. 19 Ekim 1960'da Milli Birlik Komitesi (MBK) ağalar, şeyhler ve aşiretlerden oluşan 55 kişilik bir grubu mecburi iskana tabi tutan bir yasa çıkarttı. Bunlar çeşitli Batı Anadolu illerine sürgüne yollandılar.

Bir başka önlem olarak devlet, oluşmakta olan Kürtlük bilincine karşı Kürtlerin aslında Türk olduğu ve Kürtçe diye bir dilin olmadığı argümanlarını geliştirmeye ve işlemeye çalıştı. ... "Vatandaş Türkçe konuş" kampanyası başlatıldı... Kürtçe ve Ermenice olan köy ve mıntıka adları değiştirildi.

Özerklik isteğinin Irak hükümeti tarafından reddedilmesi ardından Kürt ayaklanması başladı ve 1962 yılı boyunca sürdü. Çatışmaların kendi topraklarına sıçramasından endişe duyan Türkiye savaş süresince sınırlarını kapattı.

Irak'ta Abdüsselam Arif liderliğinde çoğunluğu Baasçılardan oluşan bir grubun Şubat 1963'te yönetime el koymasından sonra, Kürt hareketiyle yeni yönetim arasında yapılan özerklik görüşmelerinden bir sonuç alınamayınca Haziran 1963'te yeni bir Kürt ayaklanması patlak verdi.

Bu ayaklanmayla eşzamanlı olarak Türkiye'de de Kürt milliyetçilerine yönelik tutuklamalar başladı. Bu çerçevede 6 Haziran 1963'te *Dide-Fırat* gazetesinin sahibi Edip Karahan'ın tutuklanmasıyla başlayan "23'ler Olayı" patlak verdi.

10 Şubat 1964'te, Irak hükümeti Barzani'yle anlaşarak Irak'ın birlik ve bütünlüğü çerçevesinde Kürtlere çeşitli hakların verilmesini kabul etti. ... 1964 sonlarında yeniden çatışmalar başladı ve 1965 boyunca etti. ... 1963'ten beri Siirt, Hakkari ve Mardin bölgelerinde devam eden komando baskınlarını 1965'te iyiden iyiye yoğunlaştırdı. Bununla Irak'taki Kürt ayaklanmasının Türkiye'de yankı bulması engellenmeye çalıştı.

Irak'ta 13 Nisan 1966'da Abdurrahman Arif'in yönetime gelmesiyle 29 Haziran 1966'da yeniden ateşkes sağlandı ... Bu anlaşma Türkiye'nin korkularını daha da artırdı. Bu nedenle Kürtlerin kimlik bilincinin gelişmesinde büyük rolü olan Kürtçe yasaklandı. 1967'de kabul edilen bir yasayla "herhangi bir biçimde yayımlanmış, kaydedilmiş veya benzeri dış kaynaklı Kürtçe materyallerin ülkede dağıtımının yasak olduğu" ilan edildi.

Bu sırada Irak'ta 17 Temmuz 1967'de Baas-ordu işbirliği ile yönetim bir kez daha değişince, yeni hükümet ile Barzani arasında yeniden görüş ayrılığı çıktı.

11 Mart 1970'te Irak'ta Kürtlere özerklik tanıyan bir anlaşmanın yapılması ise, Türkiye'nin doğudaki komando baskınlarını iyiden iyiye artmasına neden oldu.

10 Nisan 1970'te Barzani çok önemli bir açıklama yaparak, bundan sonra sadece Irak içindeki Kürt halkının haklarını savunacağını, Irak hükümetinin siyasetine bağlanmış olan Kürt halkının, İran, Türkiye, Suriye ve diğer ülkelerle ilişkilerinin düzeltilmesi için elinden geleni yapacağını bildirdi. Bu kuşkusuz Irak hükümeti için olduğu kadar İran ve özellikle Türkiye içinde rahatlatıcı bir teminatı. Türkiye artık Kuzey Irak'taki gelişmelere göre kendi iç politikasına yön vermek zorunda kalmayacaktı. Ama böyle olmadı.

Ekim 1970'ten itibaren Kürtlere yönelik yeni tutuklamalar başladı. 12 Mart 1971'de hükümete muhtıra verilmesinin nedenlerinden birisi olarak, doğuda geniş silahlanmış bölücülerin varlığı ve bunların Barzani'yle olan ilişkileri gösterildi.

b. Kürtlük Bilincinin Gelişmesine Etkisi

Kuzey Irak'taki gelişmelerin 1960 ve 1970'lerde Türkiye'de bilincinin gelişmesinde ve Kürt hareketinin yeniden canlanmasında büyük bir payı oldu.

Irak'ta Kral Faysal'ın 14 Temmuz 1958'de darbeyle devrilerek iktidardan düşürülmesinin ardından ... SSCB'de yaşayan Molla Mustafa Barzani'nin Irak'a geri dönmesi, Irak'taki Kürt hareketini yeniden canlandırdı. ... Ayrıca önceleri Kahire ve Erivan radyolarından yapılan Kürtçe yayınlara bir de Bağdat radyosundan yapılanlar eklenince Kürtler arasındaki fiziksel sınırların önemi daha da azaldı ve bu yayınlar Kürt hareketinin taban bulmasında etkili oldu.

Birinci Dünya Savaşının ardından 1919'da Şeyh Mahmut Berzenci liderliğinde ve İngilizlerin desteğinde başlayan Irak'taki Kürt hareketi, 1931-32'de Şeyh Ahmet Barzani, 1943-45 arasında da Molla Mustafa Barzani liderliğindeki Kürt ayaklanmalarıyla sürdü. 16 Ağustos 1946'da Mustafa Barzani, 22 Ocak 1946'da Mehabad Kürt Cumhuriyetinin ilanı ve 1945'te İran-KDP'nin kurulmasından etkilenecek Irak Kürdistan Demokrat Partisini (IKDP) kurdu. Parti programında Kürtlerin Irak birliği içinde özgürce yaşamak istedikleri belirtiliyordu. 1946 sonunda Mehabad yıkılınca Barzani Haziran 1947'de SSCB'ye sığınmak zorunda kaldı.

1974 başında Kuzey Irak'ta yeni bir Kürt ayaklanmasının başlaması, Türkiye'deki Kürt hareketini kuşkusuz olumlu yönde etkiledi. Fakat 1975'te Barzani'nin başarısızlığa uğraması, Türkiye'deki Kürtleri önemli bir moral ve lojistik destekten yoksun bıraktı. Bundan sonra Türkiye'deki Kürt hareketi kendi ayakları üzerinde durmaya ve diğer ülkelerdeki Kürt hareketlerinden bağımsızlaşmaya başladı. ... Bununla birlikte bundan sonra da Türkiye'deki Kürt hareketi, Kuzey Irak'taki gelişmelerden doğrudan veya dolaylı olarak etkilenmeye devam etti.

2. 1980 Sonrası Gelişmelerin Etkisi: Kürt Sorununun Uluslararası Gündemde Kalmasını Sağlaması

a. Genel Olarak

Bu dönemde Türkiye'deki Kürt sorununun Kuzey Irak'taki gelişmelerden etkilenmesinde temelde iki neden vardı. Birincisi, 1980'lerin başında başlayan ve uzun süre devam eden Kürt ayaklanması, ikincisi, İran-İrak savaşı sonucu Kuzey Irak'ta oluşan otorite boşluğundan PKK'luların yararlanarak etkilerini artırmasıydı.

PKK'nın Ortadoğu'nun bu bölgesindeki dengelerin oluşumunda önemli bir rol oynamaya başlaması, Türkiye'deki Kürt sorununun bir Ortadoğu sorununa dönüşmesine neden oldu.

1990 sonrası da Kuzey Irak'ın uluslararası bir sorun haline gelmesi, Türkiye'deki Kürt sorununu da uluslararası gündeme soktu. ... bütün Kürt hareketlerinin hem Türkiye hem de devletler tarafından birbirlerine karşı kullanılan birer dış politika aracı haline dönüşmeleri sonucunu verdi.

Körfez Krizi sonrası gelişmeler içinde Kürt sorununun uluslararası boyut kazanmasında etkisi olan olayların başlıcaları ise Çekiç Güç ve Kürt Federe Devletine ilişkin gelişmeler, KDP-KYB arasındaki çatışma-uzlaşma süreçleri ve Türkiye'nin Kuzey Irak politikasıydı.

b. Huzur Operasyonları ve Çekiç Güç'ün Etkisi

Turgut Özal'ın Kuzey Irak'ta aktif rol oynama ve Kürt grupları denetim altına alma politikasının ilk adımı olarak Kürt liderleri Ankara'ya davet etmesi, kısa sürede Türkiye'yi gelişmelerin içine çektii.

Ama Türkiye bölgede inisiyatifini ele almaya çalışırken, farkında olarak veya olmayarak PKK aracılığıyla kendi Kürt sorununu Kuzey Irak sorununa eklemledi.

Kuzey Irak'taki Kürt ayaklanmasının bastırılmasının ardından Nisan başında Halepçe katliamını yaşayan 1.500.000 Kürt'ün kuzeye doğru kaçmaya başlamasıyla Türkiye üçüncü kez Kürt mülteci sorunuyla karşı karşıya kaldı. Bu gelişme Türkiye'nin daha çok Kuzey Irak'taki gelişmelere dahil olmasına yol açtı.

3 Nisan 1991'de Güvenlik Konseyinin ateşkes sağlayan, ama mülteci sorununa değinmeyen 687 Sayılı Kararın alması üzerine, Özal devreye girerek ... Türkiye'nin temel istekleri uluslararası insancıl yardımın harekete geçirilmesi, mültecilerin hızla kendi topraklarına dönmelerinin sağlanması ve Irak'ın Kürtleri bir kez daha Türkiye'den sığınma istemek zorunda bırakacak başka bir krize neden olmaktan caydırılmasıydı.

5 Nisan'da Ankara'da Türk diplomatlarla Avrupalı meslektaşları arasında yapılan toplantıda hazırlanan ... 688 sayılı karar kabul edildi. İşte bu karar Kuzey Irak sorunu Kürt konusunun uluslararası gündeme bir daha hiç inmemek üzere girmesine olanak tanıyan önemli gelişmelere yol açtı.

Bu kararla BM tarihi açısından bir ilk gerçekleşti. Bundan önce alınan kararlardan farklı olarak bu defa bir devleti değil, devlet içindeki bir azınlığı korumak için uluslararası topluluğun müdahale edeceği hükme bağlanmaktaydı. Böylece BM içişlere karışmama ilkesini yeniden değerlendirerek bunun sınırlarını yeniden belirlemiş oldu.

Ayrıca bu karar Kürtler açısından da tarihsel bir öneme sahipti. Çünkü 1920'deki Sevr Antlaşmasından bu yana ilk kez bir uluslararası belgede "Kürt" sözcüğüne yer verilmekteydi.

688 sayılı karara dayanılarak BM adına olmayan, ama BM'nin izniyle ABD'nin öncülüğünde düzenlenen "Huzur Operasyon"larıyla öngörülenden çok farklı bir güvenli bölge kuruldu.

Bu çerçevede kamuoyunda Çekiç Güç (*Poised Hammer*) adıyla bilinen, güvenli bölgeyi korumakla görevlendirilen çokuluslu askeri birliğin Temmuz 1991'de Türkiye'ye yerleşmesi ve geçici olduğu açıklanmakla birlikte, 1996 sonuna kadar her altı ayda bir süresinin uzatılması geleneğinin başlamasıyla bu konuda birtakım kuşku belirmeye başladı. Özellikle PKK eylemlerinin bu dönemde artması Çekiç Güç'ün PKK'ya yardım ettiği yönünde yaygın bir kanının oluşmasına yol açtı.

BM'nin bölgede denetimi sağlayamayacağını düşünen ABD, "Kürtlerin güvenliklerini sağlayacak garantiler elde edilene kadar" bölgeden çekilmeyeceğini duyurdu.

Çekiç Güç'ün Türkiye'deki Kürt hareketine hayat verdiği yönündeki eleştirilerin yoğunlaşması ve bu konudaki kamuoyu baskısının artmasından ötürü 31 Aralık 1996'da Çekiç Güç, Keşif Güç'e dönüştürüldü.

Bu gelişmelerle eşzamanlı olarak ABD'li yazar, gazeteci ve insan hakları eylemcilerinin sık sık Türkiye'deki Kürt sorununu işlemeleri de dikkat çekiciydi. Bunun bir nedeni ABD'nin Kuzey Irak politikasında Türkiye'nin desteğini almak için gayri resmi kişi ve kuruluşlar aracılığıyla PKK kartını kullanmak isteği olabilir. Ama her halükarda Huzur Operasyonları ve Çekiç Güç Türkiye'deki Kürt sorununun uluslararası platformlara girmesinde ve özellikle Türk- ABD ilişkilerinde PKK'nın bir etken olarak yer almasında önemli rol oynadı.

c. Kürt Federe Devletinin Etkisi

Kürt grupların ABD'nin yardım ve himayesinde bir araya gelerek 19 Mayıs 1992'de yaptıkları seçim ve ardından kurulan hükümet, bölgedeki dengeler açısından çok önemliydi. Kürtler tarihlerinde ilk kez böylesine ileri bir adım attılar.

1992 başından itibaren ABD yönetimi Saddam'ı içerden devirmek için Kürtleri kullanma fikrine sıcak bakmaya başladı. Ama bunun silahlı bir eylemle gerçekleşmesini istemiyordu. ABD'nin Çekiç Güç yetkilileriyle Kürtlere gönderdiği mesaj, seçim yapılması ve kuzeyde *de facto* bir yönetim kurulması yönündeydi.

Türkiye ise gelişmeleri başından beri kaygıyla izledi. ... Bütün yapabildiği, Irak'ın toprak bütünlüğünün korunmasını istemekten ibaretti.

PKK'nın yan kuruluşu Kürdistan Özgürlük Partisinin seçimlere katılması engellendi. ... Seçim sonucunda KDP %44,58, KYB %43,6 oranında oy aldı. ... 105 sandalyeden oluşan parlamentoda KDP ve KYB 50'şer kişiyle temsil edilirken, Hristiyanlar için ayrılan 5 sandalyenin 4'ünü Asuri Demokratik Hareketi, 1'ini Kürdistan Hristiyan Birlik Partisi aldı.

4 Ekimde Erbil'deki Kürt Parlamentosunun "Kürdistan Federe Kürt Devleti"ni ilan etmesi...

Türkiye 14 Kasım 1992'de İran ve Suriye'nin katılımıyla Ankara'da üçlü bir toplantı yaptı. Topraklarında Kürt nüfus barındıran bu üç devlet, aralarında birçok anlaşmazlık olmasına rağmen, Kuzey Irak'taki gelişmeler ve Kürt sorunu konusunda görüş birliğine vardılar. Toplantıya katılan dışişleri bakanları Kürt Federe Devletinin kurulmasına ve Irak'ın toprak bütünlüğünün bozulmasına karşı olduklarını ve bu toplantıların altı ayda bir tekrarlanacağını duyurdular.

Şubat 1992'de Ankara'yı ziyaret eden Barzani Özal, Demirel ve İnönü'yle kendi deyişle "faydalı ve olumlu görüşmeler" yaptı ve PKK'yı kınadı. ... 25 Haziran 1992'de bu sefer Talabani Ankara'ya bir ziyarette bulundu. ... Talabani kendilerinin PKK'yla savaşmasının söz konusu olamayacağını bildirdi. Ayrıca görüşmede Talabani Türkiye'nin Musul'u alması ve Kuzey Irak'ın Türkiye'yle birleşmesi isteğini tekrarladı. ... 3 Eylül 1992'de Özal tarafından kabul edilen Kürt liderler Çankaya Köşkünde önemli bir zirveye katıldılar. Gündemdeki ilk konu, 36. paralelin 34'e çekilerek Kerkük'ün de bu bölgeye dahil edilmesi, böylece Kürtlerin yanı sıra Türkmen ve Şii tüm muhalifleri kapsayacak bir alan oluşturulması, ikinci konuya Kuzey Irak'ta tüm Irak rejim muhaliflerini içine alan geçici bir Irak hükümetinin ve parlamentosunun kurulmasıydı. Irak'ın toprak bütünlüğüne gölge düşüren Özal'ın bu zirve girişimine Türk bürokrasi ve siyasi partileri sert tepki gösterdi.

Bu toplantı Batılı ülkeleri rahatsız etti. ... 11 Aralıkta Ankara'da ABD, İngiltere, Fransa ve Türkiye arasında dördüncü zirvenin gerçekleşmesini sağladı. Toplantıya katılan ülkeler Irak'ın parçalanmasına yol açabilecek eylem ve çabalara karşı koyacaklardı. Ayrıca diğer üç ülke PKK'nın şiddet eylemlerine karşı, Türkiye'nin savunma hakkını tümüyle destekleyeceklerdi.

7 Aralıkta Eşref Bitlis Kürt liderlerle Erbil yakınlarındaki Selahaddin kasabasında ikinci kez bir araya geldi. Toplantıda ilk varılan anlaşmanın ayrıntıları ve PKK'ya karşı alınacak önlemler görüşüldü. Toplantı sonunda bir de protokol imzalandı.

Eşref Bitlis bu gelişmelerin ardından 17 Şubat 1993'te uçağının düşmesi sonucu öldü. Sorunun çözümü için Suriye, İran ve Irak'la işbirliği yapılmasını savunan Bitlis'in ölümünden bir hafta önce de Türkiye-Suriye-İran arasında ikinci toplantı yapılmıştı. Bu gelişmelerin ABD'nin Kuzey Irak politikasıyla geliştiği açıktı.

Böylece Türkiye resmen onaylamadığı Kürt Federe Devletini onaylamış ve ona meşruluk kazandırmış oldu. Türkiye'nin bu politikası ABD'nin Kuzey Irak politikasına uygundu, ama İran ve Suriye ile yaptığı toplantılar uygun değildi. Bu çelişki Türk dış politikasının açmaza girmesine yol açtı. Türkiye izlediği politikayla ne ABD'yi ne bölge ülkelerini ne de Kürt grupları memnun edebildi.

Bu süreçte Türkiye'nin içine düştüğü ikilemi iyi gören Kürt liderlerin, Kuzey Irak'taki yeni yapılanma konusunda onu razı edebilmek için PKK'yı bir koz olarak kullanmak istemeleri, PKK'nın Kuzey Irak politikasının önemli bir aktörü haline gelmesine yol açtı.

d. KDP-KYB Arasındaki Çatışma-Uzlaşma Sürecinin Etkisi

Özal'ın ölümünden sonra Türkiye, politikasını Saddam'ın iktidardan uzaklaştırılmayacağı ve Saddam'ın başında olduğu bir Irak'la bir arada yaşamak zorunda kalınacağı varsayımı üzerine kurmaya başladı. Bu, Kuzey Irak Kürtlerinin istekleriyle taban tabana zıttı. Ayrıca Türkiye artık Kuzey Irak'ta istikrarın sağlanabilmesi için KDP ve

KYB'nin güçlenmesinden yana da değildi. Bu nedenle Kuzey Iraklı Kürt gruplar özellikle de KYB, PKK'yi destekleyen bir tutum içine girdi.

Mayıs 1994'te KDP-KYB arasında etkileri uzun yıllar sürecek olan çatışma başladı. Çatışmaların başlangıcında, oluşan otorite boşluğundan PKK'nın yararlanacağını düşünen Türkiye'nin çabalarıyla taraflar Haziran'da Silopi'de bir araya geldiler. Böylece Türkiye Kuzey Irak'ta inisiyatifi ele almaya başladı.

Talabani ve Barzani'nin 23 Temmuz 1994'te Fransa'nın inisiyatifiyle Paris'te bir araya gelerek seçim yapmaya ve kuvvetlerini birleştirmeye karar vermeleri, toplantıdan dışlanan Ankara'yı korkuttu.

23 Ağustos 1994'te Türkiye, İran ve Suriye dışişleri bakanları arasında Şam'da üçlü toplantı yapıldı.

Kısa süre sonra bir tarafta ABD, Türkiye ve KDP, öte tarafta İran, Suriye, KYB ve PKK'nın yer aldığı bir cepheleşme ortaya çıktı. Bu durum Türkiye'nin, komşularıyla Batılı müttefikleri arasında denge kurma politikasını zora soktu.

Türkiye, Irak'ın bütünleştirilerek Barzani-Talabani-Irak diyalogunun geliştirilmesini, PKK'nın bölgede kök salmasının önlenmesini ve Ankara Bağdat ilişkilerinin düzeltilerek Kürt devletinin kurulmasının engellenmesini istiyordu.

e. Türkiye'nin Kuzey Irak Politikasının Etkisi

1980 sonrası Türkiye'nin PKK temeline dayanan ve çelişkiler içeren bir Kuzey Irak politikası izlemesi, sonuçları itibari Türkiye'deki Kürt sorununun uluslararası boyut kazanmasına katkıda bulunmuştur.

Türkiye'nin o dönemdeki Kuzey Irak politikası, bir yandan KDP ve KYB'nin PKK'yla anlaşmasının ve Kuzey Irak'a yerleşmesinin önlenmesine, öte yandan Irak'ın Kürtlerle bir anlaşmaya varmasının engellemesine dayanmaktaydı.

Türkiye'nin izlediği Kuzey Irak politikasında şu noktalar göze çarpılmaktaydı: PKK'ya karşı KDP ve KYB'yi desteklemek KDP ve KYB'nin PKK'ya destek vermesini engellemek, PKK'ya karşı Kuzey Irak'ta askeri operasyonlar düzenlemek, Irak Kürt hareketinin Türkiye'deki Kürtler üzerinde kışkırtıcı bir etki yapmasını önlemek, Irak'ın toprak bütünlüğünün korunmasını sağlamak ve Türkmenlerin ezilmesini önlemek.

Türkiye Kuzey Irak Kürtlerini bölgede otorite boşluğu olmaması ve PKK'nın güçlenmemesi için insancıl ve ekonomik yardımlar vererek güçlendirmekte, Dublin, Ankara ve Washington süreçlerinde görüldüğü gibi aralarındaki anlaşmazlıkların giderilmesine çalışmaktaydı. Bu ise bir çelişkiyi beraberinde getirmekteydi.

Ayrıca Türkiye Saddam'ın Kuzey Irak'ta yeniden egemenlik kurmasına da karşı değildi, hatta bunu istiyordu. Ancak bu sayede en çok endişe duyduğu Kürt devletine giden süreç sona erebilirdi. Ama dış politikasında ABD'nin ağırlığı sürdükçe bu yönde hareket etmesi olanaksızdı. Zaten Türkiye'nin Kuzey Irak politikasının çelişki içinde olmasının temel nedeni de buydu.

Türkiye bir yandan kendi istemediği halde ABD'nin istekleri doğrultusunda Çekiç Güç'e ev sahipliği yaparak ve Kuzey Iraklı Kürtlere yardım ederek Kürt devletinin doğmasına yol açacak bir süreci desteklemekte, öte yandan Irak'ın toprak bütünlüğünü savunmakta ve ABD'ye rağmen iyi ilişkiler geliştirmek için çaba harcamaktaydı. Yani Türkiye "ikili" bir Kuzey Irak politikası izlemeye çalışmakta, bunun sonucu hem Batı'yla hem bölge ülkeleriyle çatışmaktaydı. Bu çatışma Türkiye'nin kendi Kürtlerinin, hem Batılı ülkelere hem de komşuları tarafından kendisine karşı kullanılmasının bir nedenini oluşturmaktaydı.

B. Dış Kürtler

1980 sonrası Türkiye'de yaşanan gelişmelerle birlikte birçok Kürt örgüt mensubu önce komşu ülkelere oradan da Avrupa'ya kaçtı. ... PKK bu dönemde Avrupa'daki Kürt nüfusunu güçlendirmek ve örgüte kaynak sağlamak için örgütlü ilticalar gerçekleştirdi. ... Böylece Avrupa'da büyük çoğunluğu Türkiye vatandaşı olan bir milyona yakın nüfustan oluşan "dış Kürtler" doğdu.

Yurtdışında bir Kürt kitlesi oluşmasının Kürt sorununun uluslararası boyut kazanmasında ve Kürt bilincinin gelişmesinde önemli etkileri olmuştur.

1990'larda Kürt kökenli işçilere, Kürt kökenli siyasi mülteciler katılması ve Türkiye'deki gelişmelerin etkisiyle Avrupa'daki bu bilinçlenme daha da yaygınlaşmıştır. ... Avrupa'nın pek çok ülkesinde "Türk mahallesi" olarak

görülen yerler yavaş yavaş "Kürt mahallesi"ne dönüşmüştür. ... Bu gelişmeler diasporanın, geldikleri ülkelerde yaşayanlardan daha milliyetçi oldukları varsayımını bir kez daha doğrulamıştır.

Böylece 1980'lerin başında sadece bazı Avrupalı entelektüeller tarafından bilinen Kürtler, 1980 sonlarından itibaren Avrupa ve ABİ) kamuoyu tarafından yakından tanınır hale gelmişlerdir.

c. Kürt Mülteci Krizleri

Mülteciler, geldikleri ülke açısından olumsuz bir imajın oluşmasına neden olmaktadır. Bu ülkeler uluslararası kamuoyu tarafından baskıcı ve antidemokratik olarak görülmektedirler.

d. Uluslararası Gelişmeler ve "Yükselen Değerler"

Türkiye'deki Kürt sorununa olan uluslararası ilginin olağandışı artmasında, 1991'de SSCB'nin dağılması sonucu Soğuk Savaşın bitmesi ve iki kutuplu sistemin ortadan kalkması önemli rol oynamıştır. ... Çünkü bu dönemde dünya sadece bloklar arası çatışmalarla ilgilenmekteydi.

Uluslararası sistemde yaşanan geçiş dönemlerinde etnik ve ayrılıkçı hareketlerin arttığı görülmektedir. Bunun nedeni, statükonun altüst olduğu kaos ortamında hem oldu bittilerin rahatlıkla gerçekleştirilebilmesi hem de bastırılmış milliyetçi duyguların başarı olasılığı arttığı için kolaylıkla harekete geçirilebilmesidir.

Bundan başka günümüzde yaşanan küreselleşme süreci içinde devletler, bu arada Türkiye, küresel aktörler tarafından hırpalanmakta ve zayıflatılmaya çalışılmaktadır. Bunun için de insan hakları ve azınlıkların korunması gibi değerler kullanılmaktadır.

Öte yandan ulus üstü birimlerin gittikçe güçlenmesi ve içindeki farklı bünyelerden dolayı ulus-devlet kavramının gün geçtikçe zayıflaması, Kürt hareketinin yönelebileceği nihai hedefi de (bağımsızlık veya kültürel haklar) şekillendirmektedir. 1990'larda Kürt milliyetçilerinin ayrılıkçı olmadıklarını üstüne basarak söylemeleri ve bir ara federalizmi daha sonra da demokratik çözümü önermeleri bu gelişmelerin sonucudur.

İnsan hakları ve azınlıkların korunması günümüz koşullarında uluslararası politikanın yükselmekte olan en önemli değerleri olmakla birlikte, aynı zamanda en önemli dış politika araçları da olmuşlardır. ... Artık azınlıkların korunması ve insan hakları konuları devletlerin "ulusal yetki" alanları içinde yer almamaktadır.

Tabii, uluslar arası ilişkilerin doğasına bakıldığında sadece normatif kaygılarla eyleme girişmedikleri, reel politığın de buna uygun olması gerektiği açıktır.

İkinci Bölüm

KÜRT ÖRGÜTLERİNİN ULUSLAR ARASI ETKİNLİKLERİ VE KÜRT SORUNUNU ULUSLARARASILAŞTIRMA ÇABALARI

I. PKK VE ULUSLARARASI ETKİNLİKLERİ

A. Dışa Açılışı ve Uluslararası Boyut Kazanması

Öcalan, 1979'daki sıkıyönetimin kendilerine yöneleceğini anladıkları için yurtdışına çıktıklarını belirtmekteydi. Ama Ersever Öcalan'ın ve PKK kadrolarının yurtdışına kaçmalarını bir başka nedene bağlamaktaydı. Ona göre Öcalan'ı yurtdışına çıkaran, ona barınma yerleri sağlayan ve başka gruplarla ilişkilerini sağlayan her kimse Öcalan'a, 1980 Mayıs veya Haziran aylarında Türk ordusunun MHP ile işbirliği yaparak bir darbe gerçekleştireceğini, darbeden sonra Türkiye'de bir iç savaş çıkacağını, darbecilerin her yerde otorite kuramayacağını, Doğu ve Güneydoğu bölgelerinin denetim dışına çıkacağını ve bu nedenle yurtdışına çıkarak eğitilmiş bir askeri güç oluşturması halinde buraların ele geçirebileceğini söylemiş, Öcalan da bu çerçevede hareket etmişti. Ersever, 1979 Kasım ve Aralık aylarında ilk etapta 60 kişilik bir grubun yurtdışına çıkarak, Lübnan'da Suriye'nin denetimindeki sahada eğitim görmeye başlamalarını ve Nisan 1980'de de gruplar halinde Türkiye'ye girmelerini buna bağlamaktaydı.

Temasların sonunda PKK'ya Suriyeli Kürtler arasında etkinliğini artırmasına, ülke içinde eğitim kampları kurmasına ve bürolar açmasına izin verildi. Böylece PKK sadece örgütler düzeyinde değil, aynı zamanda devletler düzeyinde de ilişkiler geliştirmeye ve tanınmaya başlanmış oldu. Artık PKK uluslararası bir terör örgütü olmuştu.

B. Yurtdışında Örgüt İçi Gelişmeler: Parti Kongre Konferansları ve Yaşanan Değişimler

1. Örgütlenme ve Uluslararasılaşma Sürecindeki Gelişmeler

PKK tipi hareketler genellikle aydın bir grup insanın toplumsal, ekonomik ve siyasal bunalımların arttığı dönemlerde, kendilerinin üyesi oldukları etnik grubun toplumsal, ekonomik ve siyasal sıkıntılarına çözüm getirebilecekleri iddiasıyla belirli bir siyasal program çerçevesinde örgütlenmeleriyle başlarlar.

... 15 Ağustos 1984'te Siirt'in Eruh ve Hakkari'nin Şemdinli ilçelerine yapılan baskın sırasında dağıttığı bildiriyle kuruluşunu ilan etti.

1984'te yapılan silahlı eylemlerden sonra lider kadrosu tekrar yurtdışına çıkan PKK, yeterli halk desteği olmadan başarı kazanamayacağını gördü. ... 21 Mart 1985'te Bonn'da yapılan basın toplantısında Kürdistan Ulusal Kurtuluş Cephesinin (ERNK) kurulduğu açıklandı. PKK'nın siyasal kanadı olarak tasarlanan ERNK, örgütün uluslararası alanda propagandasını yapacak ve gereken lojistik desteği sağlamaya çalışacaktı.

Bu sıralarda Öcalan'ın Avrupa'ya gönderdiği PKK'lı yöneticilerden birtakım muhalif sesler yükselmeye başladı. Özellikle bu kişiler PKK'nın Türkiye'ye girerek silahlı mücadele vermesinin işe yaramayacağını belirtiyorlardı. Onlara göre ana kadrolar yurtdışına kaydırılmalı ve faaliyetler Avrupa'da propagandaya dayalı olarak yürütülmeliydi. Öcalan bu muhalefetin başını çeken Avrupa Bürosu Sorumlusu Çetin Güngör (Semir), Cemile Kaytan, Ali Dursun ve diğerleriyle görüşmek için çağrıda bulundu, ama onlar bu çağrılara kulak asmayarak görüşmeye gelmediler ve örgütten koptular. Bunun üzerine Öcalan İsmet Doğru'yu PKK Avrupa temsilcisi olarak atadı.

Stratejik açıdan ayrılıkçı terörist hareketlerin iki önemli hedefi vardır, ilki, özellikle sömürge durumlarında, sömürgeci güce bölgeyi elinde tutmanın kendisine çok pahalıya mal olduğunu göstermeye çalışmak ve vazgeçmeye zorlamaktır. Diğer stratejik hedefse, önce iç kamuoyunu sonra da dünya kamuoyunu etkilemektir.

Böylece ilk kez örgütün Avrupa ile Ortadoğu kanadı arasında bir bölünme yaşanmış oldu ve ciddi bir muhalefet doğmaya başladı. Sonraki yıllarda Avrupa, PKK'nın içinden gelen muhalif üyelerin sığınağı oldu. Örneğin Baki Karer 1985'te, Kesire Öcalan (Öcalan'ın eşi) ve PKK'nın Avrupa'da sözcülüğünü yapmış olan Hüseyin Yıldırım 1988'de muhalif gruba katıldılar. Bundan sonra PKK Avrupa'da da bu muhaliflere karşı tasfiye eylemlerine girişti. Çetin Güngör bir PKK'lı tarafından 2 Kasım 1985'te Stockholm'de, birkaç gün sonra bir başka muhalif de Danimarka'da öldürüldü.

Tüm bu gelişmeler PKK'nın, örgüte içerden ve dışarıdan gelebilecek tehditlere karşı istihbarat çalışmalarını yapmak üzere Şam'da Tev-Sal (Kürdistan Ulusal İstihbarat Örgütü) adlı bir örgüt kurmasına neden oldu.

Irak'ın Kuveyt'i işgal etmesiyle patlak veren Körfez Krizinin savaşa dönüşmesinin hemen öncesinde PKK 26-31 Aralık 1990'da IV. Kongresini yaptı. ... Bağımsızlık yerine federasyon düşüncesinin ilk kez dile getirilmesi açısından özel bir öneme sahip olan kongrede, sivillere saldırılmaması konusuna da yer verildi. Sadece korucular ve onların ailelerinin hedef alınması, yasal kitle örgütlenmelerine ve basın yayın çalışmalarının desteklenmesi kararlaştırıldı. Ayrıca Türkiye'nin güneydoğusuna gitmek isteyen yabancılara "vize Sistemi" uygulanacağı duyuruldu.

2. Değişim Sürecine Girmesi

Körfez Savaşı sonrası yaşanan gelişmeler PKK'nın bir yandan hiç düşünemeyeceği kolaylık ve fırsatları yakalamasına olanak tanırken, öte yandan ciddi bir değişim süreci içine girmesine neden olacaktır. Bundan sonra PKK Batılı ülkeler tarafından daha fazla ciddiye alınarak gerek yurtiçinde gerekse yurtdışında gücünün zirvesine çıkacaktır. Ama bu gelişme, aynı zamanda PKK'nın güç yitirmeye başladığı bir sürecin de habercisi olacaktır. Çünkü PKK'nın ideolojisi, stratejisi ve yöntemleri yeni uluslararası koşullara uymayacaktır. PKK eski yapısıyla ve yöntemleriyle Batı'nın desteğini yanına alamayacaktır. Halbuki PKK, başarısının önemli bir kısmını silahlı eylemlere borçludur. Bu durumun farkında olan PKK yöneticileri bundan sonra temel stratejilerini PKK'nın siyasallaşması anlayışı doğrultusunda değiştireceklerdir. Bu aynı zamanda PKK'nın uluslararası politikada meşru bir zemin kazanmasına yardımcı olacak ve Türkiye'yi Kürt sorununu çözmeye zorlayacak bir strateji olarak görülecektir. Ayrıca PKK bu strateji sayesinde askeri alanda kaybettiği gücünü siyasal alanda yeniden kazanacaktır. Gerçekten de PKK bundan sonra askeri olarak ülke içinde küçülürken, siyasal olarak ülke dışında büyüyecektir.

PKK'da 1990'larda başlayan değişim kendini ilk önce din alanında gösterdi. III. Parti Konferansında alınan kararlar doğrultusunda PKK, din temelinde dayalı propaganda kampanyası başlattı. Öcalan imzasıyla *Din Sorununa Devrimci Yaklaşım* adlı bir broşür yayımlayan örgüt bu çerçevede Abdurrahman Dürre başkanlığında Kürdistan Dindarlar Birliği adında bir yan örgüt kurdu. Bundan başka Avrupa'da ERNK'ya bağlı olmak üzere 7 Kasım 1992'de Kürdistan Aleviler Birliği, 1 Ağustos 1993'te Kürdistan Ezidiler Birliği ve Kürdistan Asuri-Süryaniler Birliği adında üç dinsel örgüt daha kuruldu. PKK'daki bu değişimin nedeni hem Türkiye'de dinin yükseliyor olması, hem de o güne halka inmede önemli zorluklar yaşanmış olmasıydı.

İkinci değişim, IV. Kongrede kararlaştırıldığı gibi sivillere yönelik saldırılar konusunda oldu. Artık PKK sadece Türk askeri hedeflerine ve köy korucularına saldırılar düzenleyecekti.

Bir başka değişim, PKK'nın eylemlerini Avrupa düzeyinde artıma ve genişletme çabası şeklinde ortaya çıktı. Ayrıca ülke içinde de turistik tesislere yönelik eylemler başlatıldı. Böylece PKK çözüm için Türkiye'den çok Avrupa'dan medet umduğunu göstermeye çalıştı.

Bir diğer çok önemli değişim de PKK'nın bağımsızlık yerine federasyon düşüncesine bakışında görüldü. Öcalan ve diğer PKK'lı yöneticiler artık bağımsızlığın tek çözüm olmadığını, federasyon gibi daha başka çözüm yollarının da düşünölebileceğini ifade etmeye başladılar. Öcalan pek çok beyanında, Batılı ülkelere ve uluslararası örgütlere yazdığı mektuplarla Türkiye'yi bölme niyeti olmadığını ve federasyon yoluyla sorun çözömlenebileceğini belirtmekteydi. Bu değişimin nedeni ise, Batı'nın özellikle ABD'nin o günkü şartlarda Türkiye'nin bölünmesi düşüncesine iyi gözle bakmamasıydı.

Ama bütün bu değişim çabalarına rağmen PKK silahlı mücadeleyi genişleterek sürdürdü. Ekim 1992'de Öcalan bir mesajında stratejik savunma aşamasının tamamlandığını, stratejik denge aşamasına geçildiğini, direnişin artık gerilla saldırılarına dönüşeceğini, bu çerçevede topyekün mücadele hazırlıklarının başlatıldığını, mücadele alanlarını Kuzey Irak'ı da içine alacak şekilde genişletileceğini bildiriyordu.

Birbirine zıt gibi görünen bu durum, aslında PKK'nın izlediği stratejinin 1990'ların ortasına doğru bir açmaza girdiğini ve bir çıkar yol bulma çabası içinde olduğunu göstermekteydi. ...Öcalan tek bir çıkar yol olduğunu görüyordu. O da bir an önce ateşkesin sağlanarak siyasal bir çözüme gidilmesi ve PKK'nın siyasallaşmasının sağlanmasıydı. Bundan sonraki çabalar hep bu yönde oldu. Ama PKK pazarlık gücünü yitirmemek ve zayıflığını göstermemek için askeri eylemlerine de devam etti.

İşte bu anlayış doğrultusunda Öcalan 1992 sonunda BBC'ye verdiği bir demeçte samimi bir ateşkes hazırladıklarını ve siyasal çözüm istediklerini bildirdi. 22 Ocak 1993'te de Türkiye'nin bu karara uygun hareket etmesi için 400'ü aşkın Kürt açlık grevi başlattı. 8 Mart 1993'te PKK'nın ateşkes önerisini içeren bir mektup Celal Talabani tarafından Cumhurbaşkanı Turgut Özal'a ulaştırıldı.

Öcalan yakalandıktan sonra DGM savcılarına verdiği ifadesinde, başlangıçtaki hedefinin bağımsız bir Kürt devleti kurmak olduğunu, ama daha sonra bunu bir hata olarak gördüğünü ve ayrı bir Kürdistan kuma fikrinden vazgeçtiğini, birlikte yaşamının yollarının bulunması gerektiğini, eşit haklara sahip iki halkın içinde yer aldığı bir devlet istediğini belirtmiştir. (26 Şubat 1999).

Bunun hemen ardından 17 Mart 1993'te PKK tek taraflı olarak ateşkes ilan ettiğini açıkladı. Öcalan ateşkes ilanını açıkladığı basın toplantısında ayrılıkçılık konusunda ısrarlı olmadıklarını, bunun yerine Türkiye içinde federal bir çözümü düşünebileceklerini, ateşkesle birlikte kamuoyunun barışa imkan sunulması konusundaki beklentisine karşılık vermeye ve olası bir siyasal çözüme hazır olduklarını göstermeye çalıştıklarını söyledi.

Terör sorunu bitince Kürt kimliği sorunu ön plana çıkacak böylece Kürt sorununa uluslararası ilgi daha da artacaktı. Tüm bunların sonucu PKK uluslararası bir tanınmaya mazhar olabilecek ve siyasal anlamda güçlenecekti.

Aslında bu ateşkes Öcalan'ın TKSP lideri Kemal Burkay'la aynı tarihte yaptığı ateşkes protokolüyle beraber değerlendirilmelidir. Bu haliyle PKK'nın ateşkesi sadece Türkiye'yi değil, diğer Kürt örgütlerini de kapsıyordu. Bununla PKK, "Kuzey Kürdistan" olarak nitelendiirdiği Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da kendi çatısı altında tüm yasa dışı Kürt örgütlerini bir araya toplamayı amaçlıyordu. Böylece PKK içine düştüğü askeri ve siyasal tikanıklığı aşabilecekti. Ama ateşkes süreci ve çabası 24 Mayıs 1993'te Bingöl'de 33 erin öldürölmesiyle son buldu.

Bazı iddialara göre bu saldırı Öcalan'ın izni olmaksızın Şemdin Sakık'a bağlı bir grup tarafından düzenlenmiştir. Bu durum bölgede Öcalan'ın örgüt üzerindeki denetimi hakkında soru işaretleri doğmasına neden olmuştur. Öcalan yakalandıktan sonra verdiği ifadeyle bu saldırı kendisinden izin olmaksızın Sakık'ın düzenlediğini bildirmiştir (Hür 22 Şubat 1999). Sakık ise verdiği ifadeyle ateşkesin Öcalan tarafından Merkez Komiteye danışılmadan tek başına alınmış bir karar olduğunu, ama 33 ere yapılan saldırının kendisinden habersiz gerçekleştirildiğini söylemiştir

3. Siyasallaşma Çabaları

PKK'nın tüm bu değişimler çerçevesinde yeniden biçimlenmesi ve ideolojik olarak kendini yenilemesi 8-27 Ocak 1995'te Haftanın kampında yapılan V. Kongreyle oldu. ... Bir diğer kararla parti bayrağındaki "orak-çekiç" işaretleri kaldırıldı.

PKK'daki bu değişimin esas nedeni, Soğuk Savaş sonrası uluslararası konjonktürde yaşanan gelişmelerdi. PKK yeni ortama uyum sağlamaya çalışıyordu.

1997 yılına gelindiğinde Öcalan siyasal çözüm ve ateşkes çağrılarını artırarak sürdürdü. ... Kürtlerin kimliğinin tanınması, kültürel ve siyasal özgürlüklerinin verilmesi karşılığında silahlı mücadeleye son vereceklerini bildirdi. 15 Aralık 1997'de de AB üyesi devlet başkanlarına mektup göndererek PKK'nın ateşkese ve Türkiye'yle diyaloga hazır olduğunu iletti.

Bu arada muhalif grubun etkinliğini artırma çabası içinde olduğu ve bu yönde ciddi adımlar attığı gözlemlendi. Avukat Hüseyin Yıldırım, Kesire Yıldırım (Öcalan) ve Selim Çürükkaya'nın başını çektiği grup, Almanya'da bir büro açarak "Apo karşıtı" çalışmalarını hızlandırdı.

1998'de Öcalan'ın Avrupa ülkelerine yönelik yoğun barış çağrılarını sahne oldu.

1 Eylül 1998'de PKK üçüncü kez tek taraflı ateşkes ilan etti. Öcalan bu ateşkese yanıt alınabilmesi için AB dönem başkanı olan Avusturya Başbakanı Victor Klima ile Dışişleri Bakanı Wolfgang Schlusser'in yanı sıra çeşitli devlet başkanlarına mektuplar gönderdi. ... Ateşkesin bir sürece dönüşebilmesi için AB ülkelerinin Türkiye Üzerinde baskı kurması gerektiğini bildirdi.

Öcalan'ın tüm bu çabaları ne anlama geliyordu? PKK niçin siyasallaşmak istiyordu ve Türkiye'ye karşı bu kadar yoğun barış mesajları gönderiyordu? Bunun birkaç nedeni vardı. Öncelikle, Soğuk Savaş koşullarına göre şekillenmiş ve stratejisini belirlemiş olan örgüt 1990'dan sonra ciddi açmazlarla karşı karşıya kaldı. PKK'nın mücadele yöntemleri ve stratejisi artık uluslararası alanda kesinlikle meşru karşılanamazdı. Ayrıca bu durum sürdüğü müddetçe uluslararası destek alması da olanaksızdı. Avrupa'dan destek alınması ise ancak silahlı mücadelenin yerini siyasal mücadelenin almasıyla mümkündü.

İkinci olarak, Körfez Savaşından sonra ortaya çıkan yeni koşullar PKK için kısa dönemde yararlı görünse de, uzun dönemde örgütü zorda bırakacak nitelikteydi. Çünkü Kuzey Irak'ta ABD ve Türkiye'nin koruması altında oluşan yapıda PKK'ya hayat hakkı tanınmıyordu. Ayrıca Suriye'nin etrafındaki çember de gün geçtikçe daralıyordu. Türkiye, SSCB'nin dağılmasıyla en önemli müttefikini kaybeden Suriye'ye karşı baskılarını gittikçe artırıyor ve bu çerçevede İsrail'le de ilişkilerini geliştirerek onu köşeye sıkıştırmayı planlıyordu.

Üçüncü olarak, PKK bunca yıldır kullandığı yöntemle istediği başarıyı elde edememişti. Silahlı mücadelede bir gerileme yaşıyordu. Bu nedenle örgüt içindeki muhalefet güçlenmişti. Artık askeri yöntemler PKK'nın mücadelesine zarar veriyordu. PKK 1994'ten beri askeri alanda gerilemeye başladı. 1997'den itibaren bu çok daha açık hale geldi. Yani PKK çok açık ve net bir yenilgiye uğruyordu.

Dördüncü olarak, sağlanabilecek bir ateşkes ve diyalog PKK'nın uluslararası alanda tanınarak geniş bir manevra alanı elde etmesine yarayacak ve Cenevre Sözleşmeleri çerçevesinde "savaşan taraf" statüsü kazanmasını sağlayacaktı.

Son olarak, PKK'nın böyle bir strateji izlemesi Türkiye üzerindeki uluslararası baskıları daha da artıracaktı. Tüm bu etkenler PKK'yı hızla siyasallaşma sürecine girmeye itti ve PKK 1990'ların ortasından itibaren bu çerçevede bir strateji izledi.

PKK ... Bir açıdan bakıldığında zaten siyasallaşmış olarak görülüyor. PKK küçük ve dikkat çekmeyen ayrımcı-devrimsel bir başkaldırı grubundan, pek çok kıtada taban desteğine sahip tam eğitimli bürokratik bir örgüte

dönüşmüştür. Örgütün Batı'da ve Ortadoğu'da açtığı bürolar siyasal iletişimi sağlamak, örgüte adam kazandırmak ve büyük meblağlara ulaşan paraları toplamak için çok önemli siyasal ve finansal merkezler olarak hizmet vermektedir. Örgüt temsilcileri birçok ülkede resmi yetkililerle görüşmekte ve diplomatik ilişkiler yürütmektedirler. PKK benzer yöntemleri izleyen başka örgütlerin yaptığı gibi artık siyasallaşmanın kendisi için kaçınılmaz olduğunu görmektedir. Bununla birlikte örgütün "tek adamı"nın yokluğu, PKK'nın FKÖ gibi siyasallaşmasının ve siyasi bir örgüt olarak başarılı olmasının önündeki en büyük engeldir. Kısacası, PKK kendi adıyla siyasallaşamayabilir. Ama yeni bir örgütlenme ile bunu gerçekleştirebilir. Bu nedenle PKDW, bir süre sonra da bunun yerine Kürdistan Ulusal Kongresi kurulmuştur.

Öcalan yakalandıktan sonra PKK'nın siyasallaşma yönündeki çabaları yoğunlaşacaktır. PKK, Öcalan'ın çağrılarını doğrultusunda bir taraftan silah bırakmaya başlayacak, öte taraftan "demokratik bir Türkiye"de siyasal parti olarak eylemde bulunmak istediklerini duyuracaktır.

PKK'daki dönüşümle ilgili olarak Öcalan yargılanırken mahkemeye sunduğu savunmasında, bunun tarihsel bir aşama olduğunu ve asla bir dönemlik ve tasfiyecilik olarak görülmemesini, bilakis gerçek bir devrimci dönüşüm olarak algılanması gerektiğini belirtmiştir. ... Ona göre bu dönüşüm, güç kaybının önüne geçmek ve parçalanmayı önlemek için şarttır.

C. Yurtdışındaki Etkinlikleri

1. Genel Olarak Örgütün Yurtdışı Stratejisi

Dışa bağımlılık örgütün hem en büyük güç kaynağını, hem de en zayıf noktasını oluşturmuştur. ... Ayrıca, bu bağımlılık ilişkisinin bir sonucu olarak örgütün ilişkide bulunduğu ülkeler, onun etkinliklerine ilişkin söz söyleme ve onu yönlendirme olanağı da kazanmışlardır. Bu, PKK'nın başka ülkelerin bir dış politika aracına dönüşmesine zemin hazırlamaktadır.

Öcalan ... ABD dahil her türlü ittifaka girebileceklerini fakat bunun emperyalizme karşı savaşmalarını engellemeyeceğini ifade etmiştir.

Ama bu ittifak politikası özelde PKK'nın genelde Kürt hareketlerinin açmazlarından birini oluşturmaktadır. Özellikle Ortadoğu'daki bölgesel ittifakların dönem ve çok yönlü doğası, bunların kırılabilir ve geçici olmasına neden olmuştur. Her bölgesel güç Kürtleri kendi amaçları doğrultusunda, bazen rakip güçleri dengelemek, bazen de pankürdist ideallerin önüne geçmek için kullanmıştır.

2. Ortadoğu'daki Etkinlikleri

a. Temas Kurduğu Ülkeler ve Kampları

i. Suriye ve Lübnan

PKK, ... ilk olarak Suriye'nin ve Filistinli örgütlerin yardımlarıyla Kasım 1979'dan itibaren Bekaa vadisindeki kamplara yerleşmeye başladı. Bir süre sonra Helve kampı adında kendisine ait en büyük ve en önemli kampını kurdu. Kampta Sovyet ve Kübalı subaylar tarafından teorik ve taktik olmak üzere iki temel alanda üç ay süreli "gerilla eğitimi" veriliyordu.

1982 Haziranında İsrail'in Güney Lübnan'da üslenmiş olan Filistin kamp ve karakollarına yönelik başlattığı topyekün saldırı sonucu, bu kamplarda bulunan PKK'lıların büyük bir kısmı Suriye'ye geçti. ... Bu arada bir grup PKK'lı da İran'a ve Kuzey Irak'a gitti. İran'a gidenler İran istihbaratının bilgisi dahilinde Urumiye'ye yerleştirildiler. Böylece PKK bir anda Bekaa'dan Suriye'ye, Irak'a ve İran'a uzanan bir hayat sahası elde etti.

Ayrıca PKK'lıların Filistinlilerle birlikte İsrail'e karşı çatışmalara katılmaları, Suriye ve Filistinlilerin PKK'ya olan sempatilerini artırdı. Bunun bir sonucu olarak PKK'nın Bekaa'daki varlığı daha da güçlendi.

1993'te "kadro eğitiminin yapılacağı Parti Merkez Okulu"nu açtı. Burada her devre 200-300 kişi eğitim gördü. Öcalan Suriye'de 1994 yılına kadar "15.000 gerilla eğittiğini" söylüyordu.

PKK Suriye'yi bu ilk yıllarda hem siyasal üs, hem barınma ve eğitim alanı, hem lojistik destek merkezi ve hem de bir cephe hattı olarak kullanıyordu. Öcalan Şam'da bir apartman dairesinde kalıyor ve zaman zaman Bekaa vadisindeki kamplara gidiyordu.

ii. Irak

1988'de Sıcak Takip Anlaşmasının yenilenmemesi ve PKK'nın KDP'yle ilişkilerinin bozulması, PKK ile Irak arasında

gizli bir anlaşmanın yapılmasına neden oldu. Buna göre PKK, KDP ve KYB'yi etkisizleştirecek, buna karşılık Kuzey Irak PKK'ya tahsis edilecekti.

PKK'yla Irak arasındaki ilişkiler 1991 başından itibaren daha da gelişti ve örgütle Irak istihbaratı arasında daimi bir komite kuruldu.

iii. İran

İran, coğrafi konumu ve Türkiye sınırı boyunca yerleşmiş olan Kürt nüfusundan ötürü (İran'ın yaklaşık % 11'i Kürt kökenlidir) PKK açısından önemli bir yere sahipti ve örgüt burada mutlaka yer edinmek istiyordu. ... PKK kaynaklarına göre İran'la ilk temaslar 1984'te kuruldu. Bu temaslara eşzamanlı olarak PKK Türkiye'de "silahlı propaganda"ya başladı.

İran-İrak Savaşı sona erdikten sonra 1989'da Osman Öcalan PKK'nın İran sorumlusu yapıldı ve oradaki PKK'lıların başına getirildi.

İran bundan sonraki yıllarda da PKK için "Serhat Eyaleti"(Ağrı-Kars) açısından önemli bir cephe gerisi oldu.

iv. Diğer Ülkeler

6 Aralık 1980'de Kaddafi'nin yazdığı "Yeşil Kitap"ın tartışıldığı sempozyumu yayınlayan bir İspanyol televizyonuna verdiği demeçte Kürtlerin de bir vatani olan, saygı gören bir ulus olması ve devletlerini kurmaları gerektiğini belirtmesi, PKK'nın Libya'yla temas kurmasında etkili oldu. Bunun sonucu 1983'te PKK Libya'ya da bir büro açtı.

PKK'nın sınırlı da olsa Suudi Arabistan'da da bazı etkinlikleri oldu. Burada 1980'lerin başında PKK sempatanları aracılığıyla örgüt adına Türkiye'den gelen işçilerden para toplandı.

b. Kuzey Irak'taki Kürt Gruplarla İlişkileri

i. 1983-1990 Dönemi: Kuzey Irak'a Yerleşmesi ve Kürt Gruplarla İşbirliği Çabaları

Türkiye'nin bölgedeki PKK'lılar konusunda Irak hükümetine baskı yapması, Irak hükümetinin de Barzani ve Talabani'ye haber yollayarak Türkiye'nin buralara düzenleyeceği askeri operasyonlardan KDP'nin de zarar göreceğini hatırlatması, Barzani'yi zor durumda bıraktı. Barzani Türkiye'ye karşı savaşılmaya niyetli değildi.

Tüm bu gelişmelerin ve pazarlıkların farkına varan PKK ise KDP ve KYB'ye sert tepki gösterdi. Öcalan Talabani'yi Saddam'la işbirliği yapmakla (bu sırada Talabani Saddam'la anlaşma peşindeydi), Barzani'yi de Türkiye'yle pazarlık yapmakla suçladı. Bundan sonra PKK'yla Kuzey Iraklı Kürt gruplar arasındaki ilişkiler birdenbire gerginleşti. 1985'te KDP resmen açıklamamasına rağmen PKK'yla arasındaki anlaşmayı askıya aldı. PKK'nın Kuzey Irak'taki çalışmalarını yasakladı ve bazı PKK'lılar hakkında tutuklama kararı çıkardı.

KDP politbürosu Nisan 1987'de PKK'yla yapılan anlaşmayı tek yanlı olarak feshettiğini açıkladı. Açıklamada protokole aykırı olarak PKK'nın bölgedeki eylemleri hakkında bilgi vermediği, KDP'nin siyasi çizgisine destek olunmadığı, Ulusal Demokratik Cephenin aldığı kararlara uyulmadığı, KDP'ye karşı saldırgan bir tutum izlendiği ve PKK'nın terörist eylemlerinin ulusal kurtuluş mücadelesine uygun olmadığı belirtildi.

Aynı yıl bu sefer KYB, PKK'yla ilişkilerini geliştirme çabası içine girdi. Bunun için KYB Irak'ta çalışan Türk mühendislerini rehin alma eylemi gerçekleştirerek bunun gerekçesinin Türkiye'nin Kürtlere karşı takındığı olumsuz tavır ve Kürt eylemcileri (PKK) hapsetmesi olduğunu ileri sürdü.

Kuzey Irak'taki diğer Kürt grupların sert tepki gösterdikleri protokol ancak bir buçuk yıl hayatta kalabildi. 1989'da Öcalan bu ittifakı tek taraflı feshettiğini açıkladı. ... Aslında anlaşmayı bozan olay anlaşmanın ardından ABD'ye giden Talabani'nin basına yaptığı açıklamalarda PKK'yı silah bırakmaya ikna edebileceği yönündeki sözleriydi.

Öcalan hiçbir zaman Kuzey Irak'taki Kürt gruplarına iyi gözle bakmadı. Bu nedenle PKK'yla bu gruplar arasında uzun süreli bir ittifak yapılmadı. İki tarafın yöntem ve araçlarındaki, ittifak anlayışlarındaki, ideolojilerindeki, mücadele alanlarındaki ve amaçlarındaki farklılıklar da bu tip ittifak olanağını iyice zorlaştırmaktaydı. O nedenle yapılan ittifaklar ve işbirliği çabaları son derece konjonktürel ve kolay bozulabilir bir yapı göstermekteydi.

ii. 1991-1992 Dönemi: Kuzey Irak'ta Güçlenmesi ve Kürt Gruplarla Çatışması

Körfez Savaşı sonrası gelişmeler PKK'nın Kuzey Irak'a yerleşmesi için uygun bir zemin hazırladı. Kuzey Irak'taki ayaklanma bastırılıp halk kuzeye ve doğuya kaçarken. PKK militanları Irak askerleriyle birlikte geride bırakılan önemli miktarda silah ve mühimmata el koydu. Irak, Türkiye'nin bölgeye yönelmesini engellemek için PKK'nın buradaki varlığını destekledi. Sonuçta PKK bölgedeki aşiretlerle de ilişkiye geçerek KDP ve KYB aleyhine önemli bir tabanın desteğini almayı başardı. Tüm bu gelişmeler PKK'yla Kuzey Iraklı Kürt gruplar arasındaki uçurumun büyümesine neden oldu.

Kuzey Irak'ta yalnız kalan PKK, bölgedeki etkinliğini ve tabanını koruyabilmek için PAK'ı kurdu. ... Öcalan'a göre PAK'ın işlevlerinden biri Kuzey Irak'ta PKK modelini uygulamaya koymak ve Barzani ve Talabani'nin çelişkisini, işbirlikçiliğini ortadan kaldırmaktı.

1991 Haziran sonlarında PKK'nın Kuzey Irak'ta güçlenen varlığına karşı KDP ve KYB tek çıkar yolu Türkiye'yle işbirliğinde buldular.

1992'ye gelindiğinde ... gerginlik iyice tırmandı ve savaşın eşliğine gelindi.

4 Ekim günü "Irak Kürdistanı Ulusal Meclisi" bir karar alarak Kürt Federe Devletinin kurulduğunu açıkladı. ... Ama... PKK'yla Kürt hükümeti arasındaki gerginlik devam etti. ... KYB'nin PKK'yı koruması, PKK'nın Kuzey Irak'ta varlığını sürdürmesini sağladı.

iii. 1993 Sonrası Dönem: Türkiye-KDP İttifakına Karşı PKK-KYB İttifakı

Mayıs 1993'ten sonra Kuzey Irak'ta üçüncü büyük güç olan *Yekgirtin*'in (Kürdistan Birlik Partisi) KDP'ye katılması, dengelerin KYB aleyhine bozulmasına neden oldu. Bu nedenle KYB, PKK'yla ilişkilerini geliştirme ve onu KDP aleyhine kullanma eğilimi içine girdi.

Ekim 1993'te Türkiye'nin yaptığı sınır ötesi askeri operasyonun bir parçası olarak KDP'li peşmergeler PKK'ya saldırdı. Böylece 30 Ekim 1992'de yapılan anlaşma kesin olarak sona erdi.

1995 ortalarında PKK, Kuzey Irak'ta siyasal yaşamın hukuksal bir parçası olmak ve ABD'nin Kuzey Irak politikasına eklemlenmek için parlamentoda temsil edilme isteğinde bulundu. KDP bunu kesin olarak reddetti.

PKK'nın parlamentoya alınmak istenmeyişinin birkaç nedeni vardı. Bunlardan birincisi, PKK'nın yerli bir Kürt hareketi olmayıştı. ... İkinci olarak, böyle bir isteğin kabulü ABD, Batı Avrupa ve Türkiye'nin Kürt özerk bölgesinin sınırları hakkındaki politikalarına tamamen aykırıydı. ... Üçüncü olarak PKK'nın parlamentoya girme isteği KDP de tehdit ediyordu. ... Son olarak, PKK'nın isteği ABD'nin, Batı Avrupalı ülkelerin ve Türkiye'nin bölge politikalarına taban tabana zıttı.

KDP ... 10 Aralık 1995'te, PKK'yla mücadelesinde Türkiye'den gerekli desteği alamadığını ileri sürerek PKK'yla ateşkes anlaşması imzaladı. ... Barzani artık PKK'dan "terörist bir örgüt" olarak söz etmiyordu.

Ama çatışmaların Türkiye'nin arabuluculuğuyla sona ermesinin ve Ankara sürecinin başlatılmasının ardından, her iki partinin de PKK'yı desteklemeyecekleri güvencesini vermesi PKK'nın sert tepkisine neden oldu.

KDP, Ocak 1999'da PKK'nın Kuzey Irak'taki etkinliğini azaltmaya yönelik Med-TV'ye alternatif olarak *Kurdistan TV*'yi kurdu. ... Bu gelişmeler PKK-KDP arasındaki uçurumu daha da derinleştirdi.

Öcalan'ın yakalanmasından sonra ... PKK Kuzey Irak'la ilgili olarak ABD'nin inisiyatifi altında yaşanan Washington sürecine dahil olmaya çalışmaktadır. Ama ABD buna izin vermemektedir. Bu durum PKK'yı ABD çizgisine uygun bir örgüte dönüşmeye zorlayabilir. Zaten PKK'nın artık başka alternatifi de kalmamıştır. Bütün bunlarla birlikte bu dönüşümün gerçekleşmesi ve Türkiye'ye yönelik mücadelenin son bulması halinde örgütün Kuzey Irak'taki varlığının ne olacağı belirsizdir. Eğer PKK siyasallaşır ve tamamen silah bırakırsa, örgütün en azından buradaki kadrolarının KYB'ye katılması beklenebilir.

3. Avrupa'daki Etkinlikleri ve Batılı Ülkelerle İlişkileri

a. Genel Bilgiler

1997 verileriyle PKK'nın Avrupa'da 439 paravan örgüt aracılığıyla etkinlik gösterdiği sanılmaktadır. Dışişleri Bakanlığı ve MİT'in saptamalarına göre PKK, Avrupa'da bir konfederasyon (Kon-Kurd) ve buna bağlı 8 federasyon, 232 demek, 122 ERNK yan kuruluşu, 20 ERNK temsilciliği, 22 Kürdistan Komitesi (Kürdistan Enformasyon Merkezi), 14 spor kulübü, 9 Hunerkom (Kürdistan Sanatçılar Birliği) şubesi, 11 diğer komite ve temsilcilik kurmuş durumdadır. Bu kuruluşlar örgütün Köln'deki Avrupa Merkez Komitesi ve Avrupa İcra Komitesinden aldıkları emirler doğrultusunda çalışmaktadırlar.

PKK'nın Avrupa'daki ilk örgütlenmesinde Fatma (Kesire Öcalan), Cemil Bayık ve "Sirzat" kod adlı bir kişinin sorumluluğundaki Mahir kod adlı Numan Uçar ile Ali Sapan önemli rol oynamıştır. 1988'e kadar PKK'nın Avrupa sözcülüğünü yapan Avukat Hüseyin Yıldırım ve Almanya'da görevlendirilen Selim Çürükkaya da PKK'nın o yıllarda Avrupa'daki önemli isimlerindedir. 1990'lardaysa Kani Yılmaz (gerçek adı Faysal Dunlayıcı) ve Akif Hasan adları ön plana çıkmıştır.

b. Batı Avrupa ve İskandinav Ülkelerindeki Etkinlikleri

i. Avrupa'da Yer Edinme Çabaları

PKK'nın Avrupa'daki örgütlenmesinde ilk önceleri Fatma (Kesire Öcalan), Semir (Çetin Güngör), Süleyman, Davut ve Fuat görevlendirildi. Örgütün talimatları doğrultusunda Fatma (Kesire Öcalan) İsveç'e gelebilmek için izin almayı başardı ... Abdullah Öcalan da İsveç'e gelebilmek için başvuruda bulundu, ama hükümet 19 Ocak 1984'te bu başvuruyu reddetti. PKK'dan ayrılan pek çok kişinin başvurusu ise kabul edildi ve bunlara sığınma hakkı verildi. Bu kişilerden Semir (Çetin Güngör), Enver Ata ve Zeki Osman PKK'ya yönelik eleştiriler yapıyorlardı. Bu nedenle 20 Haziran 1984'te Enver Ata, 2 Kasım 1985'te Çetin Güngör PKK tarafından öldürüldü. Katiller, Palme cinayetinden kısa süre önce müebbet hapse mahkum edildiler. ... Hükümet de PKK'yı terör örgütü olarak kabul ettiğini açıkladı. 1985'te İsveç'e gelen PKK'nın Avrupa Sözcüsü Hüseyin Yıldırım da derhal tutuklandı, ama PKK'lıların Avrupa'daki İsveç temsilciliklerine yaptıkları saldırılar sonucu serbest bırakıldı. Tüm bu olaylardan ötürü İsveç hükümetiyle PKK'nın arası iyice açıldı. Böylesi bir ortamda 28 Şubat 1986'da İsveç Başbakanı Olof Palme'ye suikast düzenlenmesi, kuşkuyla PKK üzerinde yoğunlaşmasına neden oldu, ama buna ilişkin kesin kanıtlar bulunamadı.

PKK Avrupa'daki gelişmeleri denetim altına alabilmek için örgütün bu kanadına sık sık müdahale etmek zorunda kaldı. 1986'da Kesire Öcalan Yunanistan'da, Selim Çürükkaya da Almanya'da görevlendirildi.

ii. Avrupa'ya Yerleşmesi ve Etkinliklerini Artırması

1992'den itibaren PKK'nın eylem ve etkinlikleri, Almanya'nın iç güvenliği açısından ciddi bir tehdit oluşturmaya başladı. Alman İç İstihbarat Teşkilatı Başkanı ... yaptığı bir açıklamada Almanya'da 300.000 dolayında Kürt kökenli olduğunu, bunlardan 3.500'ünün PKK adına çalıştığını ve adam öldürme, gasp, haraç toplama, kamu malına zarar verme gibi çeşitli suçlar işlediklerini ... bildirdi.

Şubat 1992'de ERNK Avrupa Sözcüsü Akif Hasan, Almanya'nın PKK'ya karşı gizlice Türkiye'yi desteklediğini belirterek bunun sürmesi halinde misilleme eylemlerinde bulunabileceklerini açıkladı. Bundan sonra PKK'nın Almanya'da şiddet içeren eylemlerinde önemli bir artış oldu. Böylece Türkiye'deki Kürt sorunu 1990'ların başından itibaren Avrupa'ya taşınmış ve Avrupa sorunu haline gelmiş oldu. Bundan sonra Batılı ülkelerin Kürt sorunuyla daha yakından ilgilendikleri ve Türkiye üzerindeki baskılarını artırdıkları görüldü.

Bu tarihten sonra PKK, Almanya'dan Türkiye'nin Kürt yoğunluklu bölgelerine gelecekler için "vize" uygulaması başlattı ve Almanya'daki ERNK bürolarını bu işle görevlendirdi.

26 Kasım 1993'te PKK'nın Almanya'da artan şiddet eylemleri karşısında Alman hükümeti çareyi, PKK'yı ve bağlı 35 kuruluşu yasaklamakta buldu. ... PKK Avrupa sorumlusu Kani Yılmaz (Faysal Dunlayıcı) Almanya'yı Türkiye'den sonra ikinci düşman ve hedef ilan ederek karara tepki gösterdi.

Almanya'daki yasağın ardından 30 Kasım'da Fransa da PKK'yla ilişkili olduğunu belirttiği Kürdistan Komitesi ve FEYKA'yı yasakladı. ... Aynı sıralarda İngiltere de PKK'ya karşı geniş önlemler aldı.

Açıkçası, Almanya'nın PKK'ya koyduğu yasak işlemedi.

1996'da PKK'nın Almanya'daki şiddet eylemlerini sürdürdüğü görüldü. Hatta Almanya Başbakanı Kohl'e ve Dışişleri Bakanı Klaus Kinkel'a ölüm tehditleri bile gönderildi. Öcalan bunları inkar etmekle birlikte, örgütü tam denetim altına alamadığını da itiraf etti. Almanya ise PKK'ya karşı önlemlerini daha da artırdı. Zaman zaman PKK'lı olduğu saptanan kişiler tutuklandı, örgüt evleri basıldı. Buna rağmen PKK Almanya'daki varlığını sürdürdü. Hatta bazı Almanların PKK saflarına katıldığı, Güneydoğu'da savaştığı görüldü.

27 Eylül 1996'da Bonn'da PKK'yla ilişkili olduğu sanılan "Şeyh Said Vakfı" adı altında bir vakıf kuruldu. Vakfın ... danışma kurulunda 1995'te Öcalan'la görüşen CDU'lu milletvekili ... ve birkaç Alman'ın daha yer almasıydı. Bunun anlamı Almanya'nın PKK'yla yaptıkları pazarlıkların bir sonucu olarak, PKK'nın bu ülkede eylem yapmaması karşılığında siyasal statüye kavuşmasıydı. Nitekim kısa süre sonra 13 Ocak 1998'de Alınan Federal Başsavcısı ... yaptığı bir açıklamayla artık PKK'nın bir "terörist örgüt değil, hukuken suç işlemeye yatkın bir örgüt" olarak değerlendirileceğini söyledi.

PKK'nın İngiltere'de de kurduğu örgütler aracılığıyla (örneğin bunlardan biri Kürdistan Dayanışma Komitesidir) sınırlı birtakım etkinlikleri oldu. Ama bunlar Almanya'daki kadar yoğun değildi.

PKK'nın İngiltere'deki en önemli girişimi 16 Mayıs 1995'te Bağımsız Televizyon Komisyonu (ITQ lisansıyla Med TV'nin yayınlarını başlatmasıydı.

PKK'nın, Türkiye'yle görece iyi ilişkileri olan İtalya ve İspanya'da ise 1997'lere kadar önemli bir etkinliği görülmedi. ... 1997'den itibaren PKK'nın yurtdışında Türkiye aleyhine düzenlediği protesto gösterileri zincirine bazı İtalyan gazeteci ve siyaset adamlarının yardımıyla İtalya da eklendi.

PKK'luların Hollanda'daki etkinlikleri daha çok Türkiye aleyhine yapılan gösteriler şeklinde biliniyordu. Fakat gerek Öcalan'ın ifadeleri, gerekse daha sonra basında çıkan haberlerde Hollanda'nın PKK tarafından aynı zamanda örgüte eleman yetiştirmek üzere eğitim alanı olarak kullanıldığı anlaşıldı. Hollanda İstihbarat Servisinin (BVD) saptamasına göre PKK, Türkiye'den yeni gelen Kürt gençlere siyasi ve askeri eğitim vermek için burada bir kamp kurmuştu.

PKK Belçika'yı da siyasi ve propaganda amaçlı bir üs olarak kullanmaktaydı. PKDW Nisan 1996'da merkezini Brüksel'e taşımıştı. Ayrıca Med-TV'nin stüdyo ve binaları da buradaydı.

c. Balkanlardaki Etkinlikleri

i. Yunanistan ve Güney Kıbrıs'taki Etkinlikleri

1998 Nisan sonunda PKK ilk kez resmen kendi adıyla Atina'da büro açtı.

d. BDT'deki Etkinlikleri

i. Rusya Federasyonundaki Etkinlikleri

1980'lerde SSCB'de herhangi önemli bir faaliyeti olmayan PKK'nın 1991 sonrası buralarda da çalışmalar başlattığı görüldü.

PKK 1996'da Uluslararası Kürt Örgütleri Birliği aracılığıyla Moskova yakınlarındaki Yaroslav'da bir köy satın aldı. Burada birtakım kültürel etkinlikler (stüdyolarda paket programlar yapmak gibi) yapılmakta ve bu bölgelerden örgüte katılan gençlere siyasi eğitim verilmekteydi.

ii. Ermenistan ve Gürcistan'daki Etkinlikleri

Bu dönemde Bakü petrolünü taşıyacak petrol boru hattının nereden geçeceği konusu gündemdeydi. O nedenle Ermenistan'ın, Rusya'nın zorlamasıyla PKK'ya kamp kurma izni vermiş olması muhtemeldir.

Öcalan sonrası PKK'nın kamplarını Ermenistan'a kaydıracağı düşünülürken bu ülkenin PKK'nın yeni hayat sahalarından biri olduğu sonucu çıkarılabilir.

4. Terör Örgütleriyle İlişkileri

a. Filistinli Gruplar ve ASALA'yla İlişkileri

FHKC 8 Nisan 1980'de Lübnan'da yaptığı bir basın toplantısında ikisi kadın 14 kişiyi, "Türk hükümetine karşı ortak savaşımızda bizlerle el ele tutuşan Türkiye'deki Ermeni gerillaları ve Kürt ihtilalcileri" biçiminde takdim ederek, PKK ve ASALA ile olan ilişkilerini açıkça göstermişti.

PKK'nın ilişki içinde olduğu bir diğer terör örgütü ASALA'ydı. 8 Nisan 1980'de Lübnan'ın Sayda (Sidon) kentinde ... bir araya gelen ASALA ve PKK liderleri Türkiye'ye karşı ortak eylem kararı olarak bir bildirme yayımladılar. Bildirme, Türkiye'nin işgali altında bulunduğunu ileri sürdükleri topraklar kurtarıldıktan sonra kurulacak devletin adı, yapısı ve sınırları üzerinde varılan bir anlaşmayı içeriyordu. Devletin adı "Ermeni-Kürt Federe Devleti" olacak, Doğu Anadolu Ermenilere, Güneydoğu Kürtlere ait olacaktı.

b. Yurtdışındaki Türk Sol Gruplarıyla İlişkileri

PKK'nın yurtdışına kaçan Türk sol örgütleriyle de ittifakları oldu. PKK ilk önce, Dev-Yol, Devrimci İşçi, Kıvılcım, Emekçiler Birliği, TKP-İşçinin Sesi gruplarının katılımıyla "Yurtdışı Antifaşist Birlik Komitesi"ni (BİRKO) kurdu. 1 Haziran 1982'de PKK Türk sol örgütlerinden Dev-Yol, Acilciler, Emekçiler Birliği, Sosyalist Vatan Partisi ve TKP-İşçinin Sesi ile bir araya gelerek "Faşizme Karşı Birleşik Direniş Cephesi"ni kurdu ve bu gruplarla ortak eylem kararı aldı. ... Son olarak 22 Aralık 1996'da PKK ile Devrimci Halk Kurtuluş Partisi (DHKP) arasında bir protokol imzalandı. Buna göre amaç "Türk ve Kürt halkları arasında birleşik bir cephe oluşturularak ortak direniş yapmak, Kürt halkının bağımsız bir devlet kurma hakkı da dahil bütün haklarını güvence altına almak ve halkçı güçleri birleştirmek"ti. Fakat 1997 sonlarında bu ortaklık Avrupa'da haraç toplama konusundaki görüş ayrılıklarından ötürü bozuldu ve DHKP PKK'ya verdiği desteği çekti.

c. Diğer Yabancı Örgütlerle İlişkileri

1980'lerin ortasından itibaren Türk istihbarat birimleri PKK'nın Almanya'daki Kızıl Ordu Fraksiyonu (Baader-Meinhoff/RAF) ile işbirliği içine girdiği ... belirtilmekteydi. ... 1992'den itibaren Peru'daki Aydınlik Yol ile PKK arasında da organik bağlar kurulmaya başlandı. ...PKK Temmuz 1995'te Brüksel'de, Filipinler Komünist Partisiyle görüşmelerde bulundu ve ERNK ile Filipinler Ulusal Demokratik Cephe arasında bir birlik anlaşması imzalandı. ... Bunlardan başka PKK'nın IRA, ETA, Japon Kızıl Ordu, İtalya'daki Kızıl Tugaylar ve Yunanistan'daki 17 Kasım örgütleriyle ilişkileri oldu.

D. Para, İnsan, Silah Kaynakları ve Bunlara İlişkin Etkinlikleri

1. Para Kaynakları ve Uyuşturucu Kaçakçılığındaki Rolü

1993'e kadar PKK'nın Avrupa'daki üst düzey yetkilisi, daha sonra da muhalifi olan Selim Çürükkaya bu işten çok para kazandıklarını söylemiştir.

PKK'nın denetiminde olduğu ileri sürülen uyuşturucu Afganistan-İran ve Bekaa kaynaklıdır.

Yunan istihbaratı tarafından hazırlanan raporlarda Öcalan ve Rifat Esad'ın Güney Kıbrıs ve Ege'deki adalar üzerinden uyuşturucu kaçakçılığı yaptıklarına ilişkin bilgiler yer almaktadır.

Ocak 1995'te Öcalan Med TV'de yapılan bir söyleşide tam hesaplamamasına rağmen PKK'nın yıllık bütçesinin 100 milyon dolardan fazla olduğunu söylemiştir. ... Öcalan yargılanması sırasında sorulan bir soru üzerine örgütün bütçesinin 250 milyon dolar olduğunu ve paraların büyük kısmının İsviçre bankalarında tutulduğunu ifade etmiştir.

2. İnsan Kaynakları ve İnsan Kaçakçılığı

Bir avuç insandan oluşan bir kadro tarafından kurulan PKK, 1984'te yurtiçi ve yurtdışında toplam 300-500 kişiden oluşan bir örgüttü. Bu sayı 1990'lara gelindiğinde 3.000 dolaylardaydı. Körfez Savaşının ardından 10.000'i geçti. 1991 sonrası böyle bir artış yaşanmasının esas nedeni, Körfez Savaşı sonrası Güneydoğu'da daha da artan işsizlik ve yoksulluk ile PKK'nın görece başarılı durumuydu.

PKK'nın yurtdışına kaçarak Avrupa'da mülteci yaptığı kişiler örgüt için son derece önemli kaynaktır.

Yurtdışındaki Kürt dernekleriyle ilişkili olmak, bir Kürt'ün mülteci olabilmesinin ve başvurusunun kabul edilmesinin en önemli koşullarından biridir.

3. Silah Kaynakları ve Silah Kaçakçılığı

PKK'nın esas ve sürekli silah kaynağını uluslararası silah kaçakçıları ve bazı devletler oluşturuyordu. ... PKK elindeki parayla bütün küçük çaplı silahları açık pazardan kolayca sağlayabilir ve öyle de yapmaktadır. Ama PKK'nın açık pazarlardan kolaylıkla elde edilemeyecek pahalı ağır silah ve füzeleri kullanması, yabancı devletlerin örgüte silah yardımıyla bulunduğu kuşkusunu artırmaktadır.

E. Öcalan'ın Yakalanma ve Yargılanma Sürecindeki Gelişmeler

1. Suriye'den İtalya'ya Gelişi

Türkiye'nin 7 Ekim 1998'de Suriye'ye yönelik sert açıklamalar yapmasıyla başlayan "Öcalan krizi", Suriye'nin geri adım atarak PKK kamplarının dağıtılacağını ve Öcalan'ın sınır dışı edileceğini söylemesine, 19 Ekim 1998'de de Öcalan'ın Suriye'yi terk etmesine neden oldu.

Türkiye-Suriye arasında krizin patlak vermesinin ardından bir PASOK milletvekili Öcalan'la Yunanistan'a gelmesi konusunda anlaşmıştı. Ama Yunan hükümetinin bu anlaşmadan haberi yoktu.

Öcalan Yunanistan'dan umduğunu bulamayınca Rusya'ya geçti. Ama Türkiye'nin yoğun baskıları sonucu 12 Kasım 1998'de Rusya'dan ayrılarak İtalya'ya gitti.

İtalyan hükümeti İnterpol aracılığıyla Türkiye'ye gönderdiği bilgi notunda Öcalan'ın kırmızı bülten uyarınca geri verilmek üzere yakalandığını bildirmişti. Ama kısa süre sonra durumun böyle olmadığı anlaşıldı. İadenin mümkün görünmediğini ve Öcalan'ın kurulacak bir uluslararası mahkemede yargılanması gerektiğini bildiren İtalya hükümeti, Öcalan'ı önce "hastane" olarak açıkladığı lüks bir villaya yerleştirdi.

"Kürtlerin ve bölgedeki Ermeni ve Asurilerin varoluş, özgürlük ve kimlik sorunlarını tartışmak ve Avrupa platformuna taşımak" için Avrupa'ya geldiğini söyleyen Öcalan, İtalya'da kaldığı süre içinde Bekaa ve Şam'da yapamadığı şeyleri yaptı. Birçok gazeteci ve siyaset adamıyla doğrudan temas kurdu. Kürt sorununu kısa sürede uluslararası gündemin birinci maddesi haline getirdi.

Bu sayede PKK siyasallaşma çabası çerçevesinde de önemli bir yol aldı. ... Öcalan hakkında kırmızı bülten çıkaran Almanya da "ülkesindeki Kürt ve Türk nüfusun fazlalığını" gerekçe göstererek iade isteğinden vazgeçtiğini ve uluslararası mahkeme fikrini desteklediğini açıkladı.

Bu sırada Türkiye, Öcalan'ın iadesi için çalışma başlattı. Ama İtalya, kendi yasalarına göre Öcalan'ın siyasi suçlu olmasından ve Türkiye'de idam cezasının bulunmasından dolayı iade talebine karşı olumsuz tavır takındı. ... Öcalan Ocak 1999 sonuna kadar İtalya'da kaldı.

2. Kenya'ya Götürülüşü ve Türkiye Tarafından Yakalanışı

Öcalan'ı taşıyan uçağın Minsk'e gitmesi, oradan da Reika üzerinden Hollanda'ya geçmesi tasarlanmıştı. Ama Minsk Havaalanı, uçağın Reika'ya uçuş izni vermeyince Atina üzerinden Korfu'ya geçti. Burada Yunan istihbarat elemanları tarafından Kenya'ya geçiş için gerekli planları yapıldı. Öcalan'a uçağa binene kadar Kenya'ya gidildiği söylenmedi.

Öcalan'ın Yunanistan'ın Nairobi Büyükelçiliğinde kaldığının ortaya çıkması üzerine 15 Şubat günü buradan ayrılması konusunda Yunan istihbarat elemanlarıyla bir görüşme yaptı. Bu görüşme çok dostça geçmedi. Çünkü Öcalan bir başka Afrika ülkesine değil, Yunanistan'a gitmek istiyordu.

16 Şubatta güvenli bir yere götürülmek üzere Yunan büyükelçiliğinden çıkarılan Öcalan'ı taşıyan otomobil, Türk istihbaratıyla işbirliği yapan Kenya polisi tarafından bir başka yöne saptırıldı.

3. PKK'lıların Tepkileri ve Avrupa'daki Eylemleri

Mart 1999'da Almanya'nın Hagen kentinde bir araya gelen, içinde Yeşiller ve Birlik 90 partilerinin de olduğu çeşitli kurumlar, Kürdistan İçin İnisiyatif (*Initiative Pro Kurdistan*) adıyla bir örgüt kurarak Öcalan konusunda çeşitli çalışmalar başlattılar. 12 Martta yine Almanya'da "Öcalan'a Özgürlük Kürdistan'a Bağımsızlık İnisiyatifi" kuruluşunu ilan etti. Bu oluşumu dünyaca tanınmış, beşi Nobel ödüllü olmak üzere 34 şahsiyet destekledi.

Öcalan'ın 31 Mayıs 1999'da yargılanması sırasında ve 29 Haziranda idam kararının verilmesinin ardından...

Öcalan'ın Suriye'den çıkarılmasıyla başlayan ve idam kararının verilmesine kadar geçen süreçte yaşananlar, Kürt sorununun uluslararası gündeme taşınmasında ve sürekli gündemde kalmasında önemli rol oynadı. Ama bundan daha önemlisi Avrupa devletlerinin sorunun gündemde tutulmasına yaptıkları katkılardı.

F. Öcalan Sonrası PKK'daki Gelişmeler

Öcalan yakalandıktan sonra örgütü toparlamak için üç kişilik geçici Yürütme Konseyi oluşturuldu. Cemil Bayık, Osman Öcalan ve Halil Ataç'tan oluşan konsey... Örgütün belkemiğini oluşturan sekiz kişilik Başkanlık Konseyi üyeleri ise Cemil Bayık, Osman Öcalan, Mustafa Karasu, Murat Karayılan, Necmettin Taş, Rıza Altun, Halil Ataç ve Duran Kalkan'dan oluştu.

Bununla birlikte Öcalan'ın örgütte etkinliğinin halen i gösteren birtakım gelişmeler yaşandı. Öcalan, İmralı'dan avukatları aracılığıyla hem PKK'ya, hem Türkiye'ye, hem de dünya kamuoyuna mesajlar yollamaya başladı. Bunlardan ilki 6 Nisan 1999'da gönderildi. Öcalan mesajında 1 Eylül 1998 ateşkes sürecinin her alanda tam sorumluluk altında sürdürülmesini ve devletin, başta af olmak üzere barış için alacağı önlemler temelinde silahlı çatışmalara kalıcı olarak son verilmesini istiyordu. ... "Demokratik cumhuriyet" in tüm sorunların barışçıl zemini olarak görülmesi gerektiğini ifade eden Öcalan... aktif bir toplumsal barış, af, kardeşlik sloganı altında bir siyasal eylem çizgisini benimsemesini ve bunu kararlı bir biçimde uygulaması gerektiğini bildiriyordu.

Artık bağımsızlık ya da federasyondan söz etmeyen Öcalan, tek doğru ve gerçekçi çözüm yolunun "demokratikleşme" olduğunu ve tarafların buna uygun hareket etmesi gerektiğini ifade etti.

Aslında Öcalan'ın bu isteği, ABD ve Batı Avrupa ülkelerinin Türkiye'den istediğiyle aynı şeydi.

Öcalan, 2 Ağustos 1999'da yaptığı bir açıklamayla PKK'yı silah bırakmaya ve Türkiye'yi terk etmeye çağırıyordu. ... Osman Öcalan, 1 Eylül 1999'dan sonra çatışmalara girmeyeceklerini, Abdullah Öcalan'ın idam edilmemesi şartıyla silah bırakacaklarını ve PKK'lıların ülkeyi terk edeceğini bildirdi.

1 Ekim 1999'da yedi kişilik bir PKK grubu Türkiye'ye gelerek teslim oldu. Bu "Barış Gurubu" nun başında Avrupa'da yetişmiş, "diplomatik alanda tanınan ve diplomasiyi bilen", uzun yıllar PKK adına diplomatik görüşmelerde bulunmuş Ali Sapan'ın yer alması dikkat çekiciydi.

Öcalan son yaptığı açıklamalarla PKK'yı başarısızlığa mahkum eden Türk Silahlı Kuvvetlerini devre dışı bırakmaya çalışıyordu.

Ama bu açıklama Abdullah Öcalan'ı kurtarmaya yönelik bir oyun da olabilirdi. Nitekim Osman Öcalan yaptığı açıklamada, "Silahlı mücadele geçerliliğini yitirmiştir diyemeyiz, ancak şunu söyleyebiliriz, siyasal mücadele ile sonuç almanın şartları mevcuttur. İşte böyle bir durumda yaşanan kilitlenmeyi açmak, demokratik bir gelişmenin önünü açmak için, hayati bir gereklilik olmaktan çıkan silahlı mücadele yerine, gelişmenin siyasal mücadele ile sağlanması gerekli görülmüştür. Silahlı mücadeleyi durdurmamızın nedeni budur" ifadelerini kullanmıştır.

2-23 Ocak 2000'de PKK VII. Olağanüstü Kongresini yaptı. ... İlginç kararlar alındı. ... En önemlisi silahlı mücadelenin bırakılarak, temel mücadele biçiminin "demokratik siyasal mücadele" olarak benimsenmesi kararıydı.

Örgüt içinde silahlı mücadelenin devamından yana olan gruplar olduğu kadar, dağlarda yaşamının bu insanlar için bir hayat tarzı haline gelmesi söz konusudur. ... Devletin 2003'te çıkardığı dolaylı af yasası çerçevesinde yapılan başvurular beklenenin çok çok altında kalmıştır.

Öcalan sonrası PKK'nın liderliğinde bir ikilik de göze çarpmaktaydı. Bir tarafta dağlardaki silahlı grupların liderleri, öte tarafta Avrupa'daki diplomatik liderler vardı.

Sonuç olarak, PKK'nın bölgedeki durumunu ve büyük oranda geleceğini belirleyecek olan, ABD'nin bölgedeki pozisyonu, Türkiye ile ilişkileri ve Irak'ın durumu olacaktır.

II. DİĞER TÜRKİYE KÖKENLİ KÜRT ÖRGÜTLERİ VE ULUSLAR ARASI ETKİNLİKLERİ

A. Siyasi Örgütler

1. Yurtdışındaki Durumları ve Eğilimlerinde Yaşanan Değişimler

Bu örgütler arasında yurt dışında en çok bilineni Kemal Burkay'ın liderliğindeki TKSP'dir. ... Örgüt, yurt dışındaki etkinliklerini Batı Almanya'da kurulan Kürdistan İşçi Dernekleri Konfederasyonu (KOMKAR) ve Fransa'da kurulan

Kürt İşçi ve Öğrenci Birliği bünyesinde sürdürmüştür. ... KOMKAR, etkinliklerini kültür ve sanat alanında yoğunlaştırmıştır.

Kendisine nihai amaç olarak "kendi kaderini tayin ilkesi" çerçevesinde "iki cumhuriyetli eşit federasyon kurulması"ni seçmiş olan TKSP ... stratejik açıdan "uluslararası demokratik güçlerin harekete geçirilmesine ve dış destek sağlanmasına" büyük önem vermiştir.

Bu haliyle örgütün Batılı devletler nezdinde çok fazla bir ağırlığı olmadığı, sadece Batı kamuoyu ve bazı kuruluşlar üzerinde etkisi bulunduğu söylenebilir.

Ekim 1992'de toplanan III. Kongrede ... öncelikle partinin adından "Türkiye" kelimesi çıkarıldı ve böylece partinin adı "Kürdistan Sosyalist Partisi" (KSP) oldu. Burkay bir röportajında bu ad değişikliğiyle KSP'nin diğer Kürt bölgelerinde örgütlenmeyi hedeflemediğini, zaten kendilerinin buna karşı olduklarını ve kendilerinin sadece Türkiye'deki Kürtleri temsil ettiklerini belirtti.

KSP Şubat 1995'te IV. Kongresini yaptı. Kongrede Türkiye'nin mevcut anayasasının Kürtlerin hak ve özgürlüklerini güvence altına alacak bir anayasa ile değiştirilmesi çağrısı yapıldı, çözümün federasyon olduğu tekrarlandı.

Bir başka Kürt hareketi de Kawa'dır. ... Kürdistan Proletarya Birliği adını alan örgüt, ilk kurulduğu yıllardaki ideolojisini ve yöntem olarak silahlı mücadeleye olan inancını sürdürdü. ... Kawa'nın bölge devletleriyle bir ilişkisi olmamıştır. Kawa, kuruluşundan bu yana bu tür ittifakların Kürtlerin aleyhine olduğuna inanmaktadır.

1980 sonrası yurtdışında varlığını sürdüren diğer örgütlerse *Rızgari* ve *Ala Rızgari*'dir. ... Yurt dışında fazla bir etkinliği bulunmayan ve daha çok basın, yayın ve kültür alanındaki çalışmalarıyla tanınan örgüt, merkez yayın organı olarak *Rızgari*'yi ve kitle yayını olarak da *Kurdistan Press*'i çıkarmaktadır.

1980 öncesi *Rızgari*'den ayrılan *Ala Rızgari*'ye mensup bir grupsa 12 Eylül'den sonra Irak'a geçerek Talabani'ye sığındı ve buralarda kamp kurdu. ... 1991'de *Rojev* (Gündem) adlı bir dergi yayınlamaya başladı. Örgüt ağırlıklı olarak Almanya, İsveç ve Avusturya'da örgütlenmiştir ve Kürt entelektüeller üzerinde etkilidir.

TKDP geleneğinden gelen ve daha çok Şivancılar grubunun devamı olarak bilinen Kürdistan İşçi Partisi, 1983'te Kürdistan Öncü İşçi Partisi (PPKK) adıyla yeniden örgütlendi. ... Partinin genel sekreterliğini İsveç'te yaşayan Serhat Dicle yapmaktadır.

En radikal Kürt örgütleri bile ideolojik açıdan Sovyet sosyalizminin yanlışı olduğunu, amaçsal açıdan özerklik, federasyon, kimliğin tanınması gibi çözümlerin Kürt sorununun çözümünde uygun olabileceğini söylemektedirler.

Küreselleşen dünyada mutlak anlamda bağımsızlığın olamayacağını gören bu örgütler, "bağımsız, birleşik Kürdistan" söyleminden vazgeçerek, federasyon, özerklik veya demokrasi temelinde çalışmaya başladılar.

ABD'nin tek süper güç olarak kaldığının anlaşılması, Kürt grupları ABD'ye daha iyimser bakmaya ve onun sayesinde bir şeyler yapmaya zorladı. Bu bakış açısı, "emperyalizm" kavramına yüklenen anlamın değişmesine yol açtı. Bu örgütlerin büyük çoğunluğu artık ABD'yi ve Batı'yı emperyalist olarak nitelendirmemekte ve emperyalizmi yeniden tanımlamaktadırlar.

Bu örgütlerin ... PKK kadar ses getirememeleri ve Batı'nın desteğini alamamış olmaları dikkat çekicidir. ... PKK her ne kadar Batılı ülkelerde terörist bir örgüt olarak nitelendirilmişse de Batı kamuoyunda Kürtlerin temsilcisi olarak algılanıyordu. Bunun en önemli nedeni PKK'nın sadece yurtdışında değil, yurtiçinde ve yurtiçine yönelik bir örgütlenme ve eylem stratejisine sahip olmasıydı. PKK'nın Batı tarafından muhatap kabul edilmesinin belki de en önemli nedeni, onun bu yönüydü. ... Silahlı mücadelenin kitleleri hareket geçirmede ve taraftar sağlamadaki etkisi inkar edilemez. ... Diğerleri "entel" kaldığından kitlesele ulaşamamışlardır.

2. Aralarındaki İlişkiler ve Birlik Girişimleri

PKK hep kendisini Kürtlerin tek temsilcisi olarak gördü veya böyle bir konum elde etmeye çabaladı. ... PKK bu örgütlerin Avrupa'daki elemanlarını öldürdü.

Özellikle TKSP, ilk kurulduğu yıllarda olduğu gibi PKK'ya yönelik sert eleştirilerde bulundu ve hiçbir hareketini onaylamadı. ... KOMKAR Genel Başkanı Abdülkerim Saydam, bazı Alman kuruluşlarının temsilcilerini de yanına alarak bir basın toplantısı düzenledi ve PKK'yı "adi bir terör örgütü" olarak nitelendirdi.

198'de PKK'nın diğer Kürt örgütlerine yaptığı eylem birliği çağrısı, TKSP, Kawa ve Rızgari tarafından, sivillere karşı şiddet eylemlerine başvurduğu gerekçesiyle reddedildi. Ama zamanla ... yumuşama oldu.

19 Mart 1993'te PKK ile KSP arasında yapılan bir protokolle ... Oluşturulması düşünülen "Kürdistan Ulusal Cephesi"nin ilk adımı sayılan protokolde, çözüm yolu olarak "demokratik federasyon" öneriliyordu.

Bundan sonra KSP'nin PKK'ya yaklaşımında orta yol izlediği ve Burckay'ın PKK'yı açıkça eleştirmekten vazgeçtiği görüldü.

1994'te de Kawa, Tekoşin, KUK ve Yekbun bir araya gelerek, Kürdistan Sosyalist Birlik Platformunu oluşturdular. Yöntem olarak silahlı mücadeleyi destekleyen örgütlerden oluşan bu birlik, Rızgari, PKK ve KSP'yi içine almadı.

1999'da Öcalan'ın yakalanmasından sonra, PKK'nın silahlı eylemleri geçici olarak askıya alması üzerine Kawa, Rızgari, KUK, Tekoşin ve Kürdistan Devriminin Kızıl Peşmergeleri'nin yönetim kadrosu Kuzey Irak'ta bir araya gelerek yeni bir örgütlenmeye gitme kararı aldılar. Böylece kısa adı PSK olan *Partiya Sorejan Kurdistan* (Kürdistan Devrim Partisi) kurularak bir yönetim konseyi oluşturuldu. Aylarca gizlenen ve Barzani tarafından da desteklenen örgütün başına Mehmet Bilen seçildi.

3. Şemsiye Örgüt Kurma Çabaları

a. "Sürgündeki Kürdistan Parlamentosu" ve Etkinlikleri

PKK'nın 1995 başında DEP'in kapatılmasından sonra yaptığı V. Kongrede aldığı karar doğrultusunda ... "Sürgünde Kürdistan Parlamentosu – PKDW" kurulduğu ilan edildi. "Kuzey Kürdistan'da ve sürgünde yaşayan Kürtleri temsil ettiği" ileri sürülen PKDW, toplam 65 kişiden oluştu. ...PKDW'nin özellikle AP'deki siyasi gruplarla kurduğu temaslar önemli sonuçlar doğurdu. ... PKDW 26 Eylül 1999'da yapılan 11. Genel Kurul toplantısında kendini feshederek yerini Kürdistan Ulusal Kongresine bıraktı.

PKDW, PKK'nın bir organı olma imajını silmeyi başaramadı. ... Burckay gibi bazı Kürt liderler de "bütün Kürtleri temsil etmesi düşünülen" PKDW'ye katılmayı kabul etmediler.

b. "Kürdistan Ulusal Kongresi" ve Etkinlikleri

9 Şubat 1999'da hazırlık komitesi "Kürdistan Ulusal Kongre Sözleşme Projesi"ni hazırladı. ... PKDW'den farklı olarak bütün Kürtleri içinde barındırmayı amaçlayan pankürdist bir hareket izlenimi vermekteydi. ... PKK toplantıya 20 temsilci gönderdi. ... KDP lideri Mesud Barzani ve KSP lideri Kemal Burckay kongreye katılmayı reddettiler. KYB lideri Celal Talabani ise beş temsilci gönderdi. ... Toplantıda İsmet Şerif Vanlı KNK başkanlığına seçilirken, Abdullah Öcalan *onursal başkan* ilan edildi. ... Böylece PKK, Avrupa'da meşru bir zeminde ve tüm Kürt grupları bünyesinde toplayarak Kürtlerin tek temsilcisi sıfatıyla hareket edebilme olanağını yakalamış oldu.

B. Kültürel Örgütler ve Çalışmaları

Kürtlerin kültürel alandaki etkinliklerinde İsveç'in müstesna bir yeri vardı. Çünkü İsveç, nispeten iyi eğitim görmüş ve Kürt siyasi örgütlerinden bağımsız çalışma yürüten Kürt kökenli yazar, gazeteci ve entelektüellerin yaşadıkları bir ülkeydi.

2. Enstitüler ve Çalışmaları

a. Paris Kürt Enstitüsü ve Şubeleri

Kürt dili ve tarihi üzerine Rusya başta olmak üzere birçok Avrupa ülkesinde en az 200 yıldır çalışmalar yapılmaktaydı. Kürtlerin bu çalışmalara dahil olmaları ve bağımsız çalışmalar yürütmeye başlamaları ancak 1980'lerde gerçekleşebildi. ... Kendal Nezan'ın başkanlığını yaptığı ve Fransa'da önde gelen hükümet yöneticileriyle sıkı ilişkisi olan enstitünün etkinlik alanı kültürle sınırlıdır ve tüzüğünde siyasete karşılmayacağı açıkça yazılıdır.

b. Diğerleri

Mayıs 1989'da kurulan Brüksel Kürt Enstitüsü ise kendisini "hiçbir siyasi parti ve tandansa bağlı olmayan" bir kurum olarak nitelemekle birlikte, aslında 1978 sonunda kurulan Tekoşin örgütünün bir devamıdır.

Med-TV adı altında kurulan televizyon 1995'te ... yayınlarına başladı. ... merkez bürosu Londra'da olmakla beraber yayınlanan programların çoğu Brüksel'deki stüdyolarda çekilmekteydi. ... Yayınlarda ağırlıklı olarak iki Kürt diyalekti (Kurmanci ve Zazaca) ve Türkçe kullanılmaktaydı. ... Ortak dil oluşturulması için özellikle Kurmançî'nin standartlaşması ve yaygınlaşmasında büyük rol oynadı.

Nisan 1999'da yayın lisansı süresiz olarak elinden alınan Med-TV, 29 Mayıs'tan itibaren Cudi-TV adıyla yeniden yayına başladı. Temmuz 1999'da CTV yayınlarını durdurdu ... Ağustos 1999'dan itibaren Medya-TV adıyla yeni bir televizyon kanalı yayına girdi.

Bu televizyonların PKK'nın yanı sıra PKK'ya muhalif olan diğer siyasi örgüt liderine de kapılarını açması, tamamen PKK'nın denetiminde bir televizyon olmadığını veya belki daha doğrusu PKK'nın diğer örgütlerle de ilişkilerini geliştirme ve onları da içine alma (aynen PNK-Bakur ve KNK'da olduğu gibi) stratejisinin bir parçası olarak görülebilir. Bu, PKK'nın bütün Kürtlerin temsilcisi olduğunu göstermeyi amaçlayan stratejinin bir parçasıdır.

C. Uluslar arası Kürt Konferansları

Son yıllarda uluslararası Kürt konferanslarının hep çeşitli Batılı kuruluşların öncülüğünde düzenlenmesi ve ağırlıklı olarak Batılı devletlerin görüşlerini yansıtmaması, Kürtlerin 1989'da Paris konferansında ileri sürdükleri, Kürt sorununda Batılı ülkeler inisiyatifi ele almak istiyorlar öngörüsünü doğrulamaktadır. Bu konferanslar Kürt sorunu konusunda artık Kürt örgütlerinin değil, Batılı devletlerin inisiyatif sahibi olduklarını ve kendi istedikleri bir çözümde uzlaşabilmek için bu tip toplantılar düzenledikleri düşüncesini güçlendirmektedir. Kürtler artık kendi tayin ettikleri kadere değil, Batı'nın tayin ettiği kadere razı olmakla karşı karşıyadırlar.

Üçüncü Bölüm

YABANCI DEVLETLERİN VE ULUSLARARASI ÖRGÜTLERİN KÜRT SORUNUNA YAKLAŞIMLARI

I- YABANCI DEVLETLERİN KÜRT POLİTİKALARI

A. Batılı Devletlerin Kürt Politikaları

1. Batılı Devletlerin Politikalarında Rol Oynayan Genel Etkenler

Soğuk Savaş sonrası Batı'nın Türkiye'deki Kürtlere ilgisi olağanüstü artmıştır. Bunun çeşitli nedenleri vardır. Bunlardan birincisi, Kürt hareketinin özellikle Avrupa'daki lobbiesinin başarılı etkinlikleridir. İkincisi, Avrupa'nın bir Kürt nüfusa sahip olması ve artan bu nüfusun, geldikleri ülkelerdeki sorunu buraya taşımalarıdır. Yani artık Batı'nın da bir Kürt sorunu vardır. ... Üçüncüsü, Batı'nın azınlıkların korunması ve azınlık/insan hakları konusundaki genel eğilimi de, Kürt sorunuyla ilgilenmelerine yol açmaktadır. ... Dördüncüsü, Türkiye'nin bir Batı ülkesi olarak AB'ye girmek istemesidir. ... Sonuncu ve en temel neden ise, Batılı devletlerin Ortadoğu ve Türkiye'ye yönelik politikalarında Kürtlerden yararlanmak istemeleridir. Eğer reel politikten kaynaklanan çıkarlar olmasaydı Batı'nın Kürt sorununa ilgisi hiç şüphesiz çok daha etkisiz ve cılız kalırdı.

Batı'da Kürt sorununa yaklaşımda iki farklı eğilim vardır. Birincisi, Kürt sorunu ile PKK'yı özdeşleştiren ya da en azından arasında kesin bir ayırma gitmeyen eğilim ki bunu ana hatlarıyla Avrupa temsil etmektedir. İkincisi, Kürt sorunu ile PKK arasında kesin bir ayırım yapan ve ikisini ayrı değerlendiren eğilimdir. Bunu da ABD temsil etmektedir. Bu iki farklı eğilimin doğmasında birtakım siyasal ve stratejik nedenlerin yanı sıra, Avrupa'nın Kürt göçmenlere daha açık bir konumda olmasının etkisi vardır.

Görünürde ABD ve Batı Avrupalı ülkeler NATO müttefiki olan Türkiye'yi PKK'ya karşı desteklemektedirler. Ama bu destek sadece sözden ibaret kalmakta, kimi devletler doğrudan, kimileriye dolaylı olarak PKK'dan yana tavır almaktadırlar. Bu devletlerin PKK'yı desteklemeleri dört biçimde olmaktadır. Bunlar devlet girişi, devlet desteği, devlet hoşgörüsü ve devlet zaafıdır. Batılı devletler Türkiye'yle karşı karşıya gelmemek ve kamuoyunun kendilerine düşmanca tutum takınmasını engellemek için PKK'ya olan desteklerini gizlemekte ve araya taşeronlar koymaktadırlar. Bunlar bazen küçük Avrupa devletleri ve bölge devletleri olurken, bazen de çeşitli insan hakları kuruluşları olmaktadır.

1990 sonrası Batı, yeni dünya ve bölge yapılanması içinde "Türkiye'nin bölgesel bir güç" olmasını engellemek istemektedir. Bu bölgede inisiyatifin güçlü bir Türkiye'nin eline geçmesi, Batı'nın manevra alanının sınırlanması anlamına gelmektedir. Ayrıca güçlü bir Türkiye, pazarlık gücü yüksek bir Türkiye demektir. Halbuki Avrupa yanında zayıf, denetlenebilir ve yönlendirilebilir bir Türkiye istemektedir. Bunun için PKK iyi bir araçtır.

İkinci olarak, bazı çevrelere göre Batının PKK'ya desteği kıta Avrupa'sının büyükleri ile ABD arasında, Ortadoğu ve Kafkasya üzerindeki çıkar çatışmasından kaynaklanmaktadır. Bu çerçevede ABD'nin Kuzey Irak Kürtlerini kullanmasına karşı, Avrupalı devletler PKK kozunu ellerinde tutmak ve böylece ABD'yi dengelemek istemektedirler.

Son olarak, Batı terörizmi temelde ulusal, yani ülkenin iç işi olarak görmekte, ... "uluslararası terörizm" konusunda işbirliği yapması gereğine inanmaktadır. ... Batı'nın terörizm konusunda bu tür kısmi bir yaklaşım benimsemesinin nedeni, "ulusal terör"ün belli ekonomik, sosyal ve siyasal koşullarda ortaya çıktığını ve bu koşullar giderilmeden terörizmin engellenemeyeceğini düşünmesidir.

2. ABD'nin Türkiye'deki Kürtlere Yönelik Politikası

a. Genel Olarak

ABD'nin Türkiye dışındaki Kürtlere yönelik politikaların ortak yönü ... Ortadoğu petrolü üzerindeki çıkarlarını korumaktır.

b. 1980 Öncesi Dönem: Kürt Hareketindeki Gelişmeleri Uzaktan İzlemesi

1962'de ABD Türkiye'ye Kürtlere bazı kültürel haklar verilmesi yönünde öneriler getirdi. Hatta Diyarbakır'da Kürtçe yayınlar yapılması için bir radyo istasyonu hediye etmek istedi. Ama Milli Güvenlik Kurulu (MGK) bu öneriyi geri çevirdi. Benzer öneri İran'a da yapılmış ve bu kabul edilerek, Kirmanşah'da bir radyo istasyonu kurulmuştu. ABD heyeti ayrıca Türkiye'ye Kürt öğrencilere masrafları kendilerine ait olmak üzere Kürtçe eğitim vermeyi önerdi. Bu da reddedildi. Heyetin son önerisi ise yine masrafları kendilerine ait olmak üzere Kürtçe-Türkçe sözlük basıydı, bu da kabul edilmedi. Bir başka iddiaya göre, 1965'te ABD Türkiye'ye bağlanacak bir Kürt federe devleti için dönemin başbakanı Süleyman Demirel'in ağzını aradı.

1972'de Irak'ın SSCB'yle anlaşma yapması ve Irak Petrol Şirketini millileştirme girişimleri, ABD'nin bölgeye ve Kürtlere olan ilgisinin artmasına neden oldu. ... Irak Kürt hareketini kendi çıkarları doğrultusunda desteklemeye itti.

1975'te Kissinger Türkiye'ye yaptığı ziyaret sırasında, ana muhalefet lideri Ecevit'in, ABD'nin Kürt sorununa niçin ilgi gösterdiğini ve İran-İrak arasındaki diplomatik flörtün ne anlama geldiğini sorması üzerine, ABD'nin Kürtlere yardım yaptığını, ama yakında İran ve Irak arasında anlaşma yapılırca bu işten ellerini çekeceklerini söyledi. Gerçekten de kısa süre sonra anlaşma yapıldı ve ABD'nin Irak'taki Kürtlere ilgisi son buldu.

1979'da CIA ... Rapora göre uzun dönemde en iyi çözüm yolu Türkiye'nin doğusundaki ekonomik ilerlemenin hızlandırılmasıydı. ABD bu dönemde Türkiye'deki sorunu bir "etnik sorun" olarak değil, "az gelişmişlik sorunu" olarak değerlendirmekteydi.

c. 1980-1986 Dönemi: İnsan Hakları İhlalleri Çerçevesinde Kürtlerle İlgilenmeye Başlaması

21 Eylül 1984'te ABD PKK'nın ilk saldırılarının hemen ertesinde Dışişleri Bakanlığında Kürt uzmanı olarak tanınan William L. Eagleton'ı Şam Büyükelçisi olarak atadı. Eagleton'ın burada PKK ile temasları oldu .

ABD Senatosu Dışişleri Komisyonu tarafından her yıl yayımlanan ve tek tek ülkelerin incelendiği "İnsan Hakları Uygulamaları Konusunda Ülke Raporları"nda açıkça görülüyordu. ... "Kürtler, Araplar, Ermeniler ve Rumlar" olduğu söylenen raporda ayrıca, Türk hükümetinin bu "etnik grupları" asimile etmeyi amaçladığı ve etnik farklılıkları giderici uygulamalara giriştiği vurgulanmaktaydı.

Türkiye'nin resmi olarak Kürtlerin varlığını tanımadığını, ama gerçekte Türkiye'de 8-10 milyon civarında "Kürt etnik azınlık" bulunduğunu ve Türkiye'nin bunları ulusal birliğine tehdit olarak gördüğü için baskı uyguladığını belirtmekteydi. Raporda Türkiye "Kürtçe konuşan halka karşı ayrımcılığa son vermeye ve onların varlığını kabul etmeye çağrılmaktaydı.

d. 1987-1990 Dönemi: "Kürt Sorunu"yla İlgilenmeye ve Türkiye'yi Eleştirmeye Başlaması

ABD, 1987'den itibaren ... eleştirmeye başladı. ... Kürtlerin ekonomik koşulların bozuk olduğu bir bölgede yaşamakta olduğu ve "silahlı Kürt gerillalar"la yapılan mücadelenin onların bu durumunu daha da kötüleştirdiği belirtilmekteydi. "Kürt etnik kimliği"ni de ele alan raporda hükümetin uyguladığı politikalarla bu kimliği zedelediği, Kürt kültür ve tarihine ilişkin kitapları yasakladığı, Kürtçe'nin kullanılmasına izin vermediği anlatılmaktaydı.

1988'de yayımlanan Ülke Raporlarında ... Türkiye'nin Lozan Antlaşmasının azınlıklara ilişkin hükümlerine aykırı davrandığı vurgulanmaktaydı.

1987'den itibaren ABD'nin böyle bir politika değişikliğine gitmesine iki gelişme neden oldu. Bunlardan birincisi, SSCB'de yaşanan değişimle birlikte Soğuk Savaşın aşınması, ikincisi, Ortadoğu'da yaşananlar (İran-İrak Savaşının İran'ın lehine dönmesi ve sona ermeye başlaması) ve Kürt hareketindeki gelişmelerdi.

SSCB tehlikesini üzerinden atan bir Türkiye'nin kendisine olan bağımlılığının azalması, Soğuk Savaş sonrası dönemde ABD'nin Orta Asya ve Ortadoğu'daki çıkarları açısından Türkiye'nin kilit rol oynayan bir ülke olacağını düşünmesi de ABD'yi Kürtlerle ilgilenmeye iten diğer nedenlerdi.

Bütün bunlardan ötürü ABD, Türkiye'ye karşı belki PKK kozunu değil, ama "Kürt" kozunu elinde bulundurmamak istemekteydi.

1989-1991 arasında yayımlanan raporlarda ABD'nin 1987 raporundaki tutumunu sürdürdüğü, ayrıca bunlara bir de *savaş hukukunun ihlali* konusunu eklediği görüldü. ... 1989'da ABD'de Kürtlere olan ilginin daha da arttığı görüldü. Amerika'nın Sesi radyosundan Kürtlerle ilgili yayınlar yapılmaya başlandı.

e. 1991-1994 Dönemi: PKK-Kürt Sorunu Ayrımı Çerçevesinde Kürt Politikasını Netleştirilmesi

Körfez Savaşının ardından Kuzey Irak politikasının da etkisiyle ABD, Türkiye'deki Kürtlere yönelik politikasını netleştirmeye başladı. Bu politikanın temelinde "*PKK'ya hayır, Kürt sorununa evet*" diyen bir anlayış vardı.

Türkiye ABD'nin hem Ortadoğu, hem Orta Asya politikası açısından vazgeçilmez bir ülkeydi. ABD'nin İran ve Irak'a uyguladığı çevreleme politikasının (*dual containment*) iyi işlemesi için, Çekiç Güç'ün kalması için, Kafkaslar ve Hazar petroleri konusunda Rusya'yı dengelemek için ve Ortadoğu Barış Sürecinde İsrail'in müttefiki olarak Türkiye'ye gereksinimi vardı.

1992'de ... Herhalde ABD yönetimi PKK'nın başarı şansını anlamaya ve buna göre politika izlemeye çalışmıştır.

ABD Nevruz olaylarından sonra artık Türkiye'ye daha eleştirel yakışmaya ve PKK konusunda elde ettiği istihbaratı Türkiye'yle paylaşmakta isteksizlik göstermeye başlamıştı. Ayrıca bu yıl ABD'nin PKK'ya yardım malzemesi attığı yönünde iddialar olduğu da hatırlanmalıdır.

ABD artık Kürt sorununu sadece bir terör sorunu olarak görmüyor, bunun gerisinde Türklere Kürtler arasında gerilimlerin yattığını belirtiyor ve işkence ve yargısız infazlardan söz ediyordu. ... Bunda Kürtler lehine çalışan Yahudi lobisinin etkisi vardı.

ABD yönetimi 19 Mayıs 1993'te ... sorunun sadece askeri yollarla çözümlenemeyeceğini bir kez daha vurguladı.

Christopher açıkça, Türkiye'nin insan haklarında gelişme sağlamaması halinde ABD yardımlarının azalacağını ima etmekteydi.

f. 1994 Sonrası Dönem: Kürt Sorununun Çözümüne Yönelik Baskı Uygulamaya Başlaması

Mayıs 1994'te Temsilciler Meclisi Tahsisat Komitesi Türkiye'ye yapılan yardım miktarını azaltmakla kalmayıp, bu yardımın % 25'ini de Türkiye'nin insan hakları uygulamalarındaki iyileşme koşuluna bağlayan bir yasa tasarısı hazırladı. ... % 10'unu Türkiye'nin Kürt politikalarındaki iyileşme koşuluna bağladı.

1995'te ... Türkiye'nin insan hakları konusunda dile getirdiği en sert ve en eleştirel açıklamaları içermekteydi. Raporda işkence, yargısız infaz, köy yakma, göçe zorlama ve sivillere yönelik hava saldırıları geniş yer tutmaktaydı. ... Güvenlik güçlerinin PKK ile mücadelede insan haklarını ihlal etmeyi sürdürdükleri belirtildi.

ABD yaklaşımı, 1994'ten itibaren yerini Türkiye'nin politikalarını açıkça eleştiren ve onun üzerinde baskı kurmayı amaçlayan bir yaklaşıma bıraktı.

1995 Ülke Raporlarında ... "birçok insan hakkı ihlalinin mağdurunun Kürt etnik kimliğini açıkça ifade eden kişiler olduğu" belirtilerek, ihlallerin sorumlusunun güvenlik güçleri olduğu ima edilmektedir.

ABD artık, Türkiye'nin "önce terör bitsin, sonra reformlar yapılsın" yaklaşımını hatalı buluyordu.

Türkiye'nin toprak bütünlüğü bozulmadan bölgenin kalkındırılması, etnik kimliğin tanınması, ifade özgürlüğü ve birtakım kültürel hakların verilmesi sayesinde bu çözüme ulaşılabileceğini belirtmektedirler. Bunları yapmamak için artık Türkiye'nin bahanesi de kalmamıştır.

ABD'nin Türkiye'deki Kürt sorununun çözümünde üç yönlü bir rol üstlenmesi olası görünmektedir. Birincisi ve en kolayı, Türkiye'deki demokratik kuruluşların desteklenmesidir. ... İkincisi, Clinton yönetiminin İran ve Irak'a uyguladığı çifte çevreleme politikasından vazgeçerek, bölgedeki siyasi gerçekleri kabullenmesi ve böylece, Türkiye'nin bölgedeki askeri rolünü azaltmasıdır. Bu gelişme Türk siyasetinde ordunun ağırlığının azalmasına yardımcı olabilir. Üçüncüsü, Kürt sorunu konusunda fazla güdültü koparmadan Türkiye üzerinde baskı kurulmasıdır.

ABD'nin verdiği sözün ne kadar arkasında durabileceğini kestirmek zor olsa da, bölgesel olarak Irak'ta istikrar arayışı çabaları ve küresel düzeyde terörle mücadele, ABD'yi Türkiye'ye ciddi biçimde yardım etmeye zorlamaktadır. ABD hem 11 Eylül sonrası oluşan yeni uluslar arası konjonktürde Türkiye'yi yanında görmek istemekte, o nedenle güvenini kazanmaya çalışmakta, hem de Irak'ta oluşacak Kürt federe yapılanması konusunda Türkiye'nin desteğini ya da en azından hoşgörüsünü kazanmak istemektedir. Tüm bunlar için PKK'nın tasfiyesinde ciddi davranmak zorundadır.

3. Avrupalı Devletlerin Kürt Sorununa Yaklaşımları

a. Batı Avrupa ve İskandinav Devletleri

Türkiye'yle az ilişkisi olan, dolayısıyla reel politik zorunlulukları bulunmadığından Kürt sorunu konusunda daha sert tepki gösterebilen küçük devletler, ... bir bakıma büyük devletlerin Kürt politikalarının bir aracı durumuna düşmektedirler.

Büyük devletlerin Türkiye'deki Kürt sorununa yaklaşımlarını ise büyük oranda Almanya'nın tutumu belirlemektedir.

i. Almanya

(a) 1980- 90 Dönemi: Kürtlerle İlgilenmeye Başlaması

Federal Almanya'daki bütün partiler Türkiye'de bir "Kürt azınlık" olduğu, insan haklarının çiğnendiği ve demokratik bir işleyişin olmadığı görüşünde birleşmişlerdir.

Federal Suç Bürosu PKK'yı "tehlikeli bir örgüt" olarak nitelendirmiş ... Operasyonlar sonucu Şubat 1988'de 12 PKK'lı yönetici tutuklanmıştı. Alman Federal Mahkemesi 18 şubatta yayınladığı bir basın bildirisiyle PKK'nın Alman Ceza Yasası açısından "terörist bir örgüt" olduğunu duyurmuştur.

Gelecek yıllarda Türkiye'nin demokratikleşme yönünde ciddi adımlar atmaması, Almanya'nın Kürtlere olan ilgisinin artmasına bahane oluşturacak önemli bir etken haline gelecektir.

(b) 1991-1992 Dönemi: Kürt Sorununun Türkiye'yle İlişkileri Etkilemeye Başlaması

Bu ilginin artmasının önemli bir nedeni, Almanya'daki Kürt nüfustur. Bu kaçınılmaz olarak Almanya'yı sorunun tarafı haline getirmiştir. İkinci neden ise, özellikle Soğuk Savaşın sona ermesiyle Almanya'nın bir "dünya politikası" izlemeye başlaması ve bunun temelini de "azınlıklar"ın oluşturuyor olmasıdır. ... Üçüncü neden, Almanya'nın başını çektiği Batı Avrupa'nın ABD ile olan rekabetidir.

Türkiye'nin 1991 Ağustos ve Ekim aylarında ilk kez "meşru müdafaa" gerekçesine dayanarak Kuzey Irak'a sınır ötesi operasyon gerçekleştirmesi ... özeldir Türk-Alman ilişkilerinde genelde Türk-Batı Avrupa ilişkilerinde olumsuz bir etken olarak yer almaya başlamıştır.

Dünya politikasında söz sahibi olmak isteyen Almanya, ABD'nin tek başına bölgeyi denetimi altına almaya yönelik çabalarından rahatsızdır. O nedenle ABD'nin dışladığı İran'la ilişkilerini geliştirmekte, Türkiye'ye ve ABD'nin denetimine giren Kuzey Iraklı Kürt gruplara karşı PKK'yı kullanmaya çalışmaktadır.

Bundan sonra Almanya Kürt sorununa olduğu kadar PKK'ya da iyimser bir gözle bakmaya başlamıştır. Alman Anayasayı Koruma Örgütü'nün yayımladığı 1991 yılını inceleyen raporda PKK, "terör örgütü" yerine "en aktif Kürt örgütü" olarak nitelendirilmiştir.

(c) 1993-1996 Dönemi: "PKK Karşıtı Kürt Yanlısı" Politika İzlemesi

26 Kasım 1993'te Almanya PKK'yı yasakladığını açıkladı. ... 1990'ların PKK yanlısı yaklaşımı, 1994'ten itibaren yerini PKK karşıtı, ama Kürt yanlısı bir tutuma bırakmaya başladı.

Almanya PKK'nın ülkesindeki çalışmalarına göz yumacak, PKK da Almanya'da kamu düzenini bozucu eylemlerden kaçınacaktı. ... Öcalan silah satışlarının durdurulmasını istemişti. Bu pazarlık sonucu PKK 1996'da Almanya'daki şiddet eylemlerine son verdi.

(d) 1997 ve Sonrası Dönem: PKK'yı Siyasallaştırma Çabaları

Haziran 1997'de Brüksel'de 11 Avrupa ülkesinin istihbarat örgütleri arasında yapılan toplantıda verildi. Toplantıda PKK'ya bir terör örgütü olarak değil, siyasi karakteri ağır basan bir parti olarak bakılması kararlaştırıldı.

1994'te başlayan Alman-PKK pazarlığının sonucu ortaya çıktığı anlaşılan bu yaklaşım ayrıca, Almanya'nın PKK'yı siyasallaştırma ve meşru bir zemine çekme çabasının bu ürünüydü. Yani PKK artık Avrupa'nın istediği gibi bir örgüt olacak ve böylece Kürt sorunuyla özdeşleştirilebilecekti.

PKK'ya karşı resmi yasağı sürdüren Almanya Öcalan'ın yakalanmasından sonra aynen ABD gibi bunun Türkiye için büyük bir fırsat olduğunu söyleyerek Türkiye'yi yeniden yapılanmaya ve Kürt sorununu barışçı yollarla çözmeye çağırıyordu. Almanya'nın bu çağırısı Türkiye'nin Aralık 1999'da AB'ye adaylığının kabul edilmesiyle daha da önem kazandı.

(ii) Fransa

Fransa PKK ile Kürt sorunu arasında ayırım yapılmasını, PKK eylemlerinin hiçbir biçimde onaylanamayacağını, ama Kürtlere de birtakım 'azınlık hakları'nın verilmesi gerektiğini savunmuştur.

Fransa yıllar boyu terör eylemlerine girişen Korsika ayrılıkçılığı ile mücadele etmiş bir devletti.

Almanya'nın 1998 başında PKK'yı terör örgütü olmaktan çıkararak kararını benimsemeyen Fransa ... Fransa'yı asıl ilgilendiren konu Türkiye'deki insan hakları ve Kürt sorunu olmuştur.

c. Rusya Federasyonu

SSCB'nin dağılmasından sonra Rusya Federasyonu PKK'yla doğrudan ilişki kurdu. ... Rusya'yı böyle davranmaya iten nedenlerin başında, Çeçenistan sorunu konusunda Türkiye'nin Çeçenleri destekleyen tutumu gelmekteydi.

İkinci neden, Türkiye'nin Orta Asya Türk Cumhuriyetleriyle geliştirdiği ilişkiler ve Hazar petrol boru hattı meselesiyle ilgiliydi. Türkiye'nin doğusunda yaşanan istikrarsızlık petrol boru hatlarının Rusya'nın istediği bir güzergahtan geçmesini sağlayabilecekti. ... Ayrıca Ruslar hayati çıkarlarının bulunduğu Orta Asya ve Kafkaslardaki etki alanlarını Türkiye'ye bırakmaya da niyetli değillerdi. Bu ülkelerin Türkiye'yle değil, kendisiyle BDT çerçevesinde ilişkilerini geliştirmesini istemekteydi.

Türkiye'nin Osmanlı misyonuyla KEİÖ'yi kurduğu ve bu çerçevede yayılmacı bir politika izlediği, PKK'ya verilecek destekle Türkiye'nin bir tehdit unsuru olmaktan vazgeçirilebileceği belirtilmekteydi.

1996' dan itibaren Öcalan'ın Kafkasya petrol boru hatlarının Doğu Anadolu'dan geçmesine izin vermeyecekleri yönündeki açıklamasını 1997 başındaki patlamayla hayata geçirmesinin arkasında da Rusya'nın bulunması olasıydı.

Nisan 1997'de Jeopolitik Komitesi tarafından hazırlanan *Rusya - Batı: Dünyanın Yeni Jeopolitik Haritası* adlı raporda PKK'nın ciddi bir biçimde desteklenmesi, bunun için silah donanımlarının modernize edilmesi, Belarus, Dağlık Karabağ ve Ermenistan topraklarında özel kamplar açılması ve Türkiye'ye karşı "Stratejik Doğu Bloku" adıyla Ermenistan, Bulgaristan, Yunanistan, Rusya, İran, Irak, Yugoslavya ve Kürtlerden oluşan bir blok kurulması gerektiği, böylece Rusya'nın eski nüfuz alanında yeniden etkinlik kazanabileceği belirtilmekteydi. Bu rapor

elbette Duma'da görüşülmediği ve bağlayıcı bir niteliğe sahip olmadığı için Rus hükümetinin görüşlerini yansıtmamaktaydı. Ama Jeopolitik Komitesinin hangi güdülerle Kürtleri desteklediğini göstermesi bakımından önemliydi.

iii. 1998 ve Sonrası Dönem: Türkiye'yle İlişkileri Düzeltme Çabaları ve Duma'nın Olumsuz Tutumu

Rus doğalgazını Karadeniz altından Türkiye'ye taşıyacak bir boru hattı (*Mavi Akım*) için anlaşmaya varılması ilişkilerin yumuşamasına yol açtı.

Türkiye, Mossad'ın yardımıyla Öcalan'ın uydu telefonundan yaptığı görüşmeleri dinleyerek onun Moskova yakınlarındaki Odintsovo'da olduğunu saptadı. ... Bu arada 4 Kasım'da Duma Öcalan'ın siyasi sığınma isteğini oy çokluğuyla kabul etti.

Rusya'nın Kürt politikasının şekillenmesinde bundan sonra Çeçenistan sorununun yanı sıra, Türkiye ile ticari ilişkilerin de önemli bir rol oynayacağı söylenebilir.

B. Ortadoğu Devletlerinin Kürt Politikaları

1. Genel Olarak

... Bunların hepsinde ortalama % 10 dolaylarında Kürt yaşamakta ... bunların hiç birisinin Türkiye'deki Kürtlere ilişkin bir politikası bulunmamaktadır. Başka bir deyişle bu ülkelerin Türkiye'deki Kürt politikaları sadece PKK'ya endekslenmiştir. ... Bunların hepsi Kürtleri bir şekilde birbirlerine ve Türkiye'ye karşı kullanmaktadır. ... bunların Türkiye karşıtı tavır almalarında özellikle 1990'dan itibaren Türk-ABD-İsrail ilişkilerinin önemli bir rolü vardır. ... Son olarak Suriye ve kısmen de İran, PKK üzerinden Türkiye'yle "dolaylı bir savaş" yürütmektedir.

2. Suriye

a. PKK Kartını Kullanmasının Genel Nedenleri

İki ülke arasında PKK sorununun varlığı, aslında kötü ilişkilerin nedeni değil sonucudur. O halde Suriye'nin, ilk ortaya çıktığı günden 1998 sonuna değin PKK'nın koruyuculuğunu üstlenmesinin nedenlerinin önemli bir kısmı Türkiye-Suriye ilişkilerindeki genel sorunlarda aranmalıdır.

Bunlardan birincisi su sorunudur ... ikincisi, Hatay sorunudur ... Üçüncüsü, Türkiye'nin İsrail karşısındaki tutumu ... Dördüncüsü, Suriye Kuzey Irak politikasında etkili olabilmek ve Türkiye ve ABD'nin politikalarına karşı da PKK'dan yararlanmıştır. ... Dolaylı bir neden olarak, 1980'lerde Suriye'nin bir NATO ülkesi olan Türkiye'ye karşı, müttefiki konumundaki SSCB'nin istekleri doğrultusunda hareket ederek PKK'ya kucak açtığı da düşünülebilir. ... Bu nedenlere bir ele Suriye'nin uyuşturucudan sağladığı gelirden PKK'nın önemli katkısı olduğu eklenmelidir. Özellikle 1990'dan sonra bütçesindeki açığın bir bölümünü (yaklaşık % i8'ini) uyuşturucu gelirleriyle kapatmaya çalışması sonucu Suriye, uyuşturucu kaçakçılığı konusunda PKK'yla işbirliği içine girmiştir. Hafız Esad'ın kardeşi Rifat Esad'ın denetimindeki uyuşturucu şebekesinin sevkiyat ve teslimat işlerinin PKK tarafından yapıldığı göz önüne alınırsa, Suriye'nin PKK'ya desteğinin bir nedeni daha ortaya çıkar.

1970'lerden başlayarak Suriye'nin Türkiye'ye karşı izlediği politika üç temele dayandırılmıştır. Bunlar, Türkiye aleyhine faaliyet gösteren gruplara yardım etmek, Türkiye-Suriye sınırında değişiklik yapılması seçeneğini canlı tutmak ve amaçlarını geniş bir zamana yayarak Türkiye'yi zayıfladığı bir anda bir oldu bitti ile karşı karşıya getirmektir. (Bölükbaşı)

Su sorununun kökeni 1973'te Fırat üzerinde yapılan Keban barajının işletmeye sokulmasıyla başlamıştır. Çünkü aynı sıralarda Suriye'de Fırat üzerinde Tabka barajını kumuştü ve Keban nedeniyle Tabka barajında su toplamada yaşanan güçlük neticesinde ilk kez sorun açığa çıkmıştı. Daha sonra Karakaya ve Atatürk barajlarının işletmeye sokulması, sorunların alevlenmesinde önemli rol oynadı. ... Suriye Fırat'ı "uluslararası sular" olarak nitelendirirken, Türkiye bunların "sınır aşan sular" olduğunu belirtmektedir. ... Uluslararası sular, yakalanı iki veya daha fazla devletin egemenliği altındaki sular olup genellikle paylaşılırlar. Sınır aşan sular ise kaynağı bir ülkede bulunmakla birlikte iki veya daha fazla ülkenin topraklarını kat eden sulardır. ... Bu sular için ortak egemenlik ilkesi uygulanamaz. ... Suriye "paylaşma" dan söz ederken, Türkiye hakkaniyet ilkesi çerçevesinde "tahsis"ten söz etmektedir. ... Türkiye'nin haklı konumda olduğu söylenebilir. ... GAP tamamlandığında Fırat nehrinden Suriye'ye akan sular da yarı yarıya bir düşüş olacaktır. Ayrıca bölgede sulamanın başlamasıyla birlikte bu ülkeye giden suyun kalitesi de bozulacaktır. Suriye elektrik enerjisinde kısmen, endüstriyel kullanıma, sulama ve içme gereksinimi bakımından neredeyse tamamen Fırat'a bağımlıdır. Nüfusu yılda yaklaşık % 3,7 artan Suriye, GAP uygulamaya girmese bile yakın bir gelecekte su sıkıntısı çekmeye başlayacaktır. (*The Economist*, 16-22 December 1998)

b. 1980-1991 Dönemi: PKK'ya Karşı Su Politikası

Aslında PKK konusunu su bağlamında değerlendirmek bir bakıma Suriye'nin şantajına boyun eğmekti. Halbuki Türkiye terör konusunda haklı olduğu kadar, su konusunda da haklı sayılabilecek bir konumdaydı. ... Türk diplomasisi Suriye ile ilişkilerini "su-terör" eksenine oturtmakla hata etti. Güvenlik ve ekonomik sorunlar birbirleriyle takas edilecek konular değildi. Bunun böyle olduğu da kısa süre sonra anlaşıldı.

c. 1992-1995 Dönemi: Türkiye'yle ilişkilerini Düzeltme ve PKK'ya Desteğini Gizleme Çabaları

Körfez Savaşı sonrası Ortadoğu'da oluşan yeni dengeler o güne kadar uluslararası platformlarda "terörist ülke" olarak anılan Suriye'nin Batı'yla özellikle ABD ile yakınlaşması, Türkiye-Suriye ilişkilerinde de yumuşamaya yol açtı.

Suriye'nin 1992'den itibaren "PKK'ya ilişkin politikasında değişikliğe gitmesinde bazı etkenler önemli rol oynadı. ... Türkiye gibi Suriye de bölgede ABD'nin himayesinde bir Kürt devleti kurulmasını istemiyordu. Çünkü böyle bir devlet, ülkesindeki Kürtlerden ötürü kendisine bir tehdit olmanın ötesinde, İsrail'e karşı mücadelesinde iki ateş arasında kalmasına yol açabilirdi. Bu nedenle Suriye, Türkiye ile birlikte hareket etmek istiyordu.

İkinci olarak, SSCB'nin dağılmasından sonra Suriye'nin uluslararası alanda yalnız kalması sonucu üzerindeki ABD baskısının artması ve ABD'nin PKK'ya karşı Türkiye'nin yanında yer almasıydı.

Üçüncüsü, Suriye'nin Ortadoğu barış sürecine katılma isteği ve bu çerçevede ABD ve İsrail ile görüşmelere başlamış olmasıydı. ... Suriye böylece ABD'nin hazırladığı terörü destekleyen ülkeler listesinden çıkartılmayı umuyordu.

d. 1997-1998 Dönemi: Türkiye'yle İlişkilerde Kriz ve PKK Kartının Sonu

Türkiye 23 Ocak 1996'da Suriye'ye bir nota vererek Öcalan'ın iadesini istedi. ... Suriye bu notayı yanıtlamadı. ... Gelişmeler karşısında Suriye Yunanistan'la Türkiye'ye karşı bir işbirliği yapılması konusunda uzlaşmaya varırken, Türkiye de buna karşılık İsrail'le askeri işbirliği içeren bir anlaşma yaptı. ... "Teröre verilen desteğin kesilmesini" bir ön koşul olarak kabul eden Türkiye "güvenlik" konusundaki diyaloglara da 1998'e kadar son verdi.

Eylül 1998'de Kara Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Atilla Ateş'in ... sözleri bir anda gerilimin artmasına neden oldu. ... Bundan sonra Suriye, Mısır'ın da arabuluculuğu sayesinde, ilk kez sadece "terör" konusunu müzakere etmek üzere Türkiye'yle masaya oturdu.

Suriye'nin Türkiye'ye boyun eğmesinin önemli bir nedeni, Türkiye'nin İsrail'le anlaşma yapması ve Suriye'nin olası bir Türk İsrail ortak saldırısından çekinmesiydi.

ABD'nin böyle bir tutum içine girmesinin temel nedeninin, İsrail'in su gereksiniminin yaklaşık % 15'ini karşıladığı Golan tepelerinden çekilmesini sağlamak olduğu söylenebilir. İsrail ise ancak buradaki sudan yararlanmak kaydıyla bunu kabul edebilir. Suriye bu suya karşılık bir başka kaynakla tatmin edilebilirse bu gerçekleşebilir. O halde, ABD Öcalan'ın Suriye'den çıkartılmasını sağlarsa, Türkiye ABD'nin isteklerine uygun hareket ederek Suriye'ye su konusunda güvenceler verebilir, Golan tepelerindeki sular da İsrail'e akabilir. Böylece İsrail'in bu bölgelerden geri çekilmesi sağlanarak barış sürecinde önemli bir ilerleme sağlanabilir.

Öcalan'ın Suriye'den çıkarılması sonuçları itibariyle PKK'nın siyasallaşma sürecini hızlandırmıştır. ... artık Türkiye ile Suriye arasındaki ilişkilerde PKK sorunu ortadan kalkmıştır.

3. Irak

a. Genel Olarak

Kürt sorunuyla karşı karşıya olan devletlerden belki de en önemlisi ülkesinde 4,000,000 Kürt barındıran Irak'tır. ... Irak'taki Kürtler uzun süredir kültürel haklara sahiptir.

İki ülke arasındaki ilişkiler 1925'te Musul'un MC tarafından Irak'a bırakılmasından sonra yapılan 5 Haziran 1926'daki sınır ve iyi komşuluk anlaşmasından beri herhangi bir sorun çıkmadan normal seyrinde gitti.

1990'lara değin Irak Kürtler konusunda Türkiye ile işbirliğini esas aldı. Körfez Krizinden sonra ise durum değişti.

b. 1960-1980 Dönemi: Türkiye'yle İlişkilerinde Kürtlerden Kaynaklanan Kısa Süreli Bunalımlar ve İşbirliği Çabaları

1958'deki darbeden sonra Irak'ta yaşanan gelişmeler Türkiye'yi üç nedenden dolayı yakından ilgilendirmekteydi. Bunlardan birincisi Kürtler, ikincisi Türkmenler, üçüncüsü de Irak'ın SSCB'ye yakınlaşmasına neden olabilecek rejim değişiklikleriydi.

Türkiye'yi asıl etkileyen, Irak'ın kendi Kürtlerine yönelik izlediği politika ve Kuzey Irak'ta yaşananlar oldu. ... Türkiye'nin kaygılarını artıran bir başka neden Barzani'nin ilk sıralarda Türkiye ve İran'daki Kürtleri de mücadeleye çağırması ve onlarla birlikte hareket etmek istemesiydi.

Irak'ta 1963'te Kasım'ın devrilmesi ve komünistlerin iktidardan uzaklaşması, Türkiye'yi Irak'a yaklaştırdı. ... Barzani de Türkiye'yi sert bir biçimde uyardı ve ayaklanmayı Türkiye'ye yaymakla tehdit etti. ... Türk hükümeti Irak uçaklarının Kuzey Irak'taki Kürtleri bombalamaları için hava sahasını ihlal etmesine göz yumdu.

c. 1980-90 Dönemi: PKK'ya Karşı Türkiye'yle İşbirliği

Aslına bakılırsa 1990'dan önce Irak'ı Türkiye'ye karşı Suriye gibi PKK kartını kullanmaya itecek bir su sorunu vardı. Ama Irak'ın ülkesindeki Kürt hareketinin Suriye'dekinden çok daha ciddi boyutta olması ve 1980-88 arası İran'la yapılan savaş bu kartı kullanılmasını engelledi. Bunun yerine işbirliği öne çıktı.

İran'la başlayan savaş sonucu Irak'ın Kuzey Irak'ta otoritesini tamamen kaybetmesi ve PKK'nın bu bölgelere yerleşmesi, Türkiye'yi bu bölgelere yönelik operasyonlar yapmaya itti. ... Türkiye Irak'la bir anlaşma yaptı. 15 Ekim 1984'te ... önceden haber vermek kaydıyla tarafların birbirlerinin topraklarında 5 km'ye kadar "sıcak takip" yapmalarını öngören bir güvenlik protokolü imzalandı.

Irak iki nedenden ötürü bu anlaşmayı imzalamak ve yapılacak operasyonlara razı olmak zorundaydı. Birincisi, İran'la yaptığı savaş boyunca Türkiye'ye ekonomik bağımlılığı, ikincisi Kürt grupların İran'la işbirliği yapmasıydı.

İran'la yapılan savaşın sona ermesinden sonra 1988'de Irak, sıcak takip içeren güvenlik protokolünü yürürlükten kaldırdı. ... Saddam PKK'yla gizli bir anlaşma yaparak KDP ve KYB'yi etkisizleştirmesi karşılığında ona Kuzey Irak'ta geniş bir hareket serbestisi tanıyacağını söyledi. Irak bu sıralarda PKK'yi Türkiye'ye karşı değil, Kuzey Irak'taki Kürt gruplara karşı kullanmak istedi.

d. 1990 Sonrası Dönem: Türkiye'ye Karşı PKK'yla İşbirliği

Körfez Krizi patlak verdiğinde Irak'ın PKK'yla ilişkileri iyiydi. ... Türkiye ABD ile birlikte hareket etmekteydi. Bu çerçevede koalisyon güçlerine İncirlik Üssü'nün kullandırılması, Çekiç Güç'e izin vermesi ve Irak'a karşı uygulanan ambargoya sıkı sıkıya bağlı kalması Irak'ın bir hesap sorma anlayışı içinde PKK'ya kucak açmasına neden oldu. Ayrıca Türkiye bu sıralarda Irak'ın 700 metreküp su verilmesi garantisini içeren ve buna ilişkin Suriye'yle birlikte üçlü bir anlaşma yapılmasını isteyen önerisini reddetti. Bundan başka PKK'nın Kuzey Irak'ta güçlenmesi ABD'nin KDP ve KYB'ye dayandırdığı Kuzey Irak politikasına da aykırı düşmekteydi.

Türkiye, Irak'la ilişkilerini gerçekten normalleştirmek istiyordu. Hatta bu Türkiye için bir zorunluluktaki. Bir kere Türkiye'yle ilişkileri normalleşmiş bir Irak'ın Kuzey Irak'ta denetimi sağlaması, PKK'nın Kuzey Irak'a kolay kolay yerleşmemesi anlamına gelecekti. İkinci olarak, Türkiye petrol boru hattından sağladığı gelirleri tekrar elde edecekti. Üçüncüsü, Kuzey Irak'ta bir Kürt devleti kurulmasının önüne geçilebilecekti.

4. İran

a. 1980-1988 Dönemi: Savaş Sırasındaki Tutumu

Ülkesinde 6-7 milyonluk bir nüfusa ve önemli kültürel haklara sahip bir Kürt hareketiyle karşı karşıya olan İran'ın 1970'lerde Irak'a karşı bu ülkedeki Kürtleri desteklediği bilinmektedir. ... 1979'da gerçekleşen devrimin ardından iki ülke arasında bozulan ilişkiler İran'ı Türkiye'deki Kürtlerle ilgilenmeye itebilirdi, ama kısa süre sonra Irak'la savaşmaya başlaması, İran'ın bu yönde adım atmasını bir süre engelledi. ... Ayrıca İran Türkiye'nin PKK'yı bahane ederek Kuzey Irak'a yerleşmesinden endişe ediyordu. Petrol bölgesinin Türklerin eline geçmesi ve İran'ın batı sınırında da bir Türk varlığının doğması, Azeri nüfusunu etkileyeceğinden ötürü İran'ı çok korkutuyordu. Bu nedenlerle, Türkiye'nin operasyonlarını dolaylı olarak kendisine karşı yapılmış olarak algılıyordu.

Kerkük-Yumuraltık boru hattını tehdit etmesi ertesinde, Türkiye'nin 1986'da Kuzey Irak'a operasyon düzenlemesi, İran tarafından kendisine yönelik bir hareket olarak algılandı. ... İran operasyona sert tepki göstererek, Türkiye'yi Musul-Kerkük yöresini işgal etme planları yapmakla suçladı.

b. 1988-1993 Dönemi: PKK'yı Desteklemeye Başlaması

İran'ın PKK'yı aktif bir biçimde desteklemesi ve Türkiye'ye karşı kullanma çabaları Körfez Savaşı ve SSCB'nin dağılmasından sonra oldu. ... Körfez Savaşı sonrası ABD'nin Türkiye ile birlikte Kuzey Irak'ı denetim altına alma çabasıydı. ... İran PKK'yı destekleyerek bu oluşumu istikrarsızlaştırmak da istedi.

İkinci neden, İran'ın SSCB'nin dağılmasıyla Kafkaslar ve Orta Asya'da ortaya çıkan güç boşluğunu doldurmak ve nüfuz alanları elde etmek için Türkiye ile rekabete girişmesiydi. Bu rekabette avantajlı görünen Türkiye'nin terörle boğuşmaya mahkum edilerek zayıflatılması bu dezavantajı ortadan kaldırılabildi.

Üçüncü neden, bağımsızlığının ardından Azerbaycan'ın başına milliyetçi ve irredentist bir lider olan Ebulfeyz Elçibey'in geçmesi ve bu yönetimin Türkiye tarafından desteklenmesiydi. ... İran'da yaklaşık %25 oranında bir Azeri nüfus vardı ve Azerbaycan yönetimi İran'ın kuzeyinden "Güney Azerbaycan" olarak söz etmekteydi. Dolayısıyla bu gelişme İran tarafından toprak bütünlüğüne bir tehdit olarak algılandı ve İran buna karşı önlem olarak Ermenilerle ve PKK'yla ilişkilerini artırdı.

Dördüncü neden, İran Türkiye'nin Halkın Mücahitleri örgütünü ve İran Kürtlerini destekleyerek kendisine karşı kullanmaya çalıştığını düşünmekteydi.

Ekim 1992'de Kuzey Irak'ta Kürt Federe Devletinin ilan edilmesi İran'ı aynen Suriye gibi Türkiye'yle birlikte hareket etmeye zorladı.

c. 1993-1995 Dönemi: PKK'ya Karşı Türkiye'yle İşbirliğini Kabullemesi

Varılan anlaşmaya göre İran, PKK'nın ülkesindeki faaliyetini engelleyecek ve Türkiye'nin bu konuda yapılanları izlemesine izin verecekti. Türkiye de Halkın Mücahitleri konusunda İran'ın istekleri yönünde hareket edecekti.

Elçibey'in yerine irredentist politikaları benimsemeyen Haydar Aliyev'in geçmesiyle İran kendini biraz olsun güvende hissetmeye başladı. İkincisi, ABD'nin Kuzey Irak'ta izlediği politikalar sonucu yeni bir yapının oluşması ve Kürt hareketinin her iki tarafa da meydan okumasıydı. Bu gelişme iki ülkeyi birbirine yaklaştırdı. Son olarak, İran Orta Asya'da Türkiye'yle rekabet edemeyeceğini anladı ve bundan vazgeçti. Bundan sonra Türkiye'yle ilişkilerinde rekabet yerine işbirliği stratejisini benimsedi.

d.1995 ve Sonrası Dönem: PKK Kartının Yeniden Kullanmayı Başlaması

Mart 1995'te ilişkiler yeniden bozulmaya başladı.

İran, ABD'nin Dublin'de Kuzey Iraklı Kürtleri bir araya getirmesinden ve bölgedeki nüfuzunu artırmaya çalışmasından rahatsızdı. ... 1995 sonrası dönemde İran'ın PKK'ya desteği Türkiye politikasının değil, Kuzey Irak politikasının bir sonucuydu.

1996'dan sonra ... 'Türkiye'nin İsrail'le işbirliği içine girmesi ve Bakü-Ceyhan boru hattı konusunda İran'ın dışlanması, bu ülkenin PKK kozunu bırakmamasının diğer önemli nedenleridir.

5. Diğer Devletler

İsrail 1960'larda *Periferi Doktrini*, yani Ortadoğu'da Arap olmayan unsurlarla ilişkilerini geliştirme çabalarını içeren politikası çerçevesinde Kürtlerle yakından ilgilendi. Ama bu politikanın hedefi Araplardı. İsrail Türkiye'deki Kürtlerle 1990'ların ortasına kadar hiç ilgilenmedi. 1958'de yaşanan darbeden sonra Irak'ın Bağdat Paktından ayrılması sonucu Türkiye Ortadoğu'da yeni bu müttefik arayışı içerisine girdi ve İsrail'le ilişkilerini geliştirmeye başladı. ... 1960'ların başından beri Kuzey Irak'taki Kürt hareketini destekleyen İsrail, özellikle Bağdat rejimini zayıf tutabilmek için Kürtleri kullanmak istiyordu. ... Irak ... İsrail'le sınırlı olmamasına rağmen yapılan : tüm savaşlara katılmıştı.

İsrail, Irak, Suriye ve İran'ı zayıflatılması için her şeyi yapabilecek bir devlettir. Bunun içinde Körfez Savaş sonrası ortaya çıkan Kürt Federe Devletini bir Kürt devletine dönüştürmek de yer almaktadır.

Sonuç olarak İsrail'in Türkiye'deki Kürtlere dönük bir politikası yoktur, ama 1990'larda ABD üzerinden yürüttüğü ve Irak'a karşı Kürtleri destekleme temeline dayanan Kuzey Irak politikası Türkiye'nin çıkarlarıyla çalışmakta ve dolaylı olarak Türkiye'deki Kürt hareketinin gelişmesine katkıda bulunmaktadır.

Libya lideri Muammer Kaddafi her fırsatta PKK'ya desteğini açıklamış ve ülkesinde PKK'nın etkinliklerine göz yummuştu.

II. ULUSLARASI ÖRGÜTLERİN KÜRT SORUNUNA YAKLAŞIMLARI

A. Devletlerin Temsil Edildiği Uluslararası Örgütlerin Yaklaşımları

1. Aktif Tutum İçinde Olanlar

a. Avrupa Konseyi'ndeki Yaklaşımlar

Avrupa Konseyi genel olarak insan hakları konusunda son derece duyarlı davranmakta, bu konunun artık sadece devletin kendini ilgilendiren bir konu olmaktan çıktığını ve bu hakların ihlalinin, devletler hukukunun ihlali sayılarak uluslararası müdahalenin, mümkün olabileceğini düşünmektedir.

i. Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi'nin Yaklaşımı

Avrupa Konseyi, konuyla ilgilenmeye başladığı ilk yıllardan itibaren Türkiye'deki Kürt sorununu "azınlıklar" çerçevesinde değerlendirme eğilimi göstermiştir.

AKPM'de alınan kararların hepsinde vurgulanan ortak nokta, Kürt sorununun barışçı yollardan çözümünün sağlanması, Kürtlerin kültürel haklarının tanınması, PKK ile AİHS ve demokratik bir devletin hukuk düzeni içerisinde mücadele edilmesi ve Türkiye'nin AİHS'nin gereklerine uygun olarak yasal reformları gerçekleştirilmesi olmuştur.

Türkiye'nin yavaş yavaş bir iç savaşa sürüklendiği vurgulanan raporda, bu durumun ancak bölge insanına kültürel ve dilsel haklarının verilerek ve Avrupa ülkelerinde uygulandığı gibi bir çeşit bölgesel özerklik tanınarak aşılabileceği, ayrıca Kürtler içinde terörü reddeden ve soruna barışçı yollarla çözüm arayışında olanların bulunduğu ifade edilmiştir.

AKPM 26 Nisan 1995'te AB zirvesi öncesi Türkiye'nin Kuzey Irak'tan çekilme yönünde önemli adımlar atmadığı ve iki ay içinde yasalarını ve anayasasını Konsey'in ilkelerine uyumlu hale getirmediği takdirde, Türkiye'nin Avrupa Konseyi üyeliğinin askıya alınacağına ilişkin bir önergeyi de kabul etmiştir. ... Bir dönem sonra bu karar geri alınmış ve Türkiye tekrar toplantılara katılmaya başlamıştır.

Raporda, Kürt nüfusa karşı silahlı kuvvet kullanılmasının durdurulması, Kürtlerle diyalog ve uzlaşma yönünde adımlar atılması (Kürtlere siyasal ve kültürel haklarının verilmesi, olağanüstü halin ve koruculuk sisteminin kaldırılması gibi) güven artırıcı önlemler alınması, ateşkes sağlanması, insan hakları ihlallerine son verilmesi ve köy yakma ve göçe zorlama politikasından vazgeçilmesi çağırısı yapılmış ve Türkiye'nin "Ulusal Azınlıkların Korunması Çerçeve Sözleşmesi" ile "Bölgesel veya Azınlık Dilleri Avrupa Şartı'nı imzalaması istenmiş ... tir. ... Rapor, 22-26 Haziran 1998'de yapılan toplantıda tartışılarak kabul edilmiştir.

2003 yılında Türkiye'nin ölüm cezasını kaldırması ve Öcalan'ın cezasını müebbet hapse çevirmesi ile birlikte Avrupa Konseyi'yle bu konuda yaşanan gerginlikte son bulmuştur.

ii. Avrupa İnsan Hakları Komisyonu ve Divanı'nın (AİHM) Yaklaşımı

(a) Genel Bilgiler

Avrupa İnsan Hakları Komisyonu ve Divanı, 1953'te yürürlüğe giren AİHS'nin (tam adıyla "Avrupa İnsan Haklarının ve Temel Özgürlüklerin Korunmasına İlişkin Sözleşme") denetim mekanizması içinde yer alan organların en önemlileridir. ... Siyasi değil, hukuksal nitelikli organlardır. Bu nedenle, burada alınan kararlar, hukuksal olmaları bakımından, diğer uluslararası örgütlerde alınan kararlardan ayrı tutulmalıdır.

1998 sonuna kadar AİHS'nin denetim mekanizması kısaca şöyle işlemiştir: Bireyler veya üye devletler herhangi bir üye devletin AİHS'nin hükümlerine aykırı davrandığı gerekçesiyle önce İnsan Hakları Komisyonuna şikayette bulunurlar. Ama bireysel başvuru sadece bunu kabul etmiş olan devletlere uygulanabilmekte ve bazı koşulların gerçekleşmesi gerekmektedir. Bunlar başvuru konusunun Sözleşme kapsamına girmesi, iç hukuktaki bütün başvuru yollarının tüketilmesi, olayın üzerinden altı aydan fazla zaman geçmemiş olması, başvurunun açıkça dayanaktan yoksun olmaması, başvurunun daha önce Komisyon'ca incelenmiş veya başka bir uluslararası soruşturmaya tabi tutulmuş bir konuyla özde aynı olmamasıdır. ... Divan da bir inceleme yaptıktan sonra kesin ve bağlayıcı bir karara varır. Taraf devletler, bu kararın gereğini yerine getirmekle yükümlüdürler.

18 Mayıs 1954'ten itibaren AİHS'nin Türkiye bakımından da hüküm doğuran bir belge haline gelmesiyle, Türkiye, Sözleşme'de yer alan hak ve özgürlüklere uygun hareket etme yükümlülüğü altına girmiştir. Özellikle, 21 Nisan 1987'de bireysel başvuru hakkını, 27 Eylül 1989'da da Divan'ın zorunlu yargı yetkisini tanımasından sonra, yukarıda belirtilen prosedür PKK terörüyle mücadele sırasında insan haklarının ihlal edildiği gerekçesiyle Türkiye aleyhine etkin bir biçimde işletilmeye başlanmıştır.

(b) Türkiye Aleyhine Açılan Davalar ve Divan Kararları

Komisyon tarafından "kabul edilebilir" bulunan şikayetlerin büyük çoğunluğu Güneydoğu'daki olağanüstü hal uygulamalarıyla yakından ilgiliydi. Bunlar arasında köy yakma ve köy boşaltma, işkence, kötü muamele ve gözaltı süresinin uzunluğu, düşünce ve ifade özgürlüğü, yargılanma süresinin uzunluğu (adil yargılanamama), kayıp kişiler ve faili meçhuller, parti kapatma, yaşam hakkı, aile ve konut hakkı ve kamulaştırma yer almaktaydı.

Türkiye'nin olağanüstü hal rejiminin AİHS'deki standartlara tam uydurulamamış olması önemli rol oynadı. ... Yani alınacak özgürlük kısıtlayıcı önlemler "*durumun gerektirdiği ölçüde*" olmalı ve bunu aşmamalı, ayrıca yaşam hakkını, işkence ve insanlık dışı aşağılayıcı ceza ve işlemlere uğramama hakkını, köle ve kul olarak tutulmama hakkını, cezaların geriye yürümemesi ilkesini hiç bir biçimde ihlal etmemeliydi.

Divan, gözaltı sürelerinin terör tehdidi altında bile dört günü aşmasını kabul etmemiştir.

Köy yakma şikayetlerinde ise Divan "*her türlü şüpheden uzak, açık ve kesin kanıtlar*" ölçütünü benimsediğinden Türkiye'yi suçlu bulmamıştır.

Mehdi Zana'nın "*amaçlarına ulaşmak için şiddet kullanan bir terörist örgüt olan*" PKK'yı destekleyen demeçlerinin, düşünceyi açıklama özgürlüğü çerçevesinde değerlendirilemeyeceğini belirterek, Türkiye'nin 10. maddeyi ihlal etmediği yönünde karar vermiştir. ... Sonuç olarak, bu kararlar, terör ve terör örgütüne destek veren beyanlar ifade özgürlüğü kapsamı dışında sayılmıştır.

Siyasi partilerin Türkiye'de Türk dilinden ve kültüründen başka kültürlerin, kimliklerin ve dillerin bulunduğunu ileri süremeyeceklerine ilişkin ifadeleri, ülkenin bütünlüğünü koruma amacını çok aşan ve demokrasinin kötüye kullanılmasına yol açan bir kısıtlama olarak değerlendirmiş ve bunun Avrupa standartlarına aykırı olduğunu bildirmiştir.

Türkiye 1997'de, Divan'da hakkında en çok dava açılan üçüncü ülke (diğerleri İtalya ve Polonya'dır), 1998'de de birinci ülke olmuştur.

(c) Kanunlarda Gözlenen Bazı Genel Yaklaşımlar

Komisyon'un Türkiye'nin olağanüstü hal uygulanan bölgelerden gelen kişilerin açtığı davaları genellikle "kabul edilebilir" bularak Divan'a sevk etmiştir. İkinci olarak, Komisyon ve Divan bireysel başvurunun ön koşullarından olan "iç hukuk yollarının tüketilmesi"ni, Güneydoğu'dan gelen başvurular için aramamıştır. Komisyon buna gerekçe olarak, etkili hukuk yollarının olmadığını ileri sürmüştür. ... Divan da bu koşulun mutlak olmadığı ve iç hukuk yollarının yetersiz ve etkisiz olması halinde bu yükümlülüğün ortadan kalkacağı görüşündedir. ... Üçüncü olarak, Divan Türkiye'deki DGM'lerde askeri savcılar bulunması nedeniyle bağımsız ve tarafsız mahkemeler olarak görmemektedir. ... Son olarak Divan ... olağanüstü hal bölgelerinde gözaltı sürelerinin çok uzun olduğu (Divan'a göre en uzun 4 gün olması gerekirken Türkiye'de 14 gün) ve Türk hukuk sisteminin gözaltındakilere yeterli güvence sağlamadığı gerekçesiyle hükümetin takdir yetkisini aştığını ve bu uygulamaların kesinlikle "*durumun gerektirdiği ölçüde*" olmadığına inanmaktadır.

(d) Öcalan Davasında AİHM'nin Tutumu ve Genel Değerlendirme

AİHM'nin Türkiye aleyhine verdiği kararlar, Türkiye'ye maddi açıdan zarar vermenin ötesinde, "insan hakları ihlalcisi olan bir devlet" imajını tescil etmekte ve demokrasi ve insan haklarına ilişkin uluslararası baskıların daha da artmasına neden olmaktadır. Bu baskıların artık sadece siyasal karakteri değil, hukuksal karakteri de olacaktır.

b. Avrupa Birliği'ndeki Yaklaşımlar

i. AB Komisyonu'nun Yaklaşımı

6 Mart 1995'te Türkiye'nin Gümrük Birliği'ne girmesi kararının alınmasından sonra ... AB, artık Kürt sorununu genel insan hakları sorunu çerçevesinde değil, özel olarak azınlık hakları çerçevesinde değerlendirme eğilimine girmiştir.

22 Haziran 1993'teki Kopenhag Zirvesinde belirlenen bu kriterler arasında yer alan, demokrasi, insan hakları, hukuk devleti, azınlıklara saygı ve azınlıkların korunmasını temin edici sağlıklı ve sürekli bir kurumsallaşma, Türkiye açısından bakıldığında doğrudan Kürt sorunuyla ilişkiliydi.

Kopenhag kriterleri, geleceğin Avrupa'sının ideolojisini belirlemektedir. Bu ideolojinin ekonomik, boyutunu piyasa ekonomisi oluştururken, siyasal boyutunu demokrasi, insan hakları, hukukun üstünlüğü, azınlıkların korunması

oluşturmaktadır. ... Buna göre aday ülkeler, azınlıkların parlamentoda ve yerel yönetimlerde temsil edilmelerini, ilk ve orta öğretimlerde kendi dillerinde eğitim görmelerini, her türlü yayını kendi dillerinde yapabilmelerini ve idare ve yargıda kendi dillerini kullanabilmelerini sağlamakla yükümlüdürler.

AB'nin Türkiye'yi 11 Aralık 1999'da yapılan Helsinki Zirvesiyle tam üyelik için aday ülkeler arasına almasıyla Kürt sorununa ilgisi daha da artmıştır. ... Vatandaşların anadillerinde yayın yapması önündeki yasal engellerin kaldırılması (yani resmen Kürtçe radyo-TV'ye izin verilmesi) ve bölgesel farklılıkların azaltılması istenirken, orta vadede (2004) dili, ırkı, cinsiyeti, siyasi görüşü, dini ne olursa olsun tüm bireylerin insan hak ve özgürlüklerinden yararlanması, anayasa ve yasaların tüm Türkiye vatandaşlarının hak ve özgürlüklerini gözetecek biçimde gözden geçirilmesi, ölüm cezasının ve Güneydoğu'daki OHAL'in kaldırılması ve kültürel çeşitliliğin sağlanarak, kökenlerine bakılmaksızın tüm vatandaşların kültürel haklarının güvence altına alınması, bu hakların kullanılmasını engelleyen her türlü yasal hüküm -eğitim alanındakiler de dahil olmak üzere- kaldırılması öngörülmektedir.

AP'nin aldığı kararlarda Türkiye'nin olduğu kadar PKK'nın da kınanması ve Türkiye'nin terör karşısında kendini savunma hakkının kabul edilmesi önemlidir.

Sonuç olarak, AB Kürt sorununun çözümü konusunda Türkiye'yi Avrupa standartlarına uygun hareket etmeye zorlama anlayışı içerisinde davranmaktadır. Bu haliyle AB'nin istediği şeyin Türkiye'nin Avrupa'da büyük oranda benimsenmiş sözleşmelere tam uymasını sağlamak olduğu söylenebilir. Çünkü AB, kendi içinde sorunlu bir Türkiye istememektedir. Türkiye'nin AB'ye girme hedefi devam ettikçe, Avrupa'da benimsenen insan hakları ve azınlıkların korunması normlarına uymaktan başka çaresi yoktur.

Sonuç

II. KÜRT HAREKETİ AÇISINDAN

1980'lerde güçlenen Kürt hareketi, Birinci Dünya Savaşından sonraki dönemde olduğu gibi, ama bu sefer çok daha örgütlü bir biçimde uluslararası politika sahnesine çıkmıştır. Uluslararası topluluğun, yükselen değerler ve "yeni dünya düzeni" ve bu arada Ortadoğu'daki dengeleri yeniden kurma çabaları çerçevesinde Kürt milliyetçilerinin etkinliklerine karşılık vermesi ve Kürt sorunuyla yakından ilgilenmesiyle, Kürt hareketi bu amacına ulaşmıştır. Türkiye'nin Batı'yla bütünleşme çabaları ve küreselleşme süreci de, Kürt hareketinin başarısını olumlu yönde etkilemiştir.

Kürt milliyetçiliği kendi gücünün bir sonucu olarak uluslararası politikaya girmemiştir. Bu bir milliyetçi karaktere sahip olma iddiasındaki bir hareket açısından çok önemli bir zaftır. Bunun bir sonucu olarak, Kürt hareketi başka devletlerin dış politika aracı haline dönüşmüştür.

Ortadoğu ülkeleri için sadece bir dış politika aracı olan PKK'ya Batılı ülkeler başka misyonlar da yüklemişlerdir. Bunlardan birincisi ve en iyimseri, Kürt kimliğinin tanınmasını sağlayarak Batılı olma yolunda geri dönülmez adımlar atmış olan Türkiye'yi Batı'nın standartlarına göre yapılandırmak (gerekirse Türk milliyetçiliğini zayıflatmak ve belki de Türk ulusunu yeniden biçimlendirmek) ve ikincisi, Türkiye üzerinde PKK aracılığıyla baskı oluşturarak Ortadoğu'daki dengeleri yeniden kurarken Türkiye'nin bunu kabullenmesi sağlamaktır. Bunlar gerçekleştiğinde Batı muhtemelen PKK'ya verdiği desteği geri çekecektir.

Kürt sorununun uluslararası boyut kazandığı 1990'larda PKK'nın Türkiye'deki Kürt hareketinin temsilcisi olarak kabul edildiği görülmüştür. Bu dönemde diğer Kürt örgütlerinin etkilerini önemli oranda yitirmiş olmaları ve PKK'nın geniş bir yurt dışı örgütlenmesi gerçekleştirmesi yabancı devlet ve kuruluşların PKK'yı muhatap almalarına ve Türkiye'deki Kürtlerin temsilcisi olarak kabul etmelerine yol açmıştır.

Kürt sorununun uluslararası boyut kazanmasında PKK'nın "şiddet" kullanarak propaganda yapmasının payı büyük olmuştur. ... Bu derece uluslararası desteğe mazhar bir hareketin ortadan kaldırılması ve bunu başlatan etnik grubun asimile edilmesi artık neredeyse imkansızdır.

Kürt sorununun uluslararası boyut kazanması, Kürt hareketinin hedeflerinin sınırlarını da belirlemiştir. Soğuk Savaş sonrası oluşan uluslararası konjonktürde Türkiye'deki Kürt hareketinin nihai hedefi, varolan sınırlar içinde kültürel haklar elde etmeyle sınırlanmıştır. Küreselleşme süreci, Kürt milliyetçiliğinin ayrılıkçı olma yönünü ve olanağını kaybetmesine yol açmıştır.

III. TÜRKİYE AÇISINDAN

Türkiye'nin iç politikasını dış politikasına bağlayan en önemli sorun olan Kürt hareketi, Türkiye'nin gücünü ve kaynaklarını başka hedeflere yönlendirmesini engellemiş, bir bütün olarak ülkenin siyasal istikrarı üzerinde tehdit oluşturmuş, müttefikleriyle ve komşularıyla ilişkilerine zarar vermiştir.

Batı'nın Türkiye'yi bölmeyi amaçladığı yönündeki kanısını güçlendirmiş, bu durum Türkiye'de siyasal liberalleşme ve demokratikleşmeyi zora sokmuştur.

Dış politika açısından Kürt sorunu Türkiye'nin önemli bir zaaf noktasını oluşturmuştur. ... Bu sorun, Türkiye'nin güvenlik alanı sayılabilecek Balkanlar, Kafkaslar ve Ortadoğu'da etkili dış politika izlemesini engellemenin ötesinde, kimi zaman çelişkili bir dış politikaya neden olmuştur.

Türkiye, Batı ile ilişkilerinin önünde engel oluşturan Kürt sorununu aşamadığı ve Batılı standartlarında bir demokrasiye kavuşamadığı sürece, ne gerçek anlamda Avrupa'nın bir parçası olarak kabul edilecek, ne de Avrupa'nın Türkiye'yi "adam etme" edasıyla hareket etmesini engelleyebilecektir.

Kürt sorununun uluslar arası boyuta sahip olması, ironik bir biçimde Türkiye'nin demokratikleşmesine dolaylıda olsa katkıda bulunmuştur.

IV. SORUNUN ÇÖZÜMÜ AÇISINDAN

Batı bu ilgiyle Kürtlere destek vermekte, bununla birlikte Kürt milliyetçilerinin ve Türkiye'nin istediği değil kendi istediği çözümü dayatmaktadır. Bu çözüm temel olarak, şimdilik mevcut sınırlar içinde Kürtlere bir takım haklar verilmesini içermektedir. Batı'nın bu tutumu kendi içinde tutarlıdır çünkü Batılılar kendi ülkelerindeki ayrılıkçı hareketler karşısında terörle mücadele boyutunu ihmal etmemekle birlikte, bu gruplara bir takım pozitif haklar vermektedirler. Örneğin ne İspanya Bask bölgesinin, ne de Fransa Korsika'nın kendinden ayrılmasına izin vermekte, ama çözümün bir parçası olarak burada yaşayanların kimliklerini korumaya dönük kültürel haklar tanımaktadır. Dolayısıyla Batı'nın bugünkü şartlarda Türkiye'deki Kürtler için bağımsız bir devlet kurma amacı yoktur. Batı'nın amacı, Türkiye'yi bölmek değil, Kürtlere kolektif değil, kültürel birtakım haklar verilmesini sağlayarak, Avrupa'da uygulamaya çalışıldığı gibi farklı kültürlerin bir arada yaşamasını öngören çok kültürcülük projesini gerçekleştirmeye çalışmaktır. Tabii bu yaklaşım, kişilerin, kuruluşların ve hatta devletlerin art niyetli çıkarılardan tamamen uzak olduğu anlamına gelmez.

Batılı devletler Kürt sorununun çözümüne katkıda bulunmak istiyorlarsa, bu konuyu bir dış politika aracı ve Türkiye'ye karşı bir koz olarak kullanmaktan vaz geçmelidirler. Zaten, Kürt sorununun çözümlenememesinin bir nedeni de budur.

Kısacası, bu tip sorunların çözümünde olması gereken farklı etnik grupların ayrılarak başka devlet kurmaları değil, içinde buldukları toplumla bir arada yaşayabilmeleridir. Bu sorunlar ancak, hem ilgili devletin baskıcı ve zorunlu asimilasyoncu anlayıştan vaz geçerek, ama birlik ve bütünlüğünü zedelemekten insan haklarına saygılı ve tam demokratikleşmeyi gerçekleştirmesiyle, hem yabancı devlet ve kuruluşların bu sorunlarla karşı karşıya kalan devlete karşı ayrılıkçı hareketleri *Demokles'in kılıcı* gibi kullanmaktan vaz geçmeleriyle, hem de bu etnik grupların özgürlüğün tek yolunun bölücü eylemlerden geçmediğini kavramalarıyla özümsemeleriyle ve terörden/şiddetten tam arınmalarıyla çözümlenebilir.